STRIP SCHRIFT

LORENZO MATTOTTI
MAUS
NIEUWE ANTI-HELDEN

Prijs f 6,50
Bfr. 130

271 - JAARGANG 27 NUMMER 4 - 'S WERELDS OUDSTE STRIPINFORMATIEBLAD - VERSCHIJNT 10x PER JAAR

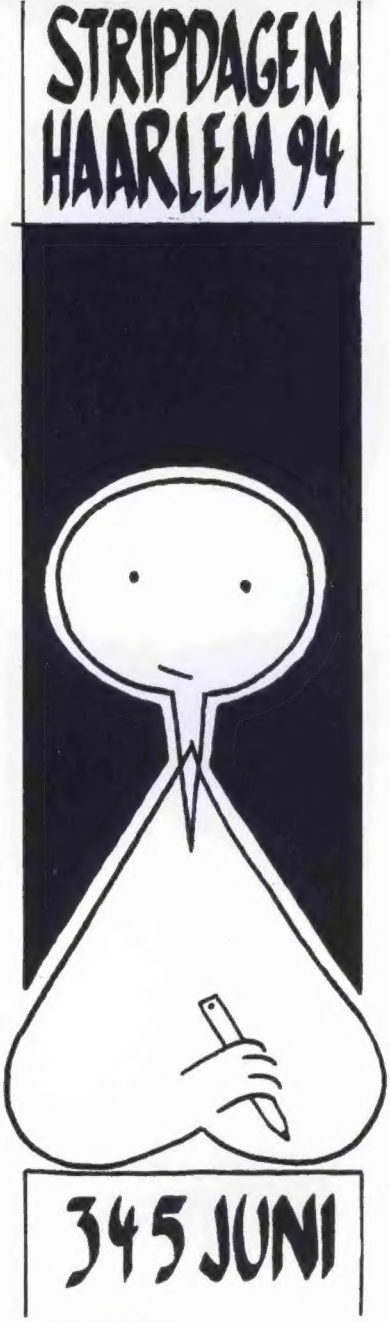

Op 3, 4 en 5 juni worden voor de tweede maal de Stripdagen Haarlem gehouden. De organisatie is in handen van de Stichting Beeldverhaal Nederland, in samenwerking met Het Stripschap. Onderstaande is een greep uit de indrukwekkende evenementenlijst. Voor de meest uitgebreide informatie kunt u terecht bij de informatiestands op de dagen zelf. De toegangsprijs bedraagt *f* 10,- / Bfr.200. Daarvoor ontvangt u een passe-partout (plus het programmablad!), waarmee u de meeste evenementen gratis of met korting binnenkomt.

Grote exposities:

- *Lorenzo Mattotti*, Frans Halsmuseum/ Vleeshal, Grote Markt, Haarlem. Actueel overzicht van de verschillende facetten van Mattotti's kunstenaarschap (3 juni t/m 28 augustus).
- *Bruintje Beer*, Teylers Museum, Spaarne 16. Nadruk ligt op de originele tekeningen van **Alfred Bestall** (23 mei t/m 14 augustus).
- *Kus me, kus me zeeman.* Actuele kunst en strips, Vishal, Grote Markt. Een tiental beeldende kunstenaars toont werk dat is beïnvloed door het stripverhaal. Speciale catalogus verkrijgbaar (28 mei t/m 21 juni).

Boekenbeurs, veilingen en ruilbeurs:

- *De Stripboekenbeurs*, Tent op Grote Markt. Circa 50 stands met stripuitgeverijen, -antiquariaten en -speciaalzaken alsmede diverse instellingen (onder andere Stripschrift) op stripgebied (4/5 juni).
- *Stripveilingen*, Gebouw Zang en Vriendschap, Jansstraat 74 (4 juni). Zie Actualiteiten.
- *Stripruilbeurs*, Oude Groenmarkt, 200 meter ruilbeurs en stands van fanclubs en amateur-stripbladen (4/5 juni).

Overige exposities:

- *Kuijpers en Lodewijk: een stripduel*, Stichting Beeldende Kunst, Gedempte Oude Gracht 121. Speciale poster verkrijgbaar (2 t/m 18 juni).
- *Boucq, Loustal, Spiegelman e.a.*, Stedelijk Gymnasium, Prinsenhof 3 (4/5 juni).
- *Peter van Straaten*, Galerie Tanya Rumpff, Spaarnwouderstraat 76 (2 t/m 19 juni).
- *Opland in Haarlem*, Galerie Rob de Vries, Koolsteeg 2a (1 t/m 12 juni).
- *Jaap Vegter*, Galerie Kees Schouten, Burgwal 2 (2 t/m 12 juni).
- *Frits Müller*, Galerie Robarts, Korte Houtstraat 22 (3 t/m 5 juni).
- *Politieke prenten*, De Waag/KZOD, Damstraat 26r (3 t/m 19 juni). Litho's uit de periode 1885-1919.
- *Braakensieck*, Galerie Lieven de Key, Nassaulaan 8. Tekeningen uit De Amsterdammer, 1886-1931 (3 t/m 5 juni).
- *Pelure Amère (Bittere vrucht)*, Studio Burgwal, Burgwal 69. Vernieuwende strips van jonge Belgen, Fransen en Portugezen (3 t/m 5 juni).
- *Door de oorlog getekend.* A representation of comic-magazines of former Yugoslavia, Het Enschedéhuis, Klokhuisplein 9 (27 mei t/m 16 juni).
- *Disney Animation Art*, Galerie Craque Allure, Gedempte Oude Gracht 113 (25 mei t/m 5 juni).
- *P.O.S.S.E.*, Club Stalker, Kromme Elleboogsteeg. Expositie van origineel werk plus doorlopende dia-presentatie van 'het beste uit P.O.S.S.E.' Verder veel muziek (onder andere Osdorp Posse) en het live-creëren van een stripvierluik (4 juni).
- *Marlèn Nolta en Sylvia Weve*, Galerie Schone Kunsten, Zocherstraat 1d (3 t/m 5 juni).
- *Peter Pontiac*, Boekhandel Atheneum, Gedempte Oude Gracht 70 (27 mei t/m 4 juni).
- *Harry Balm: Duckstadse Galerij der Groten*, Kunstzalen Heerkens Thijssen, Wagenweg 6 (28 mei t/m 11 juni).
- *Steven Schet*, Restauratie station Haarlem, 2e perron. Surinaamse striptekenaar (3 t/m 5 juni).
- *Joost Swarte*, Koffiesalon 't Teylertje, Spaarne 4. Zeefdrukken en originelen (3 t/m 5 juni).
- *Hans van Pelt tekent cartoons*, Galerie Lange Anna, Lange Annastraat 13 (3 t/m 5 juni).
- *Expositie van een selectie uit het 8e Nederlands Cartoonfestival*, Gebouw Noord-Holland, Houtplein 33. Thema: telecommunicatie (2 t/m 24 juni).

Tekenaars:

- Op de Stripboekenbeurs zijn de meeste striptekenaars te vinden. Veel bekende namen, waaronder **Don Lawrence**, **William Vance**, **Cromheecke & Letzer**, **Walthéry**, **Paul Geerts**, **Faure**, **Wozniak**, **Magda** en zo'n beetje alle Nederlandse tekenaars.
- Bij Galerie Année (Jacobijnestraat 22) zal **Enki Bilal** 4 en 5 juni aanwezig zijn om zijn werk te signeren. Ook zullen er originelen van Bilal te zien en te koop zijn.
- In Café Studio aan de Grote Markt zijn signeersessies met **Hein de Kort** en **Eric Schreurs** (4/5 juni).
- Het Raadsel, Oog & Blik en Casterman organiseren signeersessies in het Stedelijk Gymnasium met onder meer: **Art Spiegelman**, **Lorenzo Mattotti**, **Ever Meulen**, **Moebius**, **François Schuiten**, **Kamagurka**, **Swarte** en **Pontiac** (4/5 juni).

Overige activiteiten:

- *Teylers Museum*: lezing van **Sonia Bibe Luyten** (stripologe uit Brazilië), en een duolezing (onder voorbehoud) van de ex-Joegoslaven **Rakezic** en **Kreshimir** over de stripscenes in Zagreb en Belgrado (5 juni).
- *Sjors en Sjimmie Stripblad Dagen*, Concertgebouw, Klokhuisplein 2. Gevarieerd programma met onder meer een stripquiz, tekenfilmfestival, tekenwedstrijd, en expositie over de geschiedenis van de Nederlandse strip (4/5 juni).
- *Stripfilmfestival*, Filmschuur, Smedestraat 23. Met Amerikaanse tekenfilms 1930-1980 (2 juni), Tetsuo II en Modesty Blaise (3 juni) en Animatie uit China en Heavy Metal (4 juni).
- *Games en Comics*, Zegelwaarden, Nauwe Appelaarsteeg 1. Met veel aandacht voor Games (rollenspellen) en Japanse tekenfilms. Comic-tekenaars (VS) aanwezig (4/5 juni).

STRIP SCHRIFT

Jaargang 27 mei 1994 nummer 4 (271)

Verschijnt 10 maal per jaar
Stripschrift wordt samengesteld door een onafhankelijke redactie in opdracht van Het Stripschap. De verantwoordelijkheid voor de artikelen berust bij de auteurs

Redactie
Tijs Bagchus, Michel Nadorp, Arco van Os, Rik Sanders

Medewerkenden
Ben Bits, Ruud Booms, Michel Clessens, Eddy Devolder, Frans Hasselaar, Jeroen Mirck, Hans Moors, Stefan Rutten, Ton Schuringa, Rudy Vrooman, Anton Waslander, Harry Wibier

Redactie-adres
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam
Telefoon: 010 - 220 10 63, telefax: 010 - 421 06 08

Uitgever
Uitgeverij Stripstift
Postbus 84206
3009 CE Rotterdam

Abonnementen
Abonnementen-administratie Stripschrift
t.a.v. Ton Schuringa
Postbus 11335
1001 GH Amsterdam
Telefoon: 020-6852229, telefax: 020-6189142
Abonnementsprijs ƒ59,50 / Bfr.1190
Leden van Het Stripschap ƒ2,50 / Bfr.45 korting
Nederland: Giro 209948 of
Bank 82.67.01.523
ten name van Stripschrift, Amsterdam
België: Bank 721-520.62.74-81
ten gunste van Het Stripschap, Turnhout
Opzeggingen alléén schriftelijk en uiterlijk twee maanden voor het aflopen van een abonnementsjaar
Foreign subscriptions on request

Reprorecht
Het overnemen, evenals het vermenigvuldigen van artikelen en illustraties is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie

Advertenties
Voor de opgave van advertenties en het opvragen van de tarieven kunt u contact opnemen met:
ADS Advertising Services
Postbus 919
1000 AX Amsterdam

Druk
Drukpartners, Amsterdam

Distributie
Het Raadsel, Amsterdam; Geknipt Papier, Gent

Omslag
Lorenzo Mattotti

ISSN 0165-845X

Redactioneel

Op 3, 4 en 5 juni vinden voor de tweede maal de Stripdagen Haarlem plaats. Het beloven bijzondere stripdagen te worden. Er is ontzettend veel te zien en te doen, en er is een keur van befaamde striptekenaars uit binnen- en buitenland aanwezig. Zo'n beetje alle culturele instellingen uit Haarlem dragen hun steentje bij. De eendracht blijkt groot te zijn en dat is belangrijk als waarborg voor de continuïteit van dit stripfestival. Eigenlijk zijn drie dagen te kort om alles mee te kunnen pikken, maar gelukkig lopen de meeste tentoonstellingen nog een tijdje door. En nu maar hopen dat, hoe clichématig het ook klinkt, het weer meewerkt zodat het publiek massaal kan toestromen.

Dit nummer van Stripschrift heeft natuurlijk een Haarlems tintje. Zo is er een interview met Mattotti, aan wie in Haarlem een grote expositie is gewijd. En er is aandacht voor Art Spiegelman in een vergelijkende beschouwing tussen Schindler's List en Maus. Spiegelman is prominent aanwezig tijdens de Stripdagen. Niet alleen opent hij op 3 juni de tentoonstelling met werk van tekenaars van Oog & Blik, ook zal hij op de beide andere dagen uitleg geven bij de presentatie van Maus op CD-ROM in het Stedelijk Gymnasium. Gaat dat zien!

Door alle Haarlemse consternatie vergeten wij bijna stil te staan bij het vertrek van Michel Nadorp uit de redactie. Na twee jaar tijd voor iets anders, vond hij. Gelukkig blijft Michel voor ons aanspreekpunt voor alle ontwikkelingen op comic-gebied en gaat hij gewoon door met Stars & Strips. Zijn plaats wordt ingenomen door Harry Wibier. Bekende naam, zult u zeggen. Jazeker, als stagiair heeft Harry al een tijdje terug ervaring op kunnen doen met het wel en wee van een Stripschrift-redactie.
Veel plezier in Haarlem!

Inhoud

4 **LORENZO MATTOTTI** Eddy Devolder
11 **AGENDA**
12 **NIEUWE ANTI-HELDEN** Frans Hasselaar
16 **BITS & PIECES** Ben Bits
17 **ALGEMEEN DAGBLAD** Jeroen Mirck
22 **MAUS** Jeroen Mirck
26 **BOEKEN**
31 **ACTUALITEITEN**
34 **STARS & STRIPS** Michel Nadorp

In mijn strips kan ik alleen zijn

MATTOTTI

U bent met zeer veel activiteiten **bezig: strips, illustraties, schilderijen, modetekeningen. Toch zegt u momenteel met een periode van aarzeling en twijfel geconfronteerd te zijn.**

Lorenzo Mattotti: Door de beslommeringen van alledag bevind ik me in een situatie van afwachting, van onzekerheid. Maar ik heb heel veel zin om te schilderen. Ik zou graag een groot atelier willen hebben waar ik helemaal vrij zou kunnen werken, zonder de druk van opdrachten.

Houdt u niet van werken in opdracht?

Jawel, maar het brengt me altijd in bizarre stemmingen. Wanneer ik aan een serie illustraties werk, ben ik altijd bang om niet aan de verwachting te kunnen voldoen. Maar wanneer ik een tijdje geen opdrachten krijg, ben ik ook bang er nooit meer een te zullen krijgen. Het is een zeer tweeslachtig gevoel. Maar ik weiger om alleen maar in opdracht te werken. Op den duur wordt dat een klus zonder verrassingen want je zit al snel vast aan een bepaald beeld.

Een opdracht is zeker geen moment van vrijheid, openbaring of grote experimenten. Een opdracht legt beperkingen op. Tegelijkertijd moet je er een zeker plèzier en een bepaalde mate van vrijheid in vinden. Wanneer ik niet geconcentreerd genoeg ben of wanneer ik weinig tijd heb, is de verleiding groot om mezelf te gaan herhalen. Daarin schuilt voor mij 't gevaar.

Het aannemen van een opdracht betekent altijd weer vanaf nul beginnen. Het is steeds een lijdensweg tot het moment dat ik er plezier aan ga beleven. Deze verhouding met mijn werk is bizar, ik weet 't. Ik benijd dan ook de mensen die het werk zien als een spel.

Wanneer ik een verzoek krijg, beleef ik altijd het meeste plezier aan dat wat ik niet op basis van routine doe: kleine schetsjes bij voorbeeld. Ik zeg dan bij mezelf: 'Ach, kon ik altijd maar zo vrij werken, dat zou fantastisch zijn'. Ik verlang altijd naar de spontane frisheid van een plotselinge inval.

Begint u in een soortgelijke stemming aan een strip?

Wanneer ik terugdenk aan *Vuren* en *De man aan het raam* dan waren dat twee vreselijke beproevingen, maar wel met momenten van zeer intens plezier. Het waren twee ervaringen die je kunt vergelijken met een zware bevalling.

Lorenzo Mattotti **is een veelzijdig kunstenaar. Als stripmaker wordt hij zelfs door de scherpste criticasters hooglijk gewaardeerd. Als geen ander is hij in staat de lezer mee te voeren in zijn eigen universum. Maar ook als schilder en illustrator heeft hij zijn sporen verdiend. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er tijdens de komende stripdagen in Haarlem, waar hij te gast zal zijn, een expositie aan zijn grensoverschrijdende werk gewijd is.**

Op welk moment zei u bij uzelf: 'Ik doorbreek alle beperkingen om mijn eigen weg te gaan'?

Toen ik aan *Vuren* begon. Ik wilde een avonturenverhaal maken. In de eerste plaats wilde ik mezelf bewijzen dat ik een avonturenverhaal kon tekenen in de klassieke zin, vol actie, verrassingen en wendingen. Daarnaast wilde ik er alles in verwerken wat ik er in kwijt

door

EDDY DEVOLDER

dacht te kunnen. *Vuren* was een keerpunt, geen breuk, een doorbraak waaraan een lang rijpingsproces vooraf is gegaan. Ik had net een intense periode van drukte achter de rug. *Doctor Nefasto* en *Le Signor Spartaco* waren zojuist verschenen. De Valvoline-groep waar ik deel van uitmaakte (een Noorditaliaanse kunstbeweging die zijn hoogtepunt kende in het midden van de jaren '80. Red.) had z'n langste tijd gehad. In de laatste jaren had ik veel energie verbruikt en ik wilde me losmaken van deze ontzettend veeleisende en inspannende periode om me meer met mezelf bezig te gaan houden en met zaken waar ik echt plezier in had.

Dat is niet zonder moeite gegaan. Ik ging helemaal op in *Vuren*. 's Nachts kon ik niet slapen, ik wist nooit hoe ik met het verhaal verder moest.

Ik had een tijd lang op een ironische en afstandelijke manier gewerkt en plotseling kreeg ik zin om iets serieus te gaan maken, iets beklemmends, iets krachtigs. *Spartaco*, *Incidents*, het universum dat ik tot op dat moment getekend had, mijn langdurige samenwerking met **Kramsky**, dat alles leek me niets meer of minder te zijn dan een interval tussen iets wat ik wilde realiseren en iets anders. Ik dacht dat alles in m'n hoofd zat. Voor mij was dat zeker geen experiment, integendeel. Ik wilde een gevoel concretiseren. Het probleem was dat gevoel naar buiten te laten komen en erachter te komen welke innerlijke reis ik moest gaan maken om dat emotieve verhaal te realiseren.

Vuren **gaat vooral over stemmingen.**

Inderdaad, ik wilde er de in ambiances verwerken die ik had leren kennen in films, boeken, schilderijen en in andere strips. Vanuit die stemmingen wilde ik mijn opvatting van avontuur geven.

In geen enkel Franstalig land is uw werk chronologisch **verschenen.**

Mijn vroege werk is nooit in het Frans verschenen, op vier zwart/wit-boeken na die dateren uit de tijd dat ik verbonden was aan de Underground. Deze boeken gingen over de sociale realiteit. Het waren verhalen in de stijl van een 'road movie' die ik benaderde vanuit een ideologisch gezichtspunt.

Vuren **is het album waarmee u bekend werd. Hoelang hebt u aan dit avontuur gewerkt?**

Ongeveer twee jaar. Toen ik halverwege het verhaal was, moest ik ermee stoppen om uitgave-technische redenen. Ik dacht toen dat het daarbij zou blijven.

Even later ben ik er weer aan begonnen zonder precies te weten hoe ik verder moest gaan. Het grote probleem was om de concentratie van het begin terug te vinden. Wanneer ik een verhaal teken, ga ik door met leven en ik heb heel wat ingrijpende veranderingen meegemaakt toen ik dit verhaal tekende. Mijn grote probleem is altijd het vinden van een evenwicht tussen mijn leven en mijn werk. Ik heb er altijd van gedroomd om wat ik voel en wat ik denk over mijn leven in mijn verhalen te integreren. Voor mij is de strip een soort filter van het leven. Het is voor mij altijd heel moeilijk geweest om met het leven om te gaan. De

tekening is mijn taal, niet het woord. Ik ben ook geen public relationsbureau. Tekenen is mijn manier van praten, mijn manier om me te uiten.

U hebt veel met *Kramsky* **samengewerkt, uw scenarist van het eerste uur.**
Ik heb altijd veel moeite gehad om verhalen aan anderen te vertellen omdat ik een afschuwelijke didactische en dramatiserende neiging heb. Kramsky daarentegen is lichtvoetiger en ludieker. Hij is een beetje mijn broer of mijn alter ego. We kennen elkaar al sinds de middelbare school, dus al zo'n dertig jaar. Een lange tijd, van ons 16e tot ons 25e jaar, werkten we enorm hard. Hoewel we nooit iets publiceerden, gingen we telkens op in ons werk in de overtuiging dat het verhaal gepubliceerd zou worden. Maar het kwam er nooit van. Toch zijn we erin blijven geloven.
Wat we deden had veel weg van pure experimenteerdrift. We zeiden tegen onszelf: 'We gaan een verhaal over muziek maken en vervolgens creëren we een situatie waarin de personages nooit te zien zijn, een verhaal dat volledig subjectief zal zijn.' Kramsky schreef het verhaal en ik tekende het. Het was doorgaans zeer naïef met af en toe een greintje poëzie. Nooit is iets van dat werk gepubliceerd.

Hoe is uw avontuur met het modetijdschrift Vanity begonnen?
Het avontuur met het Vanity, dat tegenwoordig verdwenen is, begon precies op het moment dat ik *Vuren* afrondde. Valvoline was een modieuze beweging waarvan de leden regelmatig bijdragen aan het blad leverden. Het was de tijd waarin veel gesproken werd over transavantgarde, postmodernisme en over **Ettore Sottsass** (Oprichter van de designgroep Memphis. Red.). In Italië heerste na de acties van de Rode Brigades een nieuw optimisme. We waren nieuwsgierig, op zoek naar iets nieuws.

Is de strip voor u uw voornaamste **bezigheid?**
Het is eerder een voorname vervloeking. De strip is een complexe en gecompliceerde bezigheid. Ten eerste duurt het lang om er een te maken. Het is zo tijdrovend dat het plezier dat de strip verschaft uiteindelijk slechts een plezier van persoonlijke orde is. Al de vermoeienis waardoor je tijdens het werk wordt uitgehold, wordt op een dag gevuld door een persoonlijk genoegen. De strip is een zeer abstracte, zeer conceptuele bezigheid. Je moet er voortdurend een zeer grote controle over uitoefenen, je moet een constante hardheid aan de dag leggen.
Schilderen is een veel directere bezigheid. Niemand besteedt tegenwoordig een heel jaar aan het schilderen van één doek. Het is ook een fysieker avontuur waarin ik me nadrukkelijker kan manifesteren. Een illustratie daarentegen moet vaak in korte tijd gemaakt worden omdat ze in opdracht wordt gemaakt.

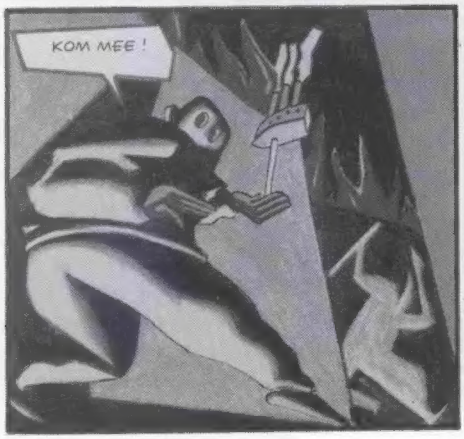

Vindt u dat de strip de film **van de arme is?**
Nee, want met video is het toch mogelijk om met heel beperkte middelen te werken en bepaalde aspecten van een innerlijke wereld op te roepen die heel moeilijk te materialiseren zijn.
Ik geloof dat de strip iets specifieks heeft, namelijk de macht van de verbeelding en het vermogen om emoties en situaties op een allusieve manier te behandelen. Dat is wat in mijn ogen de strip iets specifieks geeft en dat is wat me fascineert in deze uitdrukkingsvorm. Zij kan zelfs de indruk wekken dat wat opgeroepen wordt ook waar is zonder dat noodzakelijkerwijs te zijn. Het is fascinerend omdat een strip werkt met stilstaande beelden waarbij je zelf de beweging moet indenken. Je hoort de stemmen niet maar je kunt ze inbeelden. De lezer speelt een actieve rol
Wanneer een strip wordt aangepast voor het

witte doek is het resultaat altijd zeer beroerd. Je kunt de strip niet omzetten tot film. Je moet een film maken met de middelen van de film en een strip met de middelen van de strip.

Is de strip voor u een andere manier **om vorm te geven aan een innerlijk muziekje?**
Dat doet me denken aan iets wat ik vergeten was. In mijn strips kan ik alleen zijn en praten met mijn fantasma's die ik dan verder kan ontwikkelen. Met opdrachten is dat veel minder het geval.
Wanneer ik aan een strip werk, denk ik vaak aan de film. Als ik echter een strip zou moeten omzetten tot film zou ik een andere weg in moeten slaan. Ik zou uit moeten gaan van de fascinatie die de film uit kan oefenen.

Zo'n dertig jaar geleden hadden de kunstenaars vooral een literair **referentiekader. Tegenwoordig zijn die verwijzingen vooral** filmisch**.**
Mijn generatie, die tegenwoordig ongeveer veertig jaar oud is, kent de literatuur door de film. De film is van groot belang voor mijn generatie.
Maar ik geloof dat het voor de huidige generatie weer anders is. Film biedt een universum bestaande uit talloze kleine werelden. Zo lieten filmmakers zich nog tot voor kort enorm door de literatuur inspireren. De films van **Truffaut** zijn getransponeerde literatuur. Voor **Pasolini** was de film een middel om tot een groter publiek te spreken, maar met een zeer grote literaire lading. Tegenwoordig is dat anders.

In het begin tekende u in zwart/wit, later vulde u uw personages met kleur. De laatste tijd wordt de kleur echter meer en meer een middel tot expressie**, alsof het emotionele potentieel van de kleur, van de materie, de tekening aanvalt.**
Het probleem komt globaal neer op de middelen waarmee ik werk. Ik zie de tekens ook. In het begin hield ik me vooral met beschrijven bezig. Zo zie ik de dingen tegenwoordig niet meer. De lijn verwerft op een gegeven moment zijn onafhankelijkheid. Ik druk me directer uit. Het gaat meer om rechtstreekse uitdrukking en communicatie dan om de omschrijving.

In het begin wilde u een beeld scheppen dat buiten uzelf lag. Maar door de jaren heen legde u steeds meer bezieling **in het beeld, alsof u erin wilde kruipen ...**
Zeker, de afbeelding zuigt me op. Vroeger was ik veel gereserveerder, meer op afstand. Het leerproces in het vak boeide me vóór alles, het vakmanschap vloeide eruit voort. In mijn tekeningen leerde ik een kop koffie 'beschrijven'; een ambiance, de dingen die een sfeer bepalen. Die sfeerelementen zijn meer en meer vormen geworden. Ik besefte dat het verhaal langs andere lijnen verliep. Mijn manier van zien, van voelen was niet langer afhankelijk van het kille filter van het camera-oog. Sindsdien bestuurt de emotie het tekenen.
Een vriendin, die me helpt met de paginaindeling en de vormgeving, vertelde me wat haar verwonderde. Ik liet haar een van mijn vroege tekeningen zien, een heel waarheidsgetrouwe tekening. Zij zei me: 'Jij beschrijft alles en daarna dek je alles weer toe.' Haar opmerking was heel precies: Wanneer ik begin te illustreren, moet ik alles in mijn hoofd hebben; ik moet weten wat er in die tekening hoort. Daarna kan ik alles weer kijken: Ik weet dat er een straatje ligt, de daken, de wolken. Dat is werkelijkheid, maar ik heb er bovendien een voelbare verbeelding van. Ik ben niet in staat om die zintuiglijke ervaring meteen los te laten. In de schilderkunst ligt dat anders, maar voor illustraties en de strip moet het beeld noodzakelijkerwijs verhalend zijn. Ik dien in het concrete mijn uitgangspunt te nemen. Het is een probleem waarmee de post-impressionisten ook geconfronteerd werden.

Maar de tekeningen van *Rubens* **dan? Nadat hij veel zorg heeft besteedt aan de constructie en compositie van een tekening, slaat zijn hand ineens op hol en schetst hij een handeling van abstract lyrisch kaliber – alsof zijn hand dol is geworden.**
Hieruit blijkt dat het nodig is om van een basisbeginsel uit te gaan. Door op die manier te werken krijgt de afbeelding een aanwezigheid, een massa. In de schilderkunst is het anders, omdat het moment daar belangrijk is. Ik ben gefascineerd door de improvisatie, door mogelijke kleurenspelletjes bij voorbeeld of het effect van materiaalsoorten.

***Boven*, Het avontuur met het modetijdschrift *Vanity*. *Onder*, 'Ik ging helemaal op in *Vuren*, 's nachts kon ik niet slapen, ik wist nooit hoe het verhaal verder moest.' *Rechts*, Man in café, voor de *Süddeutsche Zeitung*.**

U benadert de afbeelding dus eigenlijk niet meer in termen van vlakvulling of klassiek perspectief, maar als een lijfelijkheid**, een volume ...**
Dat is de grondslag. Het is zoals uit het raam versluieren. In ieder geval komt wat achter de kleur zit altijd naar voren en dat geeft veel meer diepgang.
Er is een illustratie die ik voor de Süddeutsche Zeitung gemaakt heb: Een man zit in een café en achter hem bewegen zich vage gedaantes die op personages lijken. Ik begon ermee die personages helemaal te tekenen. Door mijn kleurgebruik maskeerde ik ze vervolgens. Het is een hulpmiddel – bepaalde grijstinten toevoegen – om het volume aan te brengen, er massa aan te geven en daarna maak ik andere vlekken die het licht voorstellen. Ook al zie je niet meer wat eronder zit, het zit erin. Een belangrijk aspect, want het idee zit vanbinnen en de lezer ziet dat een vorm een getekend geraamte heeft.

Schildert u om er iets voor de strip aan over te houden of is het een op zichzelf staande activiteit?
Schilderen is mijn tweede bastion, maar al de ervaring die ik ermee kan opdoen slaat terug op de strip. Ik geloof niet dat schilderen een tegenstrijdige bezigheid is. De schilderkunst leert me veel. Ze opent een andere wereld voor me. Ik ken het universum van mijn werk goed. Dat veroorzaakt dikwijls een conflict omdat ik meer gevoel wil en meer vrijheid, terwijl de regels van het vak me dan vaak dwingen te herhalen wat ik al ken.

Wat me het meest boeit op het gebied van kleuren zijn de transparanten, de lijnen en doorzichtige tweedimensionale vormen die daaraan onttrokken kunnen worden.

U gaat zich met animatie **bezig houden ...**
Afkloppen! Van 't jaar heb ik drie verschillende projecten die elk te maken hebben met driedimensionaliteit en beweging. Het eerste project is momenteel een tekenfilm bij een chanson van **Goldman** voor Canal+. Het gaat erom een animatie te ontwikkelen die het lied verbeeldt.
Het tweede idee is ouder. Dat draait om *Het Geheim van Casal Busseto*, een hoofdstuk uit *Labyrinten*. Het project is eerder al eens mislukt. Het zal een korte film van vier à vijf minuten worden.

Hoe denkt u die projecten uit te voeren? Op de manier van een klassieke **tekenfilm?**
Dat valt te bezien voor **Casal Busseto**. Het is mogelijk de film met de computer te maken. Dit is interessant aangezien het verhaal een geconstrueerde werkelijkheid oproept die in verband gebracht wordt met de natuurlijke realiteit. Dat komt nauw overeen met virtual reality. Ik vind dat het thema zou kunnen worden behandeld door middel van synthetiserende computerbeelden.
Wat het chanson van Goldman betreft, we zullen wel zien.
Het derde project staat veel dichter bij mijn verhouding tot de film. Ik heb een verhaal gemaakt op basis van een scenario van **Claudio Piersanti** dat te maken heeft met religie. Tijdens het tekenen van dat verhaal zag ik de opeenvolgende filmbeelden voor me. Het boeit me: Het verhaal gaat over een andere werkelijkheid binnen onze werkelijkheid, het behandelt een visionair onderwerp. Naarmate ik vorderde met het tekenen, kreeg ik steeds meer zin om er een film van te maken. Het is de eerste keer dat dit me overkomt. Claudio en ik begonnen op een filmische manier te werken. Eén van mijn vrienden is acteur. Ik wil om te beginnen graag een kleine film maken, zodat ik tenminste kan zien of dat werkt. Naderhand zoeken we wel naar een manier om hem te produceren.

ME GUSTARÍA SABER QUÉ LAS TRAJO HASTA AQUÍ. ¿EL AMOR...? ¿LA AMBICIÓN...? ¿HABRÁN PODIDO ELEGIR?
¿USTED QUÉ PIENSA, PADRE?
YO... LA VERDAD... SÉ TANTO COMO VOSOTRAS. SÓLO DIGO QUE EL PILOTO MAYOR NO ME GUSTA NADA. HA VIVIDO MUCHO TIEMPO CON LOS INGLESES. NO ME FÍO DE ÉL.

El Cosmografo Sebastian Caboto.

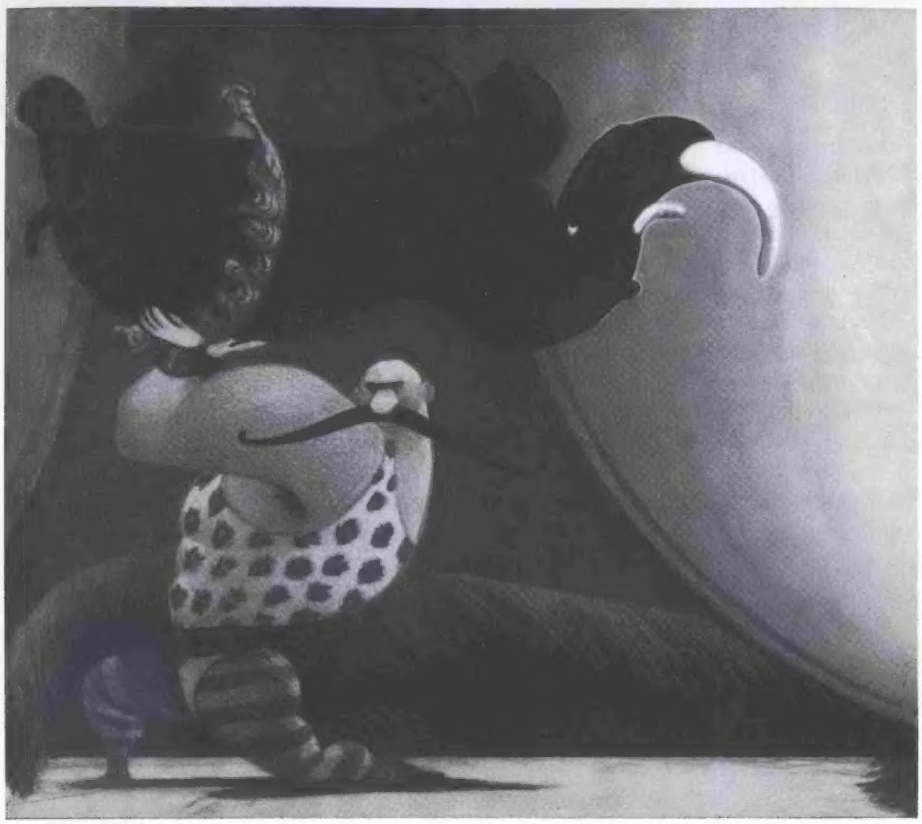

***Eugenio*, het clowntje dat niet kan lachen.**

Caboto **is het laatste stripalbum dat u publiceerde. Inmiddels is echter een door u geïllustreerd** kindersprookje **verschenen ...**
Ik ben op het idee voor *Eugenio* gebracht door een redacteur van Editions du Seuil, die vroeger voor uitgeverij Albin Michel werkte. Hij was het ook die me voorgesteld had *Pinocchio* te illustreren. Hij vroeg me een verhaal van **Marianne Cockenpot** te illustreren waarin het circus centraal stond. Die sfeer beviel me wel. De eerste tekst die

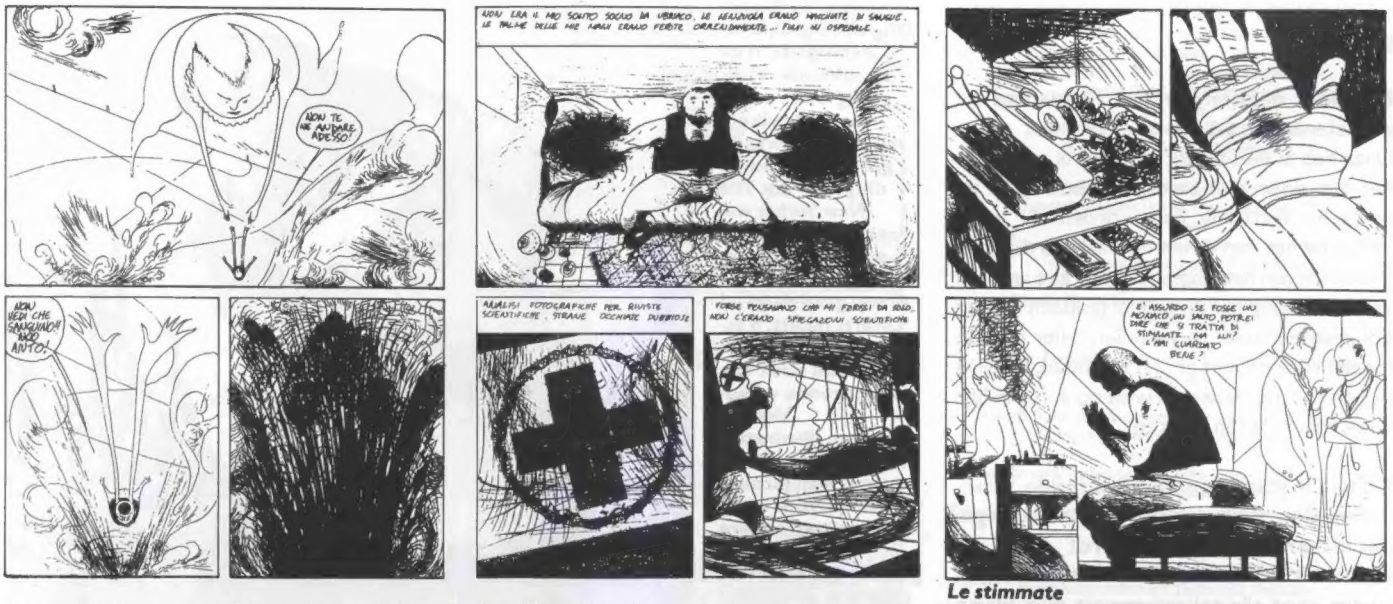
NON TE NE ANDARE ADESSO!
NON ERA IL MIO SOLITO SOGNO DA VEGLIARDO. LE LENZUOLA ERANO MACCHIATE DI SANGUE. LE PALME DELLE MIE MANI ERANO FERITE. ORRIBILMENTE... FUI IN OSPEDALE.
NON VEDI CHE SANGUINO? NON ANTO!
ANALISI FOTOGRAFICHE PER RIVISTE SCIENTIFICHE. STRANE. OCCHIATE DUBBIOSE.
FORSE PENSAVANO CHE MI FERISSI DA SOLO. NON C'ERANO SPIEGAZIONI SODDISFACENTI.
E' ASSURDO. SE FOSSE UN MIRACOLO, UN SEGNO DIVINO, DOVREBBE CHE SI TRATTA DI STIMMATE... MA ALLORA? L'AMI CURATO BENE?

Le stimmate

hij me liet lezen, stond me echter niet aan omdat die veel te klassiek was. Hij suggereerde een andere, heel bizarre versie over een circus waar alles om geld draait. Ik ontmoette Marianne Cockenpot en we bespraken het verhaal. Ik stelde haar een aantal veranderingen voor. Daarna ging ik razendsnel aan het werk. Bovendien had ik me voorgenomen me niet te laten afleiden. Ik wilde mijn dagen indelen zoals tijdens het illustreren van **Robert-Louis Stevensons** *The pavilion on the links*. Het lukte me om een maand lang aan één stuk door te werken, zeldzaam in mijn geval.

Aangezien ik niet erg tevreden was met de pagina-indeling van *Pinocchio*, wilde ik dat bij Eugenio de verhouding tussen de plaatjes en de tekst goed uitgebalanceerd zou zijn. Ik werkte een klein voorstel uit. De uitgever stuurde me dadelijk de tekst per pagina, zodat ik heel precies wist welke ruimte de tekst innam. Daardoor kon ik composities maken die me intrigeerden, omdat ze me meer vrijheid boden.

Voor dat album ontving u de grote prijs voor het jeugdboek in Bratislava, een belangrijke beloning ...

Ik had het absoluut niet verwacht. *Pinocchio* was daar al tentoongesteld. Via de prijs werd ik bekend in de wereld van het jeugdboek. Ik ben heel tevreden. Het geeft me zekerheid in die zin, dat mijn strips altijd uiterst traag verkopen. Na één maand was het boek uitverkocht en herdrukt, de eerste keer dat me dit overkomen is.

Uw laatste verhaal (op tekst van *Claudio Piersanti*) **gaat over een fenomeen waar het katholicisme zich meester van heeft gemaakt: de stigmata ...**

Alles wat met het mysterie samenhangt, interesseert me. Het verbeelden van de stigmata was voor mij een manier om *De man aan het raam* voort te zetten. Ik wilde op dezelfde wijze blijven werken met een snelle zwart/wit-tekening en heel krachtig een verhaal vertellen.

Al heel snel voelde ik dat iets erg intens zich aan het voltrekken was. Het verhaal, de manier waarop het wordt verteld, is zeer direct, uiterst koud en hard. De woestheid van de tekeningen die ik ten tijde van *Tram Tram Rock* maakte, vond ik weer terug. Ik voelde weer dezelfde intensiteit, hetzelfde plezier.

De voltooiing van *De man aan het raam* heeft me zelfvertrouwen gegeven. En momenteel vind ik weer een intens gevoel van plezier terug, de ongebreidelde energie van mijn vroege werk, maar aangevuld met de ervaring die ik de afgelopen twintig jaar in het vak heb kunnen opdoen.

Vóór *Le stimmate*, werkte ik met oudere tekeningen uit mijn notitieschriften. Ik heb ze altijd al willen gebruiken. Het zijn heel vrije schetsen, bijna alsof mijn hand door geesten werd geleid. Ik wilde een 'stom' verhaal maken en was van plan dat te behandelen alsof het ging om de ontwikkeling van een teken. Een Italiaans tijdschrift vroeg me een bijdrage. Die gelegenheid greep ik aan om aan dat werk te beginnen. Het heet *Il segreto del pensatore*. Het wordt misschien ooit een heel lang verhaal van drie-, vierhonderd bladzijden, waarvan ik nu het eerste hoofdstuk heb voltooid.

De enige tekst in dit verhaal zijn enkele inleidende zinnen. Ze luiden: 'Ze hebben me het verhaal verteld van een denker die altijd boven in een boom klom en naar de hemel keek, soms naar de zwerfkeien. De voorbijgangers zagen hem met schitterende ogen, en zij geloofden dat hij een geheim had. De denker stierf en soms komt iemand zich verschuilen en gaat stiekem in het topje van de boom zitten om zich van het geheim van de denker meester te maken. Maar altijd vertrekt hij weer teleurgesteld; zelf ben ik er ook nieuwsgierig naar geweest. Ik heb de

Coverillustratie voor de catalogus *I fiori del bene*, 1994.

Coverillustratie voor een verhaal van Robert Louis Stevenson.

hemel gezien, ik zag de keien en ben in slaap gevallen.'

Dat doet denken aan het relaas van De gespleten burggraaf **van** *Italo Calvino* **...**
Daar heb ik niet bij stil gestaan. Ik wilde dat het een voor zich sprekende poëtische en grafische vertelling zou worden. Ik wilde graag dat het een direct verhaal werd.
In *De man aan het raam* was er sprake van een zekere neiging om de gebeurtenissen op een coherente manier te vertellen. Hier hield ik mezelf voor dat het er niet toe deed, behalve dat dit het moment was waarop ik me in het diepe zou moeten storten.

Centraal staat een voortdurende verandering**: Een wolk wordt een personage, dat uiteenvalt en boom wordt ...**
Ik dacht in dit verhaal een plekje te kunnen vinden voor alle tekeningen uit mijn kleine schriftjes, orde te kunnen scheppen in mijn aantekeningen. Al heel snel kreeg ik door, dat dit een vervelende en verrassingsloze bezigheid was. Toen stortte ik me met kinderlijke nieuwsgierigheid op de proevendoos van mijn tekenstift.
Le stimmate is het tegenovergestelde van dat verhaal. Ik gunde mezelf dezelfde grafische vrijheid maar hanteerde een verhaalstructuur, met een tekst, een idee en daarom ook een zekere starheid.

Daarna werkte u ook nog mee aan het album Rouge**, de laatste compact-disc van** *Jean-Jacques Goldman* **...**
Een producer van het platenlabel Columbia-Sony had het in zijn hoofd gehaald een artistiek object te maken, dat zou worden geassocieerd met het boek en de compact-disc. Ze vroegen Goldman of hij er belangstelling voor had. Dat bleek het geval. De producer had het idee dat het boek geïllustreerd moest worden door een schilder, een graficus of een illustrator. Hij koos er een stuk of tien waarvan hij reproducties had verzameld. Dit tiental werd Goldman voorgelegd en zijn keuze viel op mijn werk.
Ik wist toen nog van niets. Op een dag kreeg ik een telefoontje van de producer die me zijn plan uitlegde en vroeg of ik erin geïnteresseerd was. Ik geef toe dat ik de muziek van Goldman niet kende en ik begon ernaar te luisteren.
Wat me erg boeide was het project zelf. Het was een behoorlijk uniek gebeuren en ik heb Goldman ontmoet. Meteen kreeg ik een idee van wat ik zou gaan doen. Het was vooral makkelijk, omdat ik carte blanche kreeg. Niemand had op dat moment een precies beeld van wat mogelijk was. Aangezien Goldman bezig was met zijn plaat had hij al een paar teksten geschreven. **Chalendon**, een boezemvriend van Goldman, had een lang interview met hem gehouden.
Regelmatig faxte Goldman mij nieuwe teksten en zodoende werkten wij onafhankelijk van elkaar. Ik verbleef in Udine in Italië, Goldman en Chalendon waren in Frankrijk. De hele maand augustus 1993 werkte ik aan dit project. Mijn idee was om voor ieder lied

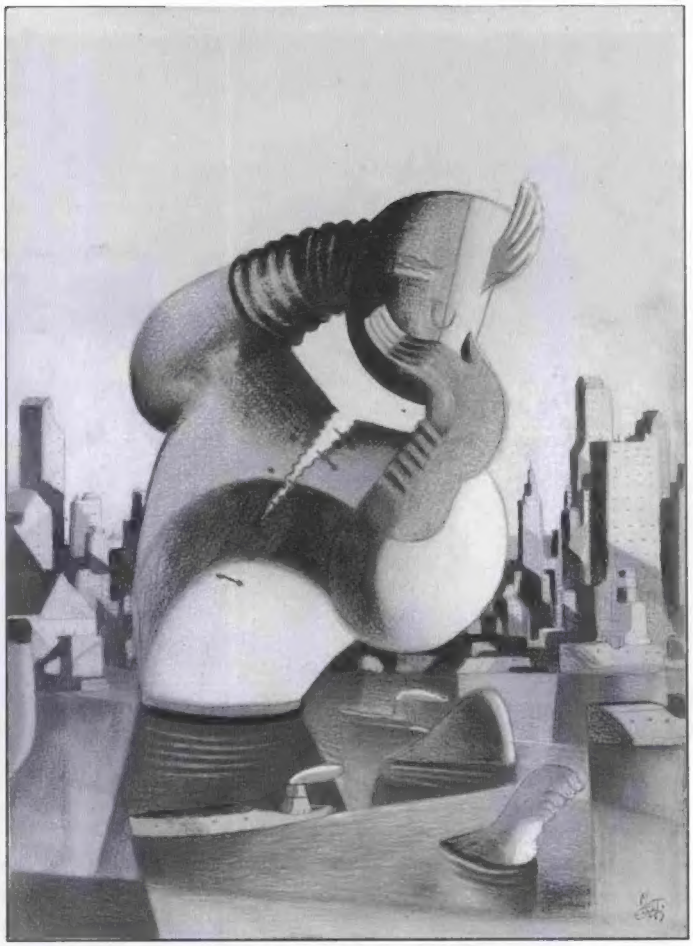

Rechts*, 'Er hing al lang een ingelijst tekeningetje in de slaapkamer. Heel graag wilde ik dat idee gebruiken, maar steeds was er geen echte aanleiding voor tot *The New Yorker* me vroeg een coverillustratie te maken. Heel snel wist ik wat ik zou gaan doen ...' *Uiterst rechts, Il segreto di pensatore*, centraal staat een voortdurende verandering. *Beneden*, Illustraties voor *Rouge*, de CD van Jean Jacques Goldman. Voor ieder lied werd een andere stijl gebruikt, (rechts) *Qui disent les chansons du monde?* en (links) *Ne lui dis pas.

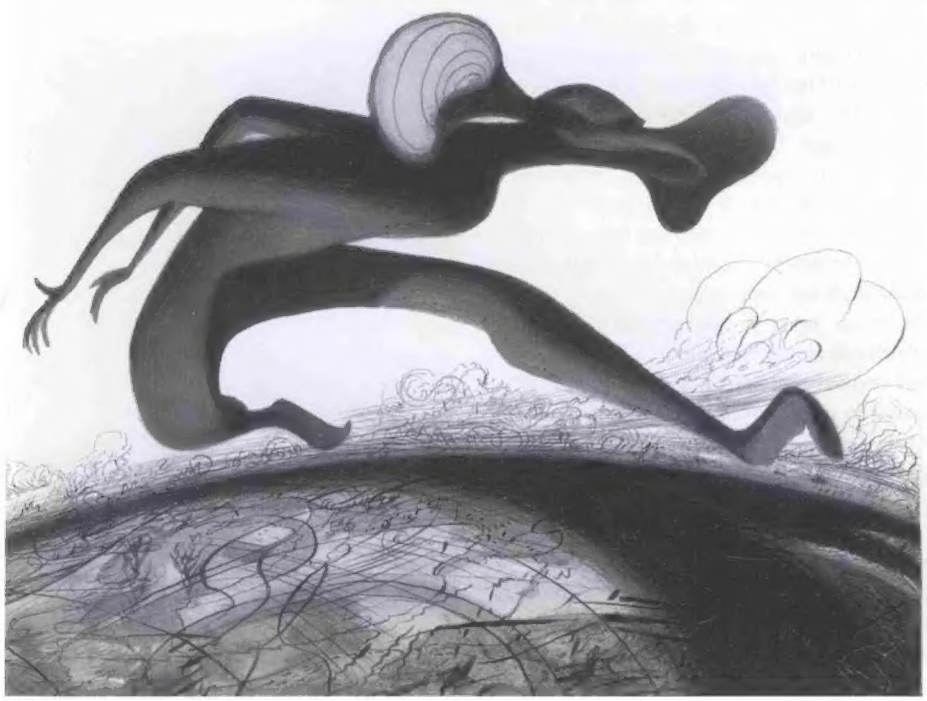

een andere stijl te gebruiken. Ik wilde geen klassiek boek maken maar iets met de grafiek doen, met een mengelmoes van stijlen. Ik besefte toen, dat die keuze me een maximale vrijheid bood. Ik had de kans om nieuw schilderwerk te vermengen met oude tekeningen.

Op een bepaald moment lag een massa papieren voor mij uitgestald. Het ging alle kanten op maar er was één kern. Ik probeerde dus een ordening te scheppen die met die van de liedjes harmonieerde. Het probleem was de vormgeving. Ik wist dat die heel open en ruim zou moeten zijn en makkelijk toegankelijk. Samen met de vormgeefster heb ik een gamma van kleuren aan ieder lied gegeven en het geheel is – lijkt me – heel goed gelukt. Voor de eerste keer had ik de indruk me te hebben geamuseerd in elk stadium van het werk. Ik kende geen enkele beperking, behalve die van de sfeer en de tekst.

Ik heb achtergronden gemaakt, ik heb zelf de films gemaakt. De eerste keer dat zag hoe alles samenviel, was toen ik de eerste drukproeven zag. En ik was geroerd, omdat ik zag dat het krachtig was.

(Vertaling: Tijs Bagchus en Hans Moors)

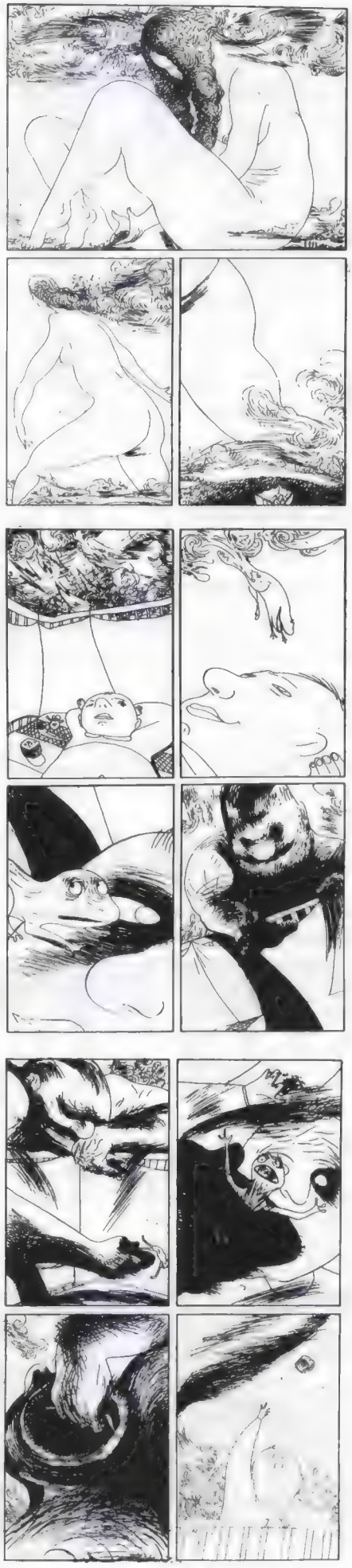

AGENDA

t/m 29 mei
Expositie 'De laureaten van de Belgische Kamer der Experten in Stripverhalen', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.

t/m 31 mei
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Oude Klapstraat 80, Wijchen

t/m 4 juni
Expositie Peter Pontiac, Boekhandel Atheneum, Gedempte Oude Gracht 70, Haarlem.

t/m 5 juni
Expositie Disney Animation Art, Galerie Craque Allure, Gedempte Oude Gracht 113, Haarlem.

t/m 11 juni
Expositie Harry Balm (Duckstadse Galerij der Groten), Kunstzalen Heerkens Thijssen, Wagenweg 6, Haarlem.

t/m 16 juni
Expositie 'Door de oorlog getekend' (comicmagazines uit voormalig Joegoslavië), Het Enschedéhuis, Klokhuisplein 9, Haarlem.

t/m 21 juni
Expositie 'Kus me, kus me zeeman', Actuele kunst en strips, Vishal, Grote Markt, Haarlem.

t/m 30 juni
Expositie 'Zwart/Wit' van Erika Raven, 't Galerijke, Otterstraat 103, Turnhout, België.

t/m 14 augustus
Expositie 'Kat en Muis. Spiegelmans Maus', Joods Historisch Museum, Jonas Daniël Meyerplein 2-4, Amsterdam.

t/m 14 augustus
Expositie 'De wereld van Bruintje Beer', Teylers Museum, Spaarne 16, Haarlem.

t/m 4 september
Expositie 'De bende van Jojo', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.

t/m 4 september
Expositie 'Marten Toonder, tekenaar in oorlogstijd', Verzetsmuseum Amsterdam, Lekstraat 63, Amsterdam.

31 mei t/m 28 augustus
Expositie 'Willy Vandersteen, een jonge belofte', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.

1 t/m 5 juni
Expositie Enki Bilal, Galerie Année, Jacobijnestraat 22, Haarlem.

1 t/m 12 juni
Expositie Opland, Galerie Rob de Vries, Koolsteeg 2a, Haarlem.

1 t/m 30 juni
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Waterlandlaan 50, Purmerend.

2 t/m 12 juni
Expositie Joap Vegter, Galerie Kees Schouten, Burgwal 2, Haarlem.

2 t/m 18 juni
Expositie 'Kuijpers en Lodewijk: een stripduel', Stichting Beeldende Kunst, Gedempte Oude Gracht 121, Haarlem.

2 t/m 19 juni
Expositie Peter van Straaten, Galerie Tanya Rumpff, Spaarnwouderstraat 76, Haarlem.

2 t/m 24 juni
Expositie van een selectie uit het 8e Nederlands Cartoonfestival, Thema: Telecommunicatie, Gebouw Noord-Holland, Houtplein 33, Haarlem.

3 t/m 5 juni
Stripdagen Haarlem, Haarlem (zie voor specificatie ook bladzijde 2).

3 t/m 19 juni
Expositie 'Politieke prenten', De Waag/KZOD, Damstraat 26r, Haarlem.

3 juni t/m 28 augustus
Expositie Lorenzo Mattotti, Vleeshal, Grote Markt 16, Haarlem.

25 juni
2e Grote Stripbeurs, Brabanthallen, 's-Hertogenbosch.

1 t/m 31 juli
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', P.I. Marwei, Holstmeerweg 7, Leeuwarden.

3 juli t/m 14 augustus
9e Nederlands Cartoonfestival, Muziekcentrum Frits Philips, Winkelcentrum Heuvel Galerie, Eindhoven.

16 juli t/m 7 augustus
9e Stripfestival Koksijde, Casino-parking, Koksijde, België.

30 juli t/m 15 augustus
Stripfestival Middelkerke, Middelkerke, België.

1 t/m 31 augustus
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Ministerie van Sociale Zaken, Bureau Bedrijfsvoering, A. van Hannoverstraat 4-6, 's-Gravenhage.

4 t/m 7 augustus
San Diego Comic Convention, San Diego Convention Center, 111 West Harbor Drive, San Diego, U.S.A.

1 t/m 30 september
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, 's-Gravelandseweg 55, Hilversum.

6 september t/m 6 november
Expositie 'Giles tekende de bevrijding van Brussel', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.

1 t/m 31 oktober
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Raadhuisstraat 25, Doetinchem.

14 t/m 16 oktober
De Stripdagen, Turfschip, Breda.

22 en 23 oktober
12e Fête de la BD d'Audincourt, Audincourt, Frankrijk.

25 oktober 1994 t/m 8 januari 1995
Expositie 'Mittei, een Luiks kunstenaar', Belgisch Centrum van het Beeldverhaal, Zandstraat 20, Brussel, België.

1 t/m 30 november
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Oude Schans 23, Delfzijl.

1 t/m 31 december
Expositie 'De andere wereld van Marten Toonder', Openbare Bibliotheek, Stationsstraat 2, Wageningen.

12 maart 1995
10e Leidse Stripdag, Centrale Bibliotheek, Leiden.

De zachte dood van de underground-generatie in de jaren '70 en '80, was een klap in het gezicht van de Amerikaanse stripliefhebber. De superhelden staken hun wilskrachtige kinnen weer uit, Marvel en DC domineerden de winkelschappen als nooit tevoren, en verdienden goed aan merchandize, tradingcards en gimmick-covers. In de passieve jaren tachtig en de materialistische jaren negentig leek weinig plaats voor bladen als Zap en Rip-off. Nu en dan maakte een schaap in wolfskleren binnen het superheldengenre iets eigenzinnigs en persoonlijks (Moore, Miller, Gaiman), maar over het algemeen had de striplezer met smaak weinig reden tot juichen. Toen er toch weer zwart/wit-comics verschenen waarin een alternatieve koers werd ingeslagen, haalde men de makers dan ook als helden binnen. Dat er ook flink wat kaf onder het koren was, deed aan de feestvreugde weinig af.

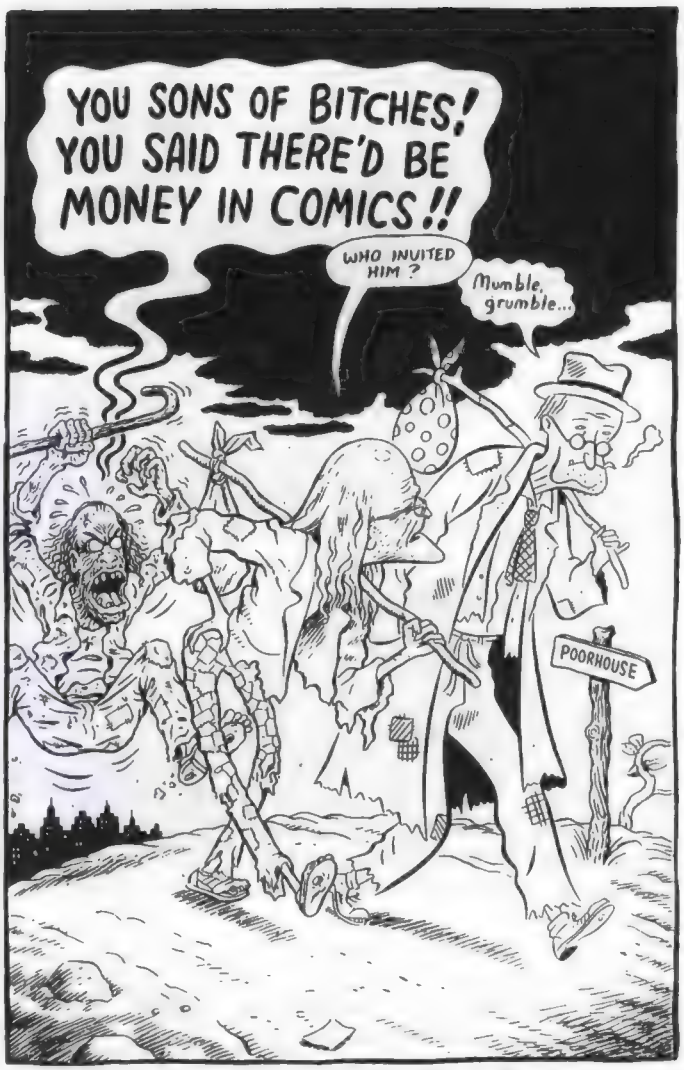

Joe Matt, Chester Brown en Seth werpen een sombere blik in de toekomst.

De nieuwe anti-helden

door **FRANS HASSELAAR**

Wat wordt er bedoeld met 'alternatieve strips'? Het zou flauw zijn om te stellen: alle strips waarin geen superhelden optreden. Flauw, maar niet onredelijk, want het gespierd geweld van Marvel en DC (en recentelijk ook van Image en Valiant) boeit nog steeds het grootste deel van de Amerikaanse jeugd. Gelukkig heeft ook het alternatieve circuit zijn uitgeefgigantjes; het idealistische Fantagraphics, dat zijn publikaties bekostigt met het uitgeven van pornostrips, en Drawn & Quarterly, een Canadese uitgeverij. Deze twee staan garant voor een goede verzorging: een degelijke kleurenomslag, fraaie vormgeving en een redelijke verspreiding over comicspeciaalzaken. Vooral die verspreiding moet keer op keer bevochten worden. Als we de wanhoopskreten van alternatieve tekenaars serieus moeten nemen, dreigt hun comics elke maand opnieuw uit de rekken te verdwijnen, ten gunste van de beter lopende superheldentitels. Wat niet wil zeggen dat mainstream comics altijd schuld zijn aan het geringe aanbod van andere bladen. Gezien de soms povere kwaliteit is het niet verwonderlijk dat alternatief werk slecht in de schappen is vertegenwoordigd. Alternatieve comics worden uit zuinigheidsoverweging vaak op klein formaat afgedrukt (mini-comics) of bestaan uit niet meer dan een aantal bij elkaar geniete fotokopieën). In veel gevallen deugt het tekenwerk niet en ontlenen de verhaaltjes hun reden van bestaan aan extreem geweld en seks.

Maar genoeg in het nadeel van de nieuwe underground.

De beste realistische alternatieve comic is ongetwijfeld de stripsoap *Love & Rockets* van **Jaime & Gilbert Hernandez**. Deze reeks begon in 1982 als een science-fictionstrip, maar de straalpistolen en ruimteschepen maakten al snel plaats voor psychologische diepgang. *Love & Rockets* bestaat eigenlijk uit twee series. Jaime vertelt de belevenissen van een groep meisjes, die vriendschap sluiten, verliefd worden, uit elkaar groeien, teleurgesteld raken enzovoort. Fraai getekende verhalen vol luchtige humor en ontroering, en hier en daar een bizarre wending. Broer Gilbert (Beto) situeert zijn verhalen in het fictieve dorpje Palomar en

GO GO, HOPEY!
OH, MY GOD! HAS JENNY THE JET FINALLY MET HER MATCH?
OOH, THIS -SKITS GETTIN' ME A LITTLE FIRED UP.
SHOOT! SOMEONE'S COMING!
I GUESS DIANA TURNED OUT AS CRAZY AS HER SISTER TONANTZIN, HERACLIO.
THERE WAS NOTHING CRAZY ABOUT WHAT TONANTZIN DID, JESUS! IT WAS A STATEMENT SHE MADE OUT OF GREAT LOVE AND CONVICTION! LUBAS HUSBAND KAAMO WAS THERE! HE TRIED TO SAVE HER, BUT-
PEOPLE KEEP GETTING ME AND THAT KAAMO GUY MIXED UP.

De wereld van respectievelijk Jaime en Beto Hernandez.

volgt de levens van een paar kinderen die opgroeien en volwassen worden, het dorp verlaten of er blijven, het rechte pad volgen of daarvan afdwalen, met alle gevolgen van dien.

Gilbert is de mindere tekenaar van de broers, maar zijn verhalen zijn boeiend, indringend en in zekere zin verslavend. Er zijn inmiddels 44 nummers van *Love & Rockets* verschenen, met een gemiddelde frequentie van vier nummers per jaar.

Hoe tekenaar **David Mazzucchelli** in het alternatieve circuit verzeild raakte, is voor velen een raadsel. Hij begon met een vliegende start bij Marvel Comics, waar hij als tekenaar van *Daredevil* **Frank Miller** opvolgde. Met dezelfde Miller scoorde hij bij DC zijn grootste hit dusver: *Batman: Year One*. Met een doeltreffende **Alex Toth**-achtige stijl maakte Mazzucchelli van de superheld weer een gewoon man in een pak. Een uitstekend getuigschrift, de fans stonden te dringen om een handtekening, bij de uitgeverijen lagen de rode lopers voor hem uitgerold. Maar Mazzucchelli's nieuwe project verbaasde vriend en vijand. *Rubber Blanket* was een sjiek uitgegeven blad, gevuld met wisselende tekenstijlen, waarvan geen enkele herinnerde aan Mazzucchelli's oude werk. Weg waren de uitgekiende anatomie en de fraaie afwerking. De figuren in *Rubber Blanket* zien eruit alsof ze door de jonge **Tardi** zijn getekend, de achtergronden zijn opgezet met dikke lijnen en veel zwart. Maar vakmanschap verloochent zich niet; door de grove tekenstijl heen zie je een evenwichtige compositie en een soepele vertelstijl. Voor de liefhebber die bereid is zijn vooroordelen aan de kant te zetten, valt er in *Rubber Blanket* genoeg te genieten. De verhalen zijn misschien nog wat stuurloos, maar alles bij elkaar genomen, slaat Mazzucchelli geen gek figuur.

De serveerster Tina in *Eightball*. (Wie had de vis besteld?).

Buddy Bradley over de rooie. Typisch Bagge-achtige opwinding.

Lachen!

De humoristische aanpak leverde een comic op als *Eightball* van **Dan Clowes**, die vorig jaar goed bleek voor vijf Harvey- en vier Eisnernominaties. Wat *Eightball* precies voor serie is, laat zich niet makkelijk uitleggen. Eigenlijk bestaat het uit drie subgenres. Tot deel 10 (de reeks is inmiddels aan zijn dertiende deel toe), opende Clowes met het onheilspellende 'Like a Velvet Glove cast in Iron', een broeierig feuilleton à la **David Lynch**, dat zich met een zekere afkeer laat lezen, maar ook moeilijk is weg te leggen. Een scène als voorbeeld: de hoofdpersoon, ene Clay Loudermilk, ontvangt een brief waarin als enige boodschap te lezen staat: SHAVE THE DOG. De hond in kwestie (een koploos soort schaapshond) ligt levenloos in de hoek van de kamer onder een zwerm vliegen. Met een scheermes legt Clay de rug bloot. Op de pukkelige huid staat een raadselachtige plattegrond gekrast ...

Naast 'Velvet Glove' bevat *Eightball* ook satire, zoals een blik achter de schermen van de comicindustrie, door de ogen van de onbenullige superheldentekenaar **Dan Pussey**, en zo nu en dan simpelweg een observatie van de wereld van **Dan Clowes**. En dat in een droge stijl waarin veel zwart wordt gebruikt, en het decor tot een minimum beperkt blijft. Clowes is wel eens verweten zich meer om effectbejag dan om het plot te bekommeren. Helemaal uit de lucht gegrepen is die kritiek niet, maar desondanks is *Eightball* een van de boeiendste comics van de laatste jaren.

Wat nominaties betreft staat *Eightball* schouder aan schouder met de comic *Hate* van **Peter Bagge** (4 Harvey's en vijf Eisners). Bagge bezocht de School of Visual Arts en was redacteur van **Robert Crumbs** comic *Weirdo* (waarin naast Crumb zelf, nog een aantal tekenaars publiceert). Na zelf ook voor *Weirdo* te hebben getekend, kwam begin '85 zijn eerste comic *Neat Stuff* uit. Een verzameling komische strips variërend van heel flauw (een jongetje verwerkt huilend het nieuws van zijn grootvaders dood, maar springt een plaatje verder een gat in de lucht omdat opa's kamer nu van hem is, einde grap) tot heel leuk (een wulpse dame stelt een slome jongen de klassieke vraag: 'Is that a gun in your pocket or are you just glad to see me?' Waarop de jongen 'Both.' antwoordt en het meisje met een pistool door zijn gulp aan flarden schiet). Bagge is een liefhebber van de gooi- en smijt tekenfilms uit de Warner studio's, en dat is aan zijn werk te zien. Zijn personages zijn uiterst flexibel van bouw en er wordt veel gebruik gemaakt van slapstick. Bagge's grote doorbraak kwam met de comic *Hate*, die draait om een van de personages uit *Neat Stuff*, de slome opportunist Buddy Bradley. Buddy trekt op met een aantal bizarre figuren als de eeuwige zonnebrildrager Stinky (die met ontblote genitaliën romantische etentjes verstoort), en de wereldvreemde George (die gelooft dat elke onverklaarde gebeurtenis verband houdt met de machtshonger van de C.I.A.). Dat George nog één van de meest normale figuren is, zegt genoeg over de rest van de cast. In de verhalen van Bagge is geaccepteerd gedrag vaak het ziekst. Hoewel de personages in *Hate* nog steeds expressief zijn, moet de

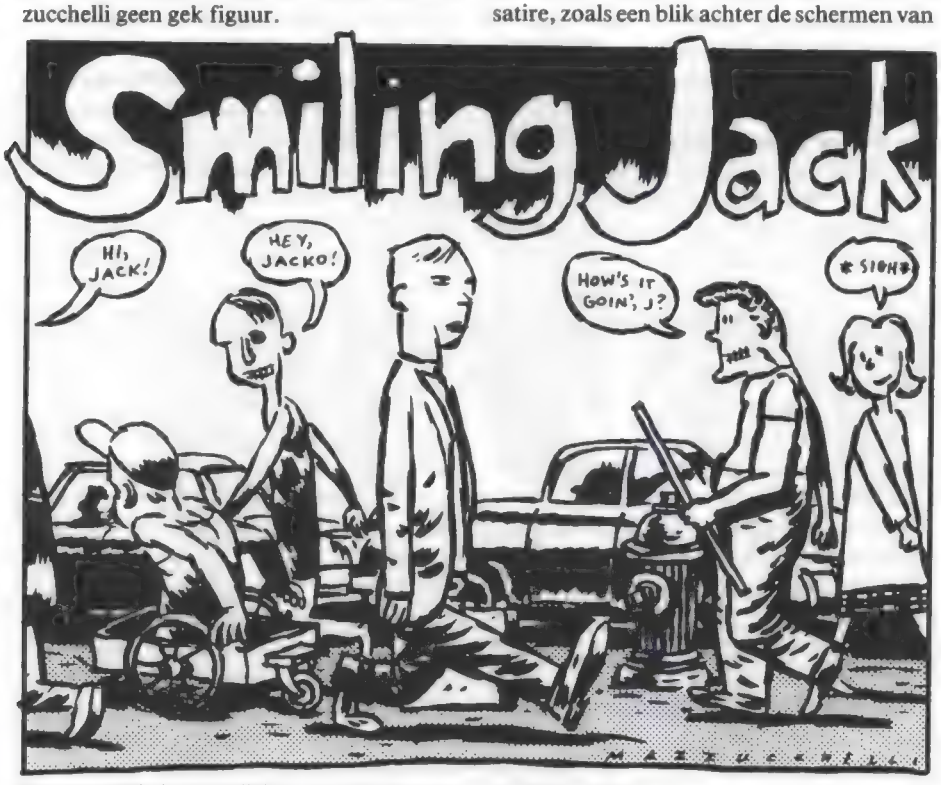

Mazzucchelli nieuwe stijl in het eerste nummer van *Rubber Blanket*.

strip het toch hebben van de karakterisering van de hoofdpersonen en de heftige dialogen. Bagge is geen geweldige tekenaar, maar stopt zoveel leven en enthousiasme in zijn werk, dat dat nauwelijks opvalt. Een ontzettend leuke strip.

Lloyd Dangle is wel omschreven als iemand die tijdens de biologieles ineens een scheet laat. Met andere woorden: zijn werk is synoniem aan melige schooljongenshumor. Dangle is inderdaad uit op de rollende lach vanuit de onderbuik, en doet de waarheid moeiteloos geweld aan om zijn doel te bereiken. Zijn comic *Dangle* moet het hebben van de absurde vondsten en de grove overdrijvingen. Die worden gepresenteerd als waargebeurd, maar de lezer gelooft dat geen moment. Een flatgebouw dat ontploft onder invloed van dampende poepluiers en een barbecue, een nucleaire vuilnisbelt waar tweekoppige honden en enorme muizen

Lloyd Dangle telefoneert met Defensie.

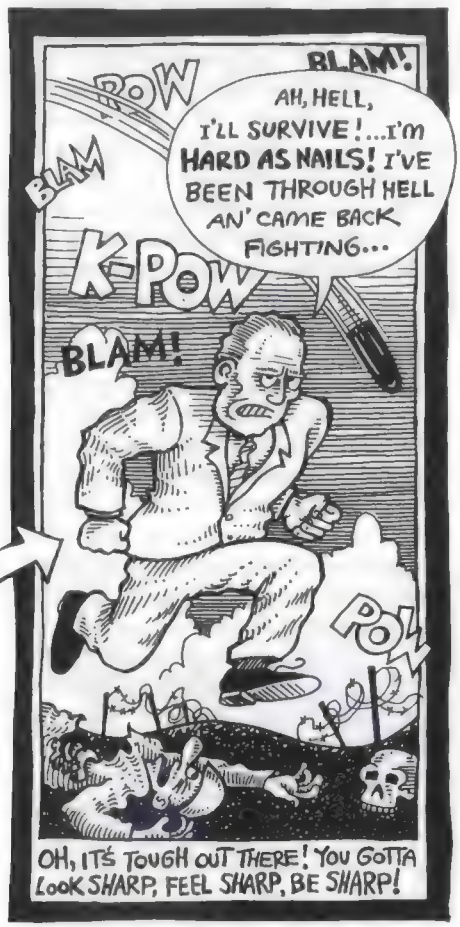
POW
BLAM!
AH, HELL, I'LL SURVIVE!...I'M HARD AS NAILS! I'VE BEEN THROUGH HELL AN' CAME BACK FIGHTING...
BLAM
K-POW
BLAM!
POW
OH, IT'S TOUGH OUT THERE! YOU GOTTA LOOK SHARP, FEEL SHARP, BE SHARP!

De avonturen van Crumbs vader door Pat Moriarty.

OH, THAT'S JUST HIGH-SCHOOL, YOU SAY... YOU CAN'T GO THROUGH LIFE ACTING AS IF EVERYBODY STILL THINKS LIKE THAT... HEY, HIGH-SCHOOL IS JUST AN INTRODUCTORY COURSE INTO THE WAYS OF THE BIG, HARD WORLD!!
I STILL HATE SKUTCH...IF I SAW HIM TODAY I'D TELL HIM A THING OR TWO...BUT THEN HE'D PROBABLY PUNCH ME OUT...
BITTER OLD MAN

Big Bob haalt jeugdherinneringen op.

rondscharrelen ... Toch is Dangle's werk niet zomaar af te doen als onderbroekenlol. Zijn vondsten zijn origineel en zijn brutale schrijfstijl is vaak grappig. De slordigheid van zijn tekeningen doet vreemd genoeg toch professioneel aan.

Van concurrentie binnen de nieuwe lichting tekenaars is weinig te merken, men draagt elkaars werk zelfs een warm hart toe. In de brievencolumns complimenteert men elkaar regelmatig, en nu en dan maakt de auteur reclame voor een andere comic uit het circuit. Ook samenwerking komt voor. Een comic als *Big Mouth* van **Pat Moriarty** dankt er zelfs zijn bestaan aan. Moriarty kan redelijk met een potlood overweg, maar heeft weinig te vertellen. Veel tekenaars zien een slecht verhaal niet noodzakelijkerwijs als een bezwaar, maar Moriarty wendde zich voor scenario's tot gerenommeerde schrijvers. Zo werken aan *Big Mouth* een boel grote namen mee. Om er een paar te noemen: **Charles Bukowski** (onlangs overleden), **Robert Crumb** en **Harvey Pekar** (die zijn eigen comic *American Splendor* grappig genoeg op tegengestelde wijze maakt; hij laat zijn verhalen door goede tekenaars tekenen). Eén van de verhalen uit *Big Mouth* bewijst hoe klein de wereld van de alternatieve comics is: Moriarty tekent een verhaal van **J.R. Williams** *(Crap)*, waarin die vertelt hoe hij op een feestje van **Peter Bagge** een redactrice van The Comics Journal ontmoet. Voor de nieuweling in het circuit biedt *Big Mouth* een goede gelegenheid kennis te maken met wat onbekendere goden als **Dennis Eichhorn**, **Peter Kuyper** en **R.L. Crabb**.

Meer met deze auteurs komen we eigenlijk in een aparte afdeling van de new underground terecht, namelijk de autobiografische comics.

Autobio

Over het onderscheid tussen lectuur en literatuur maakt men zich in de Verenigde Staten niet erg druk. Schrijvers waarvoor hier zelfs **Ursul de Geer** zijn neus zou ophalen, staan daar zonder moeite maandenlang in de toptien. Gelaagde verhalen met een filosofische inslag zijn op de vingers van een hand te tellen. Veel populairder zijn de schrijvers die van de bizarre fantasie en de gewelddadige overdrijving gebruik maken. Seriemoordenaars kom je tegenwoordig even vaak in de wereld der letteren tegen, als in de film en de strip. Maar ook het omgekeerde gebeurt. Het Amerikaanse beeldverhaal speelt leentjebuur bij het serieuze boek. Zo vond ook de autobiografie zijn weg naar de strip. In een recent nummer van The Comics Journal werd het aantal autobiografische stripmakers op maar liefst 65 geschat (hebben we in Nederland überhaupt nog zoveel strips?). Dit cijfer is wat geflatteerd, aangezien ook stripmakers uit het superheldencircuit (**Neil Gaiman**, **Todd McFarlane**, **Jim Valentino**) worden meegeteld, maar zelfs als je die even vergeet, blijft er een aanzienlijk aantal over.

Het is onmogelijk het autobiografische genre te bespreken zonder dat de naam van de grote pionier, **Robert Crumb**, valt. Crumb zette op zijn vijftiende zijn eerste stripblaadje in elkaar en is nu vooral bekend als de geschiedstekenaar van de Amerikaanse hippiescene. Niet geheel terecht, want hoewel hij de doperokende, agressief pacifistische en naar verlichting hunkerende generatie genadeloos op de hak nam, is Crumb hoofdzakelijk in zichzelf geïnteresseerd. Aanvankelijk verschool hij zich achter alter-ego's als Fritz the Cat, Mr. Snoid, Mr. Natural en Shuman the Human, maar door zijn oeuvre heen dook steeds vaker de bebrilde introvert op, die Crumb voorgeeft te zijn. De laatste tien jaar is dat zelfs zijn voornaamste stripfiguur, en heeft de trouwe lezer ook kennis kunnen maken met de familie Crumb (vrouw Aline en dochter Sophie). Crumbs wijze van zelfanalyse ontleent zijn kracht aan eerlijkheid. Hij sluit niks uit; soms schrijft hij bloedserieus over zijn eigen jeugd, dan verzint hij een krankzinnig seksueel avontuur, soms piekert hij over het menselijk intellect, of het politieke belang van een dictator.

Veel van de autobiografen van nu groeiden op met de strips uit *Zap* of *Weirdo*, en laten zich daar nog graag door inspireren. En dat kan gevaarlijk zijn. Met Crumbs vocabulaire, neemt men ook snel zijn toonzetting over. De aandrang even origineel als Crumb te zijn, leidt dan juist tot het tegenovergestelde; de tekenaar in kwestie wordt een navolger. Ter illustratie een deel van een interview met **Chester Brown** *(Yummy Fur)*, **Joe Matt** *(Peepshow)* en **Seth** *(Palookaville)*.

Matt: 'Soms zit het me dwars dat ik zoveel met Crumb gemeen heb. Zijn neurotische gedrag. De aard van tekenaars is vaak hetzelfde, de blik naar binnen gericht.'

Seth: 'Ik snap wat je bedoelt. Ik ben ook wel bang dat ik net als Crumb ben, omdat ik zo in de jaren dertig geïnteresseerd ben. Daar

Chester Brown bijt van zich af in *Yummy Fur*.

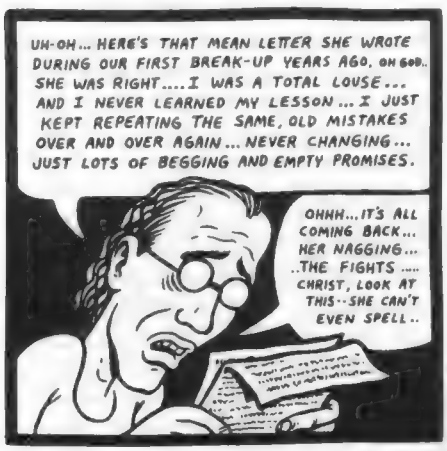
UH-OH... HERE'S THAT MEAN LETTER SHE WROTE DURING OUR FIRST BREAK-UP YEARS AGO. OH GOD.. SHE WAS RIGHT....I WAS A TOTAL LOUSE... AND I NEVER LEARNED MY LESSON... I JUST KEPT REPEATING THE SAME, OLD MISTAKES OVER AND OVER AGAIN... NEVER CHANGING... JUST LOTS OF BEGGING AND EMPTY PROMISES.
OHHH... IT'S ALL COMING BACK... HER NAGGING... ..THE FIGHTS .... CHRIST, LOOK AT THIS--SHE CAN'T EVEN SPELL..

Navelstaren in *Peepshow*.

wil ik me niet zoveel mee bezighouden, omdat m'n werk dan te veel op dat van Crumb zou gaan lijken. Maar toch denk ik, dat zelfs als tekenaars veel overeenkomsten hebben, hun levens zo van elkaar verschillen, dat er weinig reden is om je druk te maken. In biografische strips gaat het er tenslotte om hoe jij alles ervaart. En het is geen schande als jouw verhalen op die van Crumb lijken. Zijn invloed heeft je nou eenmaal gevormd en duikt dus op als je over jezelf vertelt.'

Brown: 'We zouden allemaal verhalen kunnen maken waarin we onze overeenkomsten met Crumb benadrukken, misschien zouden we zelfs kunnen doen alsof we net als hij zijn. Maar we zouden net zo makkelijk verhalen kunnen maken waarin we totaal verschillend zijn van Crumb. We zijn tenslotte andere mensen.'

Matt: 'We denken misschien dat we op een bepaald moment niet meer beïnvloed zullen worden, maar dat geloof ik eigenlijk niet. Ik denk dat we voortdurend worden beïnvloed.'

De vriendschap tussen Brown, Matt en Seth is een speciale vermelding waard. De drie bespreken hun werk en duiken ook regelmatig in elkaars tekenwerk op. Het grote talent van het stel is **Chester Brown**. En niet alleen als tekenaar; zijn verhaal *The Playboy* (die gaat over zijn haat/liefde verhouding tot de pornografie) bewijst dat hij heeft begrepen wat het autobiografische genre interessant maakt. Brown vertelt zijn verhaal zo compleet mogelijk, dat wil zeggen inclusief fantasieën, waandenkbeelden en angsten, en weet een sfeer te creëren waarin je snel met de strip-Chester mee gaat voelen. Of alles wat Brown laat zien ook daadwerkelijk is gebeurd blijft de vraag, maar eigenlijk doet dat er ook niet zo veel toe. Belangrijker is dat hij duidelijk weet te vertellen wat er allemaal op zijn karakterontwikkeling van invloed is geweest.

Een veel schameler opvatting van autobiografie vinden we bij **Joe Matt**. In *Peepshow* krijgt de lezer een gedetailleerd verslag van de gebeurtenissen in Matts leven. Van zijn ruzies met zijn vriendin, zijn obsessieve liefde voor viewmasterschijven en zijn paginalange klaagliederen over zijn zware leven met Brown en Seth. Helaas wordt dit alles op tamelijk oninteressante wijze opgediend. We bekijken zijn leven door een sleutelgat, zonder zinvol commentaar of innerlijke beschouwing. Matt tekent eenvoudigweg alles wat hem overkomt en laat het aan de lezers over daar de essentie uit te halen.

Slaagt Matt er nog in af en toe flink te irriteren, bij **Seth** is het voor de lezer vrijwel onmogelijk betrokken te raken. Misschien is het de elegante en lege tekenstijl die de figuren in *Palookaville* te gelikt maken om je mee te identificeren. Misschien is het de verstilde sfeer van de verhalen, waarin je veel van de gevoelens van de personages zelf moet invullen. Of ligt het aan het gebrek aan handeling? Hoe dan ook, Seth is een van de tekenaars die slechts leesbaar zijn wanneer je niet meer verwacht dan vierentwintig pagina's fraai tekenwerk.

Elegante seks in *Palookaville*, door Seth.

Vrouwelijk alternatief

Onder de 65 autobiografische stripmakers zijn vijftien vrouwen. Niet gering, wanneer je het vergelijkt met het aantal vrouwen dat werkzaam is in de superheldenfabriek. Wat opvalt is dat de strips door vrouwen seksueel vaak veel explicieter zijn dan die van hun mannelijke collega's. In de veelgeprezen comic *Dirty Plotte* van de Frans-Canadese **Julie Doucet** wemelt het van de

New York is een maffe stad. Maar zo maf als Julie Doucet hem ziet ...

orgasmerende mensen en dieren, maar ook het aantal afgehakte penissen en bloederige tampons is niet gering. En wat je al niet met een bierflesje kunt doen ...

Het tekenwerk is prachtig, en sluit perfect aan bij de verwarde, nachtmerrie-achtige verhalen, waarin Doucet zich van haar zwartste kant laat zien. Waanzin en eenzaamheid troef. Doucets oprechtheid is ook meteen haar zwakste punt. Haar verhalen beginnen en eindigen op een willekeurig moment, en zijn niet meer dan een samenraapsel van angsten en associaties. Rode draden in het werk van Doucet zijn het verlangen naar vriendschap en naar een huwelijk met een Amerikaan, om zo een green card te pakken te krijgen.

De strips van **Mary Fleener**, in de comic *Slutburger*, zijn een stuk beter geconstrueerd. Fleener vertelt verhalen met een duidelijke verhaallijn en een goed ontwikkelde psychologie. Meestal gaat het daarin over relaties tussen mannen en vrouwen, maar ook doet Fleener af en toe een banalere observatie. Dan vraagt ze zich bij voorbeeld af waarom men niet reageert wanneer iemand in het openbaar een luide scheet laat. Haar tekenwerk is primitief, met zware lijnen en veel zwarte vlakken. Om daar de aandacht van af te leiden, drukt Fleener de emoties van haar protagonisten op grafische, Picasso-achtige wijze uit.

Naughty Bits is de meest zwartgallige vrouwencomic en wordt gemaakt door **Roberta Gregory**. Gregory's alter-ego heet Midge, maar wordt in de wandelgangen Bitchy Bitch genoemd. Midge is een vrouw van

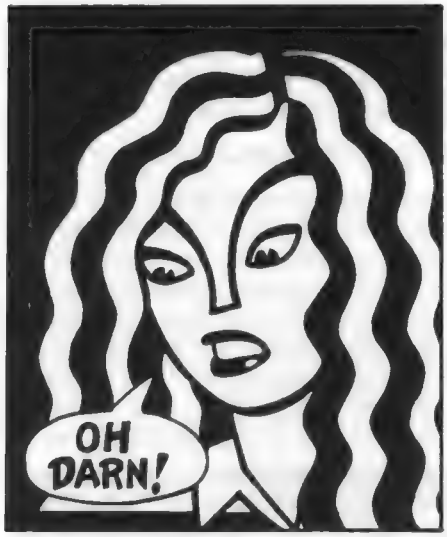

Grafische schoonheid door Mary Fleener.

middelbare leeftijd met een kantoorbaan. Haar eenzaamheid reageert ze af door de wereld met een bijtend cynisme te bekijken. Zoals Doucet en Fleener doet ook Gregory niet kleinzielig over de seksuele lusten van vrouwen. Bitchy Bitch grijpt graag naar de vibrator, en wel omdat '... (then) you don't have to put up with all the superfluous bullshit ... like the rest of the guy.' *Naughty Bits* is schetsmatig, maar niet onaantrekkelijk getekend. Vooral de monden worden overdreven om de gevoelens van de personages uit te drukken. Het is over het algemeen makkelijk en leuk leesvoer. Waarschuwing: lees er niet te veel achter elkaar, ook spitse pissigheid gaat op den duur vervelen.

Diegenen die willen weten waar de in bovenstaand artikel genoemde titels te koop zijn, kunnen het beste informeren bij stripzaken die comics inkopen, of bij de importeurs in ons land: Pep Comics (04920-54562) of Het Raadsel (020-6840566).

Zomaar een dag uit het leven van Midge de Bitchy Bitch.

Bits & Pieces

Veilen

Een heer is onprijsbaar. Zo luidt de snorrende titel van de Bommelcatalogus. Alweer uit 1989. De tijd vliegt. Maar nog immer zijn de prijzenboekjes van de hoogbebaarde heer Matla de leidraad voor menig veilingbezoeker. De spelregels zijn simpel. Iets wat schaars is kost veel. De rest heeft een normale waarde. En, alles moet er als nieuw uitzien. Wil je iets schaars kopen, reken dan op het dubbele van de catalogusprijs. Wil je iets verkopen, reken dan slechts op een kwart van de catalogusmuntjes. Ofwel, de koopprijs is acht keer zo hoog als de verkoopprijs. Maar, wat vervelender is: zijn er nog wel kopers?

En, wat kopen die dan?

Gelukkig belandde recent het boekje van de derde stripveiling van Veilinghuis Postma op mijn bureau. Een leerzaam werkje. Onmiddellijk op zoek naar de uitsmijter, het laatste kavel. Boris Vallejo: Diva. Zoom, 1983, zo luidt dat kavel. Beschadigd ruggetje, dat wel. Startinzet, let goed op, 15 gulden. Gauw vermenigvuldigd met acht. Dus voor maximaal 120 piek moet ik Boris te pakken hebben. Maar, zo vraag ik mij af, zullen er überhaupt wel tegenbieders zijn. Hoeveel Boris-liefhebbers zijn er? In Groningen, bij Postma.

Snel blader ik terug. D'r moet toch nog iets pakkenders zijn. Wat gaat het echt goed doen? Ah, herkenning. Het bekende oude werk schiet weer voorbij. Enkele Vandersteentjes, een paar E.P. Jacobsen, een Hergé met geschaafde randen en natuurlijk de onvermijdelijke Toonders. Verzamelt men dan nog steeds niks anders? Of zijn veilingen gewoon dure ruilbeurzen voor een handvol ouwe ballen?

Nou, heel verrassend. Duur is het niet. Toonder doet als startinzet gemiddeld niet meer dan twintig gulden. Dat is dus flink prijsbaar geworden. En Hergé ontstijgt ook het tientjesniveau niet meer. Verzachtende omstandigheden zijn daarbij de 'gebruikssporen op rug en band' of de 'balpenstrepen op voorzijde'. Los van de vraag wat gebruikers met zo'n album toch uithalen, bekruipt mij het gevoel dat men in de stripwereld nog altijd denkt dat een Rembrandt met een brandgat erin ook wel duur te verkopen is. Ik vind het best dat je thuis een beetje ruimte voor je cd's wil. Maar val een ander dan niet lastig met al je oud papier. Gezien de startprijzen zijn de kopers eindelijk wijzer aan het worden.

Nog steeds heb ik dus niet de juiste richting, de veiltrend, gevonden. Verder zoeken. Ik blader alsmaar verder terug.

Ah, daar is iets. Varenne. Zeefdruk met zwart beeld. Niks album. Een beeld. Van een 'vrijend stel'. Gezien de bijgeleverde illustratie is de vrijpartij al in een behoorlijk gevorderd stadium. Startinzet 1200 gulden. Hoppa! Is dat de trend? Hebben de albums afgedaan? De proef op de som.

Er passeert een Matena. Vier albums, inzet 15 gulden. Da's ook geen renderende belegging. Pieter Kühn, Kapitein Rob, 25 gulden. Frans Piët, 5 gulden. Lodewijk, drie stuks, tientje. Mijn hemel wat is dat erg. Dit is erger dan dat je albums bij De Slegte liggen. Kresse, 25 ballen. Jan Kruis, drie voor 25. Van der Kroft, tientje. Theo van den Boogaard voor gemiddeld nog geen vijf gulden. Rampspoed tekent zich af. Deze trend is helder. Nederlandse albums hebben hun tijd gehad. Ze kosten nog minder dan een namaak Oud Hollands kruidenrekje van Albert Heijn.

Opeens is daar de waslijst. Lengte 97 kavels. Twintig procent van de hele veiling. Curiosa, affiches, visitekaartjes, dienstregelingen, ansichten en plakplaatjes. Geen album te bekennen. Heeft hij ook vrijwel nooit gemaakt. Joost Swarte! De veilingtrend! De kunst geworden stripuiting. Het weegt helemaal niks. Het neemt ook geen plaats in. Is dat het? Wat moet ik anders met een visitekaartje van een Festival Director voor startprijs 25 gulden. Anderhalve gram papier. Dat is goud per kilo. Een reclamesticker van de ptt. Voor Joost z'n postzegel. Een plakplaat! Start op twintig gulden. Niks aan te zien, niks aan te lezen, en dan toch zo'n prijs. En ja hoor. Een condoomdoosje. Bibox. Hard plastic, met klip, met condoom. En het rubber is al bijna tien jaar oud. Vijftien gulden om mee te beginnen. Drie plastic draagtassen: een kapitaal. Het is volkomen duidelijk. De veiltrend wordt seks en curiosa.

Een handig advies voor als u strips koopt. Bewaar de draagtassen en de bijgeleverde rotzooi twintig jaar en gooi het album na lezing in de open haard. De benodigde opslagruimte blijft zo beperkt. Je kunt je cd's kwijt en het geïnvesteerde geld is ook veilig. En aan je albums hou je in elk geval twee keer een warm gevoel over.

Ben Bits

Het Algemeen Dagblad liet de stripwereld flink schrikken, toen de Rotterdamse krant in maart vrijwel al haar striptekenaars op straat zette. Hoofdredacteur Peter van Dijk **wil het AD volledig restylen. Ook het stripbeleid krijgt daarom een facelift. De oude formule werd stilletjes begraven om ruimte te maken voor een groots plan: de achterpagina van de krant wordt gereserveerd voor een volledige kleurenstripplaat, iedere dag van de week ingevuld door een andere stripmaker. Het nieuwe elan moet komen van onder meer** Theo van den Boogaard, Gerrit de Jager, Hanco Kolk **en oudgediende** Toon van Driel, **het crème de la crème van het Nederlandse beeldverhaal. 'Met de nieuwe strippagina gaan we de stripliefhebber flink om de oren slaan', zeggen ze bij het AD. Wij peilden de mening van alle betrokkenen over de nieuwe formule. Is krantestripland ermee gebaat?**

Algemeen Dagblad geeft stripbeleid grootse facelift

door

JEROEN MIRCK

Het is een onomstotelijk feit dat de Nederlandse krantestrip in een ongelukkige positie zit. Door landgenoten gefabriceerde stroken zijn immers duurder dan de massaimport uit de Verenigde Staten. De reden is simpel: Nederlanders moeten hun brood verdienen met het werk dat ze in eigen land afzetten, terwijl de Amerikaanse syndicaten met hun strips nog snel even de rest van de wereld afromen wanneer de kosten van het materiaal in eigen land al zijn terugverdiend. Een bijkomend voordeel van het spul uit de 'States' is dat de continuïteit verzekerd is; meestal verschijnen de bewuste strips al jarenlang in eigen land en ligt er dus een bootlading stroken klaar. Logischerwijs kiezen veel Nederlandse kranten dan ook de weg van de minste weerstand, oftewel The American Way. Eén krant heeft de laatste jaren echter hoofdzakelijk voor het Nederlands produkt gekozen en verdiende met deze idealistische houding in 1989 de Stripschappenning voor speciale verdiensten: het Algemeen Dagblad.

Toch is het geroemde stripbeleid van enige jaren geleden recentelijk voor de bijl gegaan. Het stripblok op pagina vier van het ochtendblad stierf een roemloze dood op vrijdag 8 april. Art director **Peter ter Mors** van het AD is niet helemaal gelukkig met deze gang van zaken. 'Het was eigenlijk de bedoeling dat ons nieuwe stripbeleid op zaterdag 9 april van start zou gaan, maar die datum hebben we niet gehaald. We rekenen nu op begin juni. In de tussentijd van een maand of twee moet de lezer het alleen met **Toon van Driel** doen. Die mindere periode zal voor de stripliefhebber wel even schrikken zijn. We gaan ze echter in juni flink om de oren slaan, want de nieuwe strippagina zal alle verwachtingen overtreffen.' Het Algemeen Dagblad heeft vergaande plannen. Strips zullen terechtkomen op de achterpagina van de krant, op groot formaat en in kleur. Vrijwel iedere dag van de week zal een andere stripmaker zijn bijdrage leveren. Een uitdaging in optima forma, waarvoor grote namen gepolst zijn. De weekindeling gaat er als volgt uitzien: maandag opent **Toon van Driel** de week met *De stamgasten*, dinsdag is er een full-color weerkaart, gecombineerd met een door **Martijn Snoodijk** samengestelde striprubriek, woensdag tekent **Hanco Kolk** *Meccano*, de ruimte op donderdag is nog vacant, vrijdag is opnieuw bestemd voor de weerkaart, nu aangevuld met het werk van een gasttekenaar, zaterdag maken **Theo van den Boogaard** en **Wim T. Schippers** *Sjef van Oekel*. Deze serie wordt echter per kwartaal ingewisseld voor de strip *Adam & Eva*, geschreven door **Gerrit de Jager** en getekend door de Fransman **Philippe Bercovici**.

Van Driel en De Jager zijn de enige twee stripauteurs die hun dienstverband met de op één na grootste krant van Nederland hebben weten te verlengen. Voor de overige strips van de oude AD-formule valt het doek. Het opzeggen van het Amerikaanse materiaal (**Johnny Hart**'s *Oerm* en *Jan Jurk* van **Bud Grace**) was uiteraard een formaliteit, al zullen er ongetwijfeld mensen verknocht zijn geweest aan deze gags. Het dumpen van de avonturenstrip *Jack Pott* had meer consequenties. Het betekende dat twee stripmakers een belangrijke broodwinning kwijtraakten. Scenarist **Willem Ritstier** ontving een kille ontslagbrief, tekenaar **Minck Oosterveer** moest het nota bene van zijn collega vernemen. **Oosterveer**: 'Het AD kreeg een andere hoofdredacteur en vervolgens hebben ze gezegd dat alle oude strips eruit gaan. Ook Gerrit de Jager zou verdwijnen. Alleen Toon zou mogen blijven, maar dan wel met slechts één strip. Ik vermoed dat Nederlands werk gewoon te duur is. De krant heeft waarschijnlijk flinke tegenvallers met een aantal adverteerders gehad. Als die vertrekken, vertrekt er ook een hoop geld.' Het laatste avontuur van *Jack Pott* eindigde in de krant van 17 maart en kreeg op verzoek van de hoofdredactie geen vervolg. De krant heeft nooit enige tekst en uitleg gegeven aan haar lezers over het abrupte einde van de strip. De auteurs konden de twee resterende maanden van hun contract rustig uitdienen zonder produktie. Over de financiële afwikkeling klagen de makers van Pott ook niet. 'Het Algemeen Dagblad betaalt voor een krant heel redelijk', zegt Oosterveer. 'Alleen de Telegraaf schijnt royaler te zijn. Andere dagbladen betalen bedragen waarvoor ik niet wil werken.'

Willem Ritstier kan zich nog steeds druk maken over wat er bij de Rotterdamse krant gebeurd is. 'Ik denk dat ze de grootste fout in de geschiedenis hebben gemaakt door alle strips te cancellen. Voor zover ik het kon overzien, waren ze allemaal populair. Het is een waardeloze aanpak. Voor mij is nu één ding zeker: Ritstier bij het AD is een gesloten boek.'

Toon van Driel

De enige stripmaker die alle stormen bij het Algemeen Dagblad lijkt te overleven, is **Toon van Driel**. De geestelijke vader van *FC Knudde* werkt inmiddels al zo'n twintig jaar voor de Rotterdamse ochtendkrant. Hij werd binnengehaald in een periode waarin de krantestrip schromelijk ondergewaardeerd werd. Zijn toenmalige kruiwagen was **John Le Noble**, toen chef sport, later redacteur voor pagina twee, 'maar allang hartstikke dood'. Toon heeft ook veel te danken gehad aan de vorige hoofdredacteur van de krant, **Ron Abrams**. Op 1 februari 1993 werd Abrams echter na een periode van achttien jaar als hoofdredacteur opgevolgd door **Peter van Dijk**. Deze voormalige adjunct-hoofdredacteur van NRC Handelsblad voerde een totale restyling van het Algemeen Dagblad door. Ook het stripbeleid moet het nu ontgelden, maar aan de poten onder de stoel van Van Driel wordt niet gezaagd. 'Ik kreeg van de krant een brief, een keiharde brief. Toen heb ik de man opgebeld die die brief geschreven had en heb ik gezegd "Je bent best wel een eikel". Al gauw kreeg ik van de hoofdredactie de indruk dat er aan mijn positie niet getornd werd. "Toon, jij niet", zeiden ze. Toen was voor mij de kous af', vertelt de Stripschapprijswinnaar van 1988 vrijuit.

Over zijn gehandhaafde dienstverband is Toon zeer te spreken, maar bij het nieuwe stripproject van 'zijn' krant plaatst hij de nodige vraagtekens. 'Ik ben het er niet mee eens. In feite heb ik tegen het AD gezegd: "leuk, die kleurenpagina's, maar hebben jullie er ook over nagedacht?" Zo'n pagina is ter meerdere glorie van de tekenaar en daar hoor je me natuurlijk niet over klagen, maar wat betekent het voor de krant?' vraagt Van Driel zich af. Een direct antwoord is op zijn plaats, maar de tekenaar steekt van wal met een breedschalige analyse van de wereld van het beeldverhaal: 'Ik ken de malaise in stripland. Alle goede bedoelingen ten spijt leven bladen als Sjors & Sjimmie bij gunste van de leesmap. Ze zijn geen kweekvijvers meer voor jong talent. Nieuwe tekenaars worden gelijk in het diepe gegooid, maar ik denk niet dat ze snel in beeld zullen komen voor de nieuwe strippagina van het AD.' Ondanks alle orakeltaal stipt hij met deze laatste opmerking een interessant punt aan: de komende generatie stripmakers, een groep zonder veel werkervaring, zal niet snel een plaatsje krijgen op de elitepagina van het Algemeen Dagblad.

Wie zich wel tussen de elite heeft gemengd,

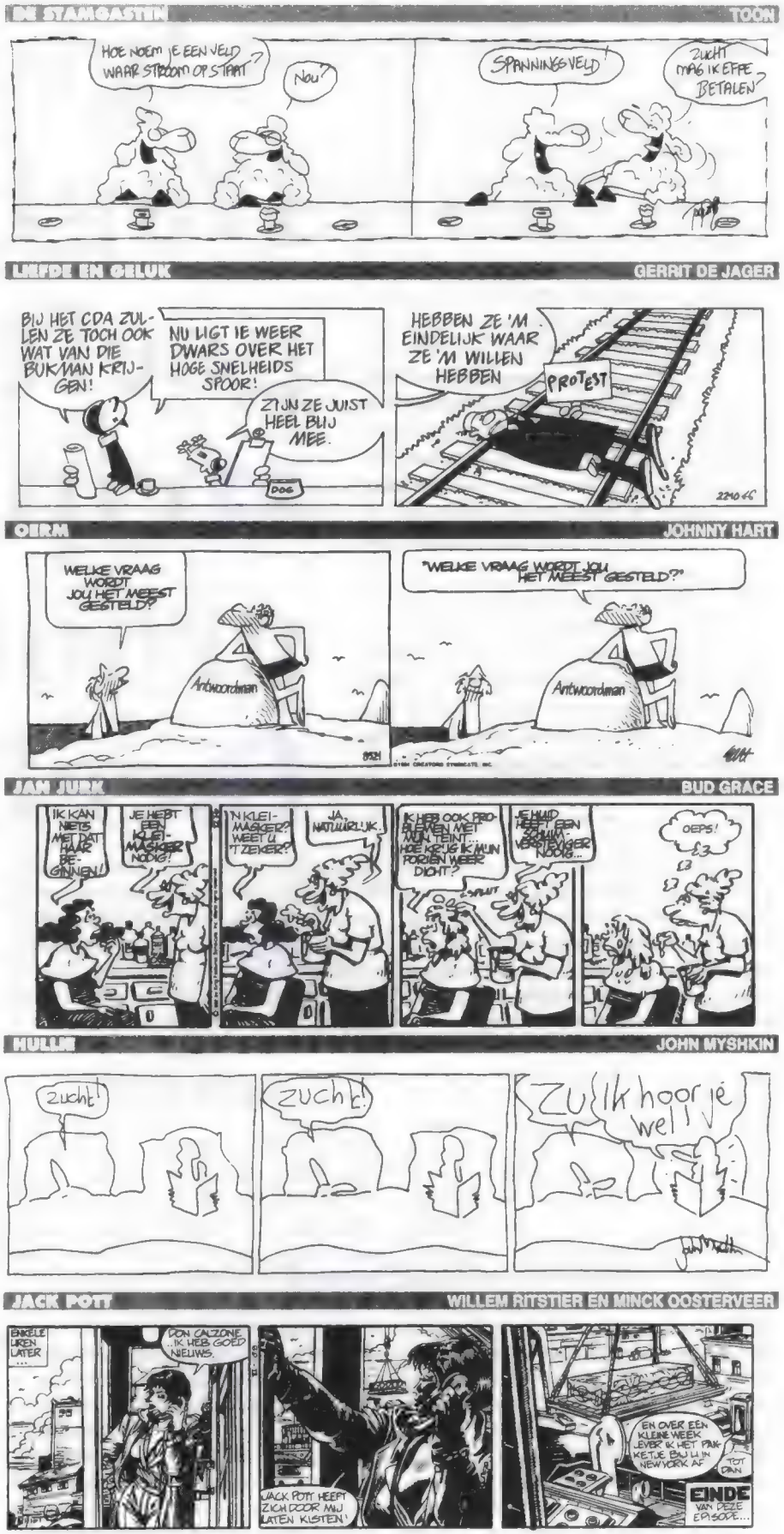
DE STAMCASTIN
TOON
HOE NOEM JE EEN VELD WAAR STROOM OP STAAT?
NOU?
SPANNINGSVELD!
ZUCHT MAG IK EFFE BETALEN?
LIEFDE EN GELUK
GERRIT DE JAGER
BIJ HET CDA ZULLEN ZE TOCH OOK WAT VAN DIE BUKMAN KRIJGEN!
NU LIGT IE WEER DWARS OVER HET HOGE SNELHEIDS SPOOR!
ZIJN ZE JUIST HEEL BLIJ MEE.
HEBBEN ZE 'M EINDELIJK WAAR ZE 'M WILLEN HEBBEN
PROTEST
OERM
JOHNNY HART
WELKE VRAAG WORDT JOU HET MEEST GESTELD?
Antwoordman
"WELKE VRAAG WORDT JOU HET MEEST GESTELD?"
Antwoordman
JAN JURK
BUD GRACE
IK KAN NIETS MET DAT HAAR BEGINNEN!
JE HEBT EEN KLEIMASKER NODIG!
'N KLEIMASKER? WEET U 'T ZEKER?
JA, NATUURLIJK.
IK HEB OOK PROBLEMEN MET MIJN TEINT... HOE KRIJG IK MIJN PORIËN WEER DICHT?
JE HEBT EEN SCHUIMVERSTEVIGER NODIG...
OEPS!
HULLM
JOHN MYSHKIN
zucht!
zucht!
Zu Ik hoor je wel
JACK POTT
WILLEM RITSTIER EN MINCK OOSTERVEER
ENKELE UREN LATER...
DON CALZONE IK HEB GOED NIEUWS.
JACK POTT HEEFT ZICH DOOR MIJ LATEN KLISTEN!
EN OVER EEN KLEINE WEEK JEVER IK HET PAKKETJE BIJ U IN NEW YORK AF
TOT DAN
EINDE VAN DEZE EPISODE...

De laatste strippagina oude stijl.

is **Hanco Kolk**. Het derde verhaal van zijn maatschappijkritische strip *Meccano* zal de achterpagina van de woensdageditie gaan verrijken. Hij vindt het nieuwe stripbeleid bij het AD 'een gigantisch project'. 'Het is leuk om dicht op zo'n ontwikkeling te zitten. Voor mij als tekenaar is het kicken, omdat je platen groter worden afgedrukt dan je ze getekend hebt.' De Arnhemmer moest bij het schrijven van het verhaal rekening houden met de frequentie van publikatie. De krantelezer krijgt immers maar één pagina *Meccano* per week voorgeschoteld. 'Vroeger was ik altijd gewend om een verhaal langzaam te laten escaleren, terwijl nu alles meteen duidelijk moet zijn.' Er komt

nog een andere, specifiek voor de krant bedoelde aanpassing in zijn strip. 'Om de week vervang ik één van de drie reguliere stroken door een actuele strook. Op die plek van de pagina krijg ik de gelegenheid om mijn kleine armetierige burgermansmeninkjes te ventileren. Terwijl de meeste mensen dat dronken in een café doen, word ik er nog voor betaald ook', grapt één van de bedenkers van *Gilles de Geus*. Serieus gaat hij verder: 'Ik zie *Meccano* niet echt als een krantestrip. Zelf voel ik me ook niet echt een krantestripmaker, want ik ben meer iemand van de lange adem, van lange verhalen.'

Coryfeeën

Gezelschap krijgt Hanco Kolk van enkele andere coryfeeën. **Theo van den Boogaard** is er één van. Wat voor kluchten van *Sjef van Oekel* staan de AD-lezer te wachten? 'Het gaat om one-shots die nog niet eerder in de Nederlandse taal zijn verschenen', vertelt de tekenaar. 'Ik maakte ze oorspronkelijk voor Echo des Savannes en voor Holland Herald, het blad dat in de vliegtuigen van KLM ligt. In Holland Herald waren de strips Engelstalig en heette Van Oekel Mister Ponsford. **Wim T. Schippers** had die naam ooit in een Londens telefoonboek gevonden.' Van den Boogaard vindt zichzelf net als Hanco Kolk geen krantestripmaker. Het genre krantestrip kan hem ook niet echt bekoren. '*Garfield* is de ergste van allemaal. Iemand schreef ooit dat die strip bedoeld is voor mensen die hersendood zijn. Daar schaar ik me achter.'

Sjef van Oekel zal zijn opwachting maken in de zaterdagedities van het AD. Een bewuste keuze van Van den Boogaard, 'want dan blijf ik twee dagen op de koffietafels liggen'. Collega **Gerrit de Jager** vindt die gedachte ook geen onaardige. 'Dat geldt dan ook voor mij, omdat ik Theo ga aflossen.' Gezien het feit dat de tekenaar van *Van Oekel* niet zo'n heel hoge produktie kent, zal de strip na ieder kwartaal drie maanden lang vervangen worden door *Adam & Eva*, een gagstrip op scenario van De Jager. De tekeningen zijn van de hand van de Fransman **Bercovici**, onder andere bekend van de komische stripserie *Vrouwen in 't wit*. De Nederlander leerde hem kennen via hun gemeenschappelijke uitgever Dupuis. 'Er was sprake van wederzijdse waardering en tijdens een etentje kwam het idee op tafel om eens iets samen te doen.' Het tweetal gaat een originele invulling geven aan AD's achterpagina. De Jager gaat namelijk kleine tekeningen met korte grappen maken in de marges rond Bercovici's strippagina's. 'Ik gebruik een soort *Sneek*', vertelt De Jager, 'omdat dat figuurtje ook in de strip voorkomt. Het resultaat gaat er waarschijnlijk mooi uitzien: kleur in het midden en zwart-wit eromheen.' Hij acht zijn eigen strips niet geschikt om een hele achterpagina te vullen. 'Bij mensen als Hanco en Theo komt zo'n uitvergrote plaat heel fraai over, maar mijn platen voegen uitvergroot niet veel toe.'

Een heel ander plan waarmee De Jager rondloopt, is het maken van een politieke cartoon. Zonder dat hij welke toezegging dan ook heeft gekregen, levert het brein achter *De familie Doorzon* dagelijks een spotprent af op de burelen van het AD. 'Ik zie het maken van een politieke cartoon als een grote uitdaging. Het gaat er echter niet alleen om of ik het leuk vind, maar ook of het AD het ziet zitten', zegt de tekenaar. Hij heeft geen interesse om Toon van Driels traditionele spotprent op de voorpagina over te nemen. Toon heeft niet zo'n zin meer in het cartoonwerk ('Het kost me iedere avond hoofdbrekens!') en ook de lezers laten geregeld kritische geluiden horen over de in hun ogen weinig humoristische cartoons. Van Driel is er als de kippen bij om deze personen van repliek te voorzien: 'Met al mijn strips stoot ik mensen voor het hoofd. Toch scoor ik altijd hoog in de polls. Als je een brief schrijft of belt naar de krant, doe je dat altijd omdat je kritiek hebt. Er zal nooit eens iemand bellen om te zeggen dat alles zo goed is. Dat doen alleen kinderen of geestelijk invaliden.'

Fritz van den Heuvel

Er rest nog de achterpagina van donderdag. Het Algemeen Dagblad had oorspronkelijk de Vlaming **Fritz van den Heuvel**, pseudoniem van **Joris Vermassen**, benaderd om deze ruimte te vullen. Van den Heuvel zou zijn humoristische vervolgstrip *De vermaledijde daders*, die eerder in het Belgische televisieblad Humo verscheen, hier en daar van nieuwe grappen voorzien voor het AD. De mondelinge overeenkomst die hij met art-director **Peter ter Mors** had, werd echter op het laatste moment door de krant te niet gedaan. 'Het is schandalig,' zegt Van den Heuvel. 'De krant heeft een gentlemen's agreement geschonden. De hoofddirectie vond dat mijn tekeningen niet tot hun recht kwamen in uitvergrote vorm. Ze wilden liever een meer gedetailleerde strip. Als een krant er zo'n **Anton Pieck**-mentaliteit op na houdt, hadden zij mij beter niet kunnen vragen!'

De afwijzing van Van den Heuvel komt voort uit een verschil van mening over diens werk tussen Ter Mors en de hoofdredactie. 'Probeer altijd met de hoofdredactie te spreken,' adviseert Van den Heuvel. 'Ik was te goedgelovig en heb dat niet gedaan.' De Belg heeft ten slotte nog een waarschuwing voor het AD: 'Humo heeft haar lay-out ooit ook helemaal veranderd. Veel lezers pikten dat niet en toen moest Humo terugkrabbelen. Ze kwamen in het eerstvolgende nummer met de oude vormgeving en op de voorkant hadden ze de kop gezet: "Het was maar om te lachen".'

Hoewel Van den Heuvel is weggevallen, en het AD naarstig op zoek is naar een vervanger, heeft de krant al met al een heel interessante groep Nederlandstalige stripmakers aangetrokken. Daarbij zijn ze voorbij gegaan aan de twee duo's die de Nederlandse krantestrip al een aantal jaar domineren: **René Windig** en **Eddie de Jong** van *Heinz* alsmede **Will Raymakers** en **Thijs Wilms** van *Boes*. Het gebrek aan exclusiviteit van deze series (ze verschijnen beide al in tientallen andere kranten) zal ongetwijfeld een rol hebben gespeeld bij de keuze van het AD om niet met hen in zee te gaan. Hoe kijken deze onafhankelijke krantestripmakers tegen het veranderingsproces bij de Rotterdamse krant aan?

Thijs Wilms, schrijver van *Boes*: 'Ik weet niet wat de beweegredenen van het Algemeen Dagblad zijn om de formule te veranderen en om haar huidige striptekenaars te ontslaan. Een strip is heel belangrijk voor een krant. Er zijn heel aparte liefhebbers voor, die de krant speciaal vanwege de strips lezen.' *Boes* is inmiddels niet zo afhankelijk meer van Nederland, want de gags verschijnen ook in dagbladen uit België, Duitsland,

DE STAMGASTEN
TOON
CAFE DE STAM
STAMGASTEN BIER
HOE LAAT GAAN HIER DE TREINEN?
OM 'T HALF UUR
GELUKKIG IN HET CAFE VERDEROP GAAN ZE OM HET UUR..
HULLIE
JOHN MYSHKIN
Ik vind het leuke mensen jij niet?
Jo. ik geloof het wel
ik heb niet zo opgelet

De eerste strippagina 'interim-stijl'.

Frankrijk, Zwitserland, Oostenrijk, Polen en de Scandinavische landen. De Verenigde Staten zijn nog altijd de droom van het duo, maar de hoop dat de Hollandse stier daar ooit nog eens doorbreekt is gering. 'Een syndicaat als King Features neemt één nieuwe buitenlandse strip per twee jaar aan. *Boes* heeft het voordeel dat het een strip zonder tekst is, maar dat is niet genoeg. We zouden het venijnige in onze strip moeten aanpassen, want in Amerika moet het laatste plaatje van een gag altijd rust en vrede uitstralen', zegt Wilms. Aanpassing van zijn geesteskind is voor hem echter taboe. De scenarist weet overigens uit eigen ervaring dat Nederlandse kranten beter betalen dan buitenlandse tegenhangers.

Ook de makers van *Heinz* hoor je niet te klagen, al moeten zij het enkel hebben van Nederland en België. 'Het gaat wel goed', weet **René Windig**. 'We staat in zo'n vijftien dagbladen, met de kopbladen erbij ongeveer dertig. Zo nu en dan komt er een krantje bij of valt er eentje af. Het is nog steeds leuk, maar geen vetpot. We kunnen het alleen maar doen omdat we zoveel kranten hebben.' Ook Windig legt een link met de Verenigde Staten als de perikelen bij het AD ter sprake komen. 'Als je de Nederlandse strip vergelijkt met Amerika, dan is het hier niets! De strip is altijd het eerste wat eruit vliegt als een krant moet bezuinigen of als er een nieuwe hoofdredacteur komt', beweert hij onomwonden.

Hoofdredacteur

De oorzaak van het verdwijnen van strips als *Oerm* en *Jack Pott* uit het Algemeen Dagblad moet natuurlijk gezocht worden in de aanstelling van een nieuwe hoofdredacteur. Toen **Peter van Dijk** vorig jaar zijn entree maakte op de burelen van het AD, veranderde hij zo'n beetje alles wat hem niet helemaal beviel aan de krant. Er kwam een strakkere lay-out, een heus colofon (zoals Van Dijk die gewend was uit zijn NRC-tijd) en de talloze Amerikaanse cartoons die de krant kenmerkten, verdwenen in de prullenbak. En dat allemaal onder het mom van een totale revisie van het Rotterdamse medium. Van Dijk benadrukt geen stroman te zijn: 'Ik ben niet gehaald om hervormingen uit te voeren binnen het AD, maar heb daar zelf voor gekozen in mijn hoedanigheid als hoofdredacteur. En trouwens, ik vind dat de aanpassingen aan de krant reuze meevallen en helemaal niet zo revolutionair zijn.'

De nieuwe stripformule is onderdeel van de veranderingen waaraan het Algemeen Dagblad onderhevig is. Het idee van de strippagina-in-kleur werd reeds geboren in de zomer van vorig jaar. De wijziging moet er volgens Van Dijk mede toe bijdragen dat het AD 'een wat modernere, vrolijkere en meer heldere krant wordt'. De hoofdredacteur gaat er van uit dat krantestrips voornamelijk door een jonger publiek gelezen worden. Een vreemde uitspraak, temeer daar het onlogisch is om voor zo'n bescheiden groep lezers het stripbeleid extreem aan te passen. Zijn volgende uitspraak suggereert zelfs dat het beeldverhaal slechts een wervende rol speelt voor zijn dagblad: 'Je hoopt dat mensen erover praten en op die manier ook geïnteresseerd raken in de rest van de krant.' Deze gedachtengang schuilt achter de hele restyling van het ochtendblad. Het is allemaal behoorlijk in tegenspraak met de grootschalige aanpak van de nieuwe stripformule. Hoe belangrijk is de strip nu eigenlijk voor het AD? 'We zijn een heel sterke beeldkrant en daarbij hebben strips altijd een grote rol gespeeld', wijkt Van Dijk af van zijn voorgaande uitspraken. Hij noemt de alom bekende pagina vier, de *Knudde*-strook in de sportkatern, het illustratiegebruik op de opiniebladzijde en de striprubriek die de krant al zo lang heeft. De totale revisie, inclusief de nieuwe stripaanpak, is een stap vooruit, meent de belangrijkste man van het AD. Dat hij geen echte stripkenner is, speelt volgens hem bij de beleidsvorming geen rol.

Ik zoek m'n column!!!

SPREEKUUR HOOFDREDACTIE

HULLIE

Roelie van Zwieten-De Blom uit Alkmaar: „Hulde voor de mopjes in de strip Hullie. Ik werk bij de Inlichtingen 06-8008. Wanneer de maker van die strip (Toon van Driel, red) nog onderwerpen nodig heeft, kan hij altijd bij mij terecht. Wij lachen wat af namelijk. En ik heb nog stof genoeg."

TOON

G. van Kesteren uit Prinsenbeek: „Ik word de laatste tijd echt niet vrolijk meer van de tekeningen van Toon van Driel op de voorpagina. Er is zo weinig leuks meer bij. Het is het probleem van de hele krant, er zit zo weinig humor in, er valt zo weinig te lachen... Ik weet wel, het nieuws is ook niet erg leuk, maar daarom moet je juist wat vrolijke verhalen in de krant zetten. Maar ja, toch lees ik die krant elke dag; je bent eraan verslaafd."

VAN STRIPS BEROOFD

„Tot mijn ontsteltenis", zegt A.J.W. Wuite uit Leersum, „staan de strips Oerm en Liefde en Geluk niet meer in de krant." Net als een flink aantal andere lezers betreurt hij het verdwijnen van een aantal stripverhalen. „Het zijn er nu te weinig", oordeelt W. Charité uit Haarlem. „Voorheen was er een beetje van alles wat."
René Elsbeek uit Eindhoven kwam terug uit het buitenland en reageerde met de opmerking: „U heeft me van mijn strips beroofd."
AD: „Wij werken aan een nieuwe strippagina. Daar komen dus nieuwe strips terug. Het is de bedoeling dat er elke dag een andere striptekenaar komt."
RE. „Hè jakkes."
AD: „Nee, dat is niet jakkes. ...hele bijzondere strips. Als u nu weer naar het buitenland gaat en de pagina is er, dan hoor ik graag wat u er van vindt."

STRIPWINKEL
TISTJEN DOP

Patersstraat 96
2300 Turnhout (B)
Tel. 014-428829

Stripwinkel Sjors (Scheffersplein 1, 3311 EJ Dordrecht, 078-142012)
Sjors + (Comic Gadgets, Gimmicks and Gags, Voorstraat 313, Dordrecht)

"Dick Bos"
Strip speciaalwinkel & Antiquariaat
In- en verkoop van nieuwe, gebruikte en antiquarische stripverhalen
Junolaan 2
3054 PW Rotterdam-Hillegersberg
Telefoonnr.: 010-4613147

Wie daar anders over denkt, is routinier **Toon van Driel**. 'Deze man heeft geen affiniteit met strips', stelt de tekenaar. 'Peter van Dijk is een buitengewoon goede man, maar hij weet niks van het beeldverhaal. Wat ik hem wel moet nageven, is dat hij vol lef bezig is met de identiteit van de krant. Dit wordt een volledig ander AD.' De tekenaar die het complete reilen en zeilen van de Nederlandse krantestrip bij het Algemeen Dagblad meemaakte, heeft respect voor de aanpak die de leiding van de krant heeft uitgedacht. Toch blijft hij bij zijn standpunt dat de nieuwe stripformule een niet goed overwogen en daarom foute keus van zijn werkgever is.

Kritiek

Van Driel kan het zich permitteren om kritiek te leveren op het beleid van zijn baas. Vanwege zijn langdurig dienstverband met de Rotterdamse publiekskrant en zijn in

populariteit meegegroeide krantestrips, geniet hij namelijk een uitzonderingspositie. Dat betekent naast de nodige invloed op de hoofdredactie ook een alleszins acceptabele salariëring. De tekenaar praat echter, in tegenstelling tot veel collega's, niet over bedragen. 'Mede dankzij mij is de stripafdeling van het AD jaren geleden nieuw leven ingeblazen. Daarom bezet ik een aparte positie en is mijn betaling ook iets anders dan die van de rest', aldus Toon.

De woorden die Van Driel aan het nieuwe stripbeleid vuil heeft gemaakt, vertaalde hij nog nooit in daden. Hij leverde weliswaar kritiek op de nieuwe aanpak, maar verbond er nooit de consequentie aan om het AD de rug toe te keren. Waarom zou hij trouwens ook? Dankzij het Algemeen Dagblad is Toon immers de bestbetaalde Nederlandse krantestripmaker. De problemen die hij niettemin aan de orde stelt, vinden steun bij verschillende collega's. Theo van den Boogaard en Hanco Kolk delen met hem de mening dat de strips die voor de bedachte formule gemaakt worden, geen specifieke krantestrips zijn. De verhalen en gags hadden net zo goed in een tijdschrift kunnen staan. De nieuwe aanpak levert ook problemen op met de frequentie van de strips. Vervolgverhalen als *Meccano* zullen met een tussenpauze van een week in het AD gepubliceerd worden. De krantestriplezer, die gewend is om stripavonturen dag na dag te volgen, krijgt bij de nieuwe formule waarschijnlijk moeite om de verhaallijn van de strips vast te houden. Met als mogelijk gevolg dat hij de bewuste vervolgverhalen niet langer leest.

Er is meer kritiek. Door het blok van bekende tekenaars dat meewerkt aan de kleurenstrippagina is er een elitaire waas rondom het project komen te hangen. De vrees dat nieuwe generaties stripmakers niet snel in aanmerking zullen komen om een pagina te vullen in het Algemeen Dagblad, lijkt gerechtvaardigd. Door de malaise in de wereld van de krantestrip is er sowieso weinig ruimte beschikbaar voor jong talent. Natuurlijk is dat niet een taak voor de Rotterdamse krant alleen, maar het AD heeft in het verleden wel bewezen belangrijk te zijn voor de ontwikkeling van de Nederlandse krantestrip. Het zou jammer zijn als de interne restyling van het medium een definitief einde maakt aan deze voortrekkersrol. Tegenwoordig is een lichtpuntje in de duisternis van de krantestrip weer hard nodig. Het métier biedt immers weinig toekomstperspectief. Een select groepje kan er redelijk tot goed van leven (Van Driel, Wilms & Raymakers, Windig & De Jong), terwijl de rest bergen moet verzetten om publikatieruimte te vinden. En dan nog is de betaling vaak belabberd.

Peter de Wit is iemand die uit idealistische motieven met een krantestrip de markt op is gegaan. Hij had geluk, want de Volkskrant wilde zijn *Sigmund* hebben. Zijn jongensdroom, het maken van een dagelijkse krantestrip, kwam uit. 'Ik maakte altijd al korte grappen. Op het moment heb ik het heel druk met andere dingen, maar dit doe ik er graag naast.' Een strook van *Sigmund* levert De Wit dagelijks ongeveer tachtig gulden op. Echt heel veel is dat niet, maar de tekenaar van *De familie Fortuin* is er tevreden mee. 'Het is een begin. Misschien word ik in de toekomst nog wel eens een klein Toon van Drieltje.'

De Wit vond publikatieruimte, vele anderen zochten tevergeefs. Zo ook de Amsterdamse tekenares **Elly Holzhaus**. 'Ik heb tien jaar strips en cartoons getekend voor de Viva. Op een gegeven moment hebben ze alle veertig-plussers eruit gegooid, omdat die geen affiniteit meer zouden hebben met het blad.' Met haar licht feministische strip *Elyh anno '45* is ze vervolgens een tijd lang de kranten afgelopen. 'Ik kreeg heel leuke reacties, maar ze hebben allemaal al mensen genoeg. Daar word je wel door ontmoedigd. De ene keer zeggen ze dat de strookjes een te hoog Amsterdams Peil hebben of een te hoog nicotinegehalte, de andere keer vinden ze de lettering te slordig. Ze adviseerden wel allemaal om door te gaan.' Zolang ze haar krantestrip niet kan slijten, blijft Holzhaus op freelance-basis actief als illustratrice.

Deze twee voorbeelden maken duidelijk dat het 'elite-clubje' van het AD een vorstelijke uitzonderingspositie inneemt. Het merendeel van de krantestripmakers moet op een bescheiden niveau starten of krijgt al helemaal niet de gelegenheid om te publiceren. Een plek op de achterpagina van het Algemeen Dagblad lijkt voor deze groep onhaalbaar. De nieuwe formule van de krant leent zich natuurlijk ook niet voor onervaren talenten. Het mooie van het verrassende Rotterdamse beleid is dat de krantelezer vijf dagen per week getrakteerd wordt op een paginagrote kleurenstrip, gemaakt door het crème de la crème van het Nederlandse beeldverhaal. De liefhebber zal het bijzonder op prijs stellen, de criticaster die hoopte op een oplossing voor de malaise in krantestripland, komt bedrogen uit. De belangrijkste vraag is hoe de overgrote massa reageert. Misschien vinden zij de aanpak overdreven of zelfs bombastisch, misschien verlangen ze terug naar hun oude vertrouwde strips. Het lijkt echter meer waarschijnlijk dat hun aandacht voor de strip (en daardoor ook voor de hele krant) toeneemt. Zo krijgt Peter van Dijk toch zijn zin en vergeet de krantestrip heel even zijn malaise.

Laatste nieuws!

Vlak voor het ter perse gaan van dit nummer van Stripschrift werd bekend dat op donderdagen Het Pinkerton-draaiboek *zal worden voorgepubliceerd, het nieuwe* January Jones-*verhaal van* **Martin Lodewijk** *en* **Eric Heuvel**.

stripboekverkopers aan de Hamburgerbrug
stripwinkel
BLUNDER
Oudegracht 203 • 3511 NH Utrecht
Tel. & Fax: 030 / 311 461

STRIPSPECIAALZAAK
'OUD & NIEUW'
IN- EN VERKOOP VAN NIEUWE EN TWEEDEHANDS-STRIPS
TEL. 01820-26967
WILHELMINASTRAAT 52, GOUDA
MET EEN NEUS VOOR STRIPS!

WONDERLAND
STRIPS EN SCIENCE FICTION
GESPECIALISEERD IN COMICS
SOEMBAWASTRAAT 54A 1095 XC AMSTERDAM
020-694 35 62

De holocaust volgens Spielb

In de wereld is een hernieuwde belangstelling voor de holocaust zichtbaar. Pijnlijk voor de overlevenden van de vernietigingskampen, maar een belangrijke les voor de veelal onwetende nieuwe generatie die opgroeit in een tijd van rassenrellen en volkerenmoorden. In Nederland staan sinds een aantal maanden twee holocaust-documenten in de schijnwerpers. Het zijn de levenswerken van twee joodse Amerikanen: filmregisseur Steven Spielberg **won met** *Schindler's List* **zeven Oscars en stripmaker** Art Spiegelman **zag het tweede deel van zijn graphic novel** *Maus* **eindelijk op de Nederlandse markt verschijnen. De film van Spielberg trekt overal volle zalen. De strip van Spiegelman staat centraal bij een expositie in het Amsterdamse Joods Historisch Museum. Maar in hoeverre vertonen deze twee documenten overeenkomsten, en waar liggen duidelijke verschillen? Tijd voor een nadere beschouwing.**

door

JEROEN MIRCK

Anno 1994 is er sprake van een grote, hernieuwde belangstelling voor de holocaust. Juist op het moment dat de wereld murw lijkt te worden voor de rassenrellen, de burgeroorlogen en de volkerenmoorden die overal plaatsvinden, krijgt de jodenvervolging –de holocaust– ten tijde van de Tweede Wereldoorlog (de joden gebruiken zelf het Hebreeuwse woord Sjoa) volop aandacht. Regisseur **Steven Spielberg** was met zijn magnum opus *Schindler's List* de grote winnaar tijdens de Oscar-uitreikingen. In dezelfde tijd presenteerde uitgeverij Oog & Blik de Nederlandse vertaling van **Art Spiegelmans** tweede en laatste *Maus*-deel. De striproman zou eigenlijk al anderhalf jaar geleden verschenen zijn, ware het niet dat de auteur ruzie had gekregen met Bruna, de Nederlandse uitgever van het eerste deel. Na de nodige rompslomp ging Spiegelman met concurrent Oog & Blik in zee, niet in de laatste plaats omdat zijn goede vriend en collega **Joost Swarte** er een dikke vinger in de pap had. Het toeval wilde vervolgens dat de vertraagde publikatie samenviel met het Oscarsucces van *Schindler's List*. Je zou haast denken dat Spielberg en Spiegelman een pact hadden gesloten.

Op de koop toe exposeert het Amsterdamse Joods Historisch Museum sinds half maart schetsen, ontwerpen en originele tekeningen van *Maus*. De tentoonstelling, die nog tot 14 augustus in de hoofdstad blijft, was oorspronkelijk te bezichtigen in het Museum of Modern Art van New York. De Amerikaanse kunstgalerie (her)opende de discussie over de culturele verbeelding van de holocaust door de begeleidende tekst bij de expositie te openen met **Theodor Adorno**'s veelgebruikte dictum uit 1955: 'After Auschwitz, to write a poem is barbaric' Hoe kan één lyrische stem spreken voor het massale lijden van miljoenen? Hoe kan kunst over volkerenmoord –het aanbrengen van esthetiek in een slachting– vermijden beledigend te zijn voor de doden? De discussie was geopend.

Het gevolg was uiteraard dat alle oorlogskunst op een weegschaaltje werd gewogen. Met name de produkten van Spiegelman en Spielberg trokken de aandacht. Het waren kunstuitingen waarmee beide Amerikanen artistieke risico's namen, maar ze hadden er ieder voor zich ook heel lang over nagedacht. Spielberg verdiepte zich tien jaar geleden al in *Schindler's List*, het boek van de Australiër **Thomas Keneally** over de Duitse industrieel **Oskar Schindler** die elfhonderd joden het leven heeft gered, maar de filmer achtte zichzelf toen nog niet rijp genoeg om de rolprent te maken. Ook Spiegelman heeft het lange tijd niet aangedurfd om aan *Maus* te beginnen. Vanaf 1978 voerde hij lange gesprekken met zijn vader Vladek over diens ervaringen in Auschwitz.

Spielberg op de set van *Schindler's List*.

Ja. Het leven kiest altijd de kant van 't leven, en op de een of andere manier krijgen de slachtoffers de schuld. maar 't waren niet de BESTEN die overleefden. Zomin als 't de besten waren die stierven. 't Was allemaal TOEVAL!

Pas acht jaar later, in 1986, zou het eerste deel van het oorlogsverhaal verschijnen. Lezing van beide boeken doet je beseffen hoe moeilijk het voor Spiegelman is geweest om de hoofdstukken vol oorlogsgruwelen te tekenen. Het gewicht van het onderwerp werd extra verzwaard door Arts gecompliceerde relatie met Vladek. Zoonlief had veel moeite met de onhebbelijkheden van zijn door de oorlog getraumatiseerde vader. De tekenaar zou deze generatiekloof een belangrijke plaats geven in het verhaal. Om de pijnlijke confrontatie met het werk voor anderen maar ongetwijfeld ook voor zichzelf te verlichten, gebruikte Spiegelman junior een diermetafoor: de joden kregen het uiterlijk van muizen, terwijl de Duitsers als katten werden afgebeeld. De holocaust werd op die manier een monsterlijke muizeval. Het resultaat is het tweedelige stripdocument *Maus*.

Het joodse drama

Wie na het lezen van Spiegelmans indrukwekkende graphic novel gegrepen is door het joodse drama van een halve eeuw geleden, krijgt vanuit Hollywood nog meer cultuurgoed over de holocaust aangereikt. Ook de drie uur durende film *Schindler's*

erg en Spiegelman

Zucht. Ik heb 't nu niet over JOUW boek, maar kijk eens naar al die boeken over de Holocaust. Waartoe? De mensen zijn niet veranderd... Misschien hebben ze behoefte aan een nieuwere, grotere Holocaust.

List geeft een zeer intens en choquerend beeld van de Tweede Wereldoorlog. De twee joodse Amerikanen lijken beiden via hun veelbesproken holocaust-documenten het naoorlogse-generatiegevoel dat hen parten speelt, te verwerken. Opvallend feit is dat ze elk tijdens hun intensieve arbeid een nauwere betrokkenheid met de joodse traditie ervoeren. Als kind had Spielberg zich geschaamd voor zijn achtergrond, maar sinds hij aan de slag ging met *Schindler's List* heeft hij dat gevoel definitief achter zich gelaten. 'Met het maken van deze film dien ik – voor het eerst – mijn joodse identiteit', aldus Spielberg.

In 1987, vlak na het voltooien van het eerste deel van *Maus*, deed Spiegelman een vergelijkbare uitspraak. 'Toen ik klein was, leek het me weinig gezond om jood te zijn, aangezien mijn ouders om hun jood-zijn bijna vermoord werden. Door dit boek te maken, door in dat specifieke joodse verleden te gaan graven, heb ik mijn joodse identiteit ontdekt, heb ik voor mezelf een bepaald cultureel milieu gecreëerd. Geen religieus milieu. Ik kan me dus gemakkelijk identificeren met **Karl Marx**, **Sigmund Freud** of **Franz Kafka**, die zich ook al niet erg gelukkig voelden met hun jood-zijn, maar die daar wereldlijke verklaringen voor zochten. In die joodse traditie van onderzoek en in-vraag-stellen, daarin kan ik mezelf wel plaatsen.'

Die instelling moet Spiegelman goed van pas zijn gekomen bij het maken van *Maus*. Uitgebreid onderzoek en een goede research zijn immers noodzakelijk wanneer je als kunstenaar probeert een verhaal te vertellen dat zich afspeelt tegen een belangrijk historisch decor. Spiegelman wilde echter meer dan een oorlogsverhaal vertellen. In 1988 zei hij over het eerste deel van *Maus*: 'Ik denk dat het boek zo goed werkt omdat het niet alleen over de oorlog gaat. De genocide, natuurlijk, maar vooral de relatie tussen twee generaties. Het is dan ook een complex boek, veel complexer dan voor een strip voor mogelijk werd gehouden. In Amerika begonnen recensies vaak met de uitroep: "Onmogelijk! Dit is een strip, en strips kunnen helemaal niet wat dit boek doet!". Om het vervolgens als een literaire roman te bespreken, alsof het helemaal geen strip is! Recensenten zijn schrijvers, en schrijvers begrijpen alleen maar wat ze zelf doen. Maar het is geen literatuur. De plaatjes zijn essentieel. Er gebeuren dingen in beeld. De manier waarop de pagina's zijn ingedeeld heeft een effect op het verhaal, en dat is toch typisch strip.'

Schindler's List

Kreeg Spiegelman oorspronkelijk vaak te horen dat het medium strip zich eigenlijk niet leende voor het behandelen van de holocaust, Spielberg wordt nog altijd verweten een film vol Hollywood-trucs te hebben gemaakt en bovendien een verkeerd uitgangspunt te hebben gebruikt. **G. Philip Mok**, journalist en overlevende van de holocaust, schreef over *Schindler's List*: 'Wat er in de jaren '33-'45 werkelijk gebeurd is, valt niet door middel van een film over te brengen. Wie zich de vraag stelt of het verschafte beeld juist kan zijn, moet eerst beseffen dat Spielbergs film naast een schets van wat er is gebeurd ook een verhaal met een boodschap

***Maus*, De holocaust symbolisch verbeeld als muizeval.**

bevat. En helaas is die boodschap zo vals als het maar zijn kan.' Oskar Schindler nam weliswaar enorme risico's door elfhonderd joden uit de vernietigingskampen te houden, maar hij was ook een opportunist die zelfs tot na de oorlog heeft geprobeerd om beter te worden van de rol die hij speelde. Het sentimentele einde van de rolprent, waarin Schindler geëmotioneerd uitroept dat hij met zijn geld veel meer joden had kunnen redden, wordt door Mok en vele andere critici gehekeld, aangezien de Duitser dat zeker op het bewuste moment nooit gezegd heeft. Kortom, de heldenrol die Spielberg aan Schindler geeft, is niet te-

Art Spiegelman

recht. Of zoals **Blanka Hrabalova**, die op de beroemde lijst stond, het onlangs zei: 'Ik heb mij nooit "gered" gevoeld. Voor mij was Schindler geen held en zeker geen goede Duitser.'

Ook de Britse cultuurcriticus **John Berger** laakt Spielbergs keuze voor het Schindler-verhaal als thema van de film. 'Tot twintig jaar geleden zou niemand zo'n fout hebben gemaakt. Om precies te zijn: vóór de wereldwijde overwinning van het geld en de vrije markt. Gedurende meer dan drie uur zien we consequent Schindlers daden afgewisseld worden met de Endlösung. Dat, en niets anders. Het gevolg is dat we maar één bron van redding zien: de kans voor te komen op Schindlers getypte lijst. Oskar Schindler heeft deze lijst kunnen opmaken omdat hij bergen geld heeft.' Berger mist de beelden van het werkelijke verzet tegen het fascisme in de film. 'Geen enkele film zou dat ooit adequaat kunnen laten zien. Een vereenvoudigde voorstelling van zaken is inderdaad noodzakelijk. Maar laat het verzet tenminste zien als iets dat heel zwaar was, en laat het nooit worden verward met iets waar het waas van een succesvolle onderneming omheen hangt.'

Art Spiegelman gaf in 1987 al aan dat het weergeven van het relaas van een overlevende geen eenvoudige zaak was. 'Het grote probleem is dat de lezer geneigd is zich met de overlevende te identificeren. De meeste van dergelijke verhalen zijn dan ook gestructureerd volgens het principe dat de "held" het uiteindelijk zal redden. Je beleeft met die held allerlei wonderbaarlijke of afschrikwekkende avonturen, met het zekere gevoel dat niks ergs je zal overkomen. Al wat tussendoor gebeurt, wordt dus een soort van Hollywood-filmpje.' Spiegelmans woorden hadden voorspellende waarde, want het probleem dat hij indertijd aansneed, komt terug in het Hollywood-produkt *Schindler's List*. De stripmaker benadrukte dat het overleven van de holocaust niets te maken had met de specifieke kwaliteiten van een individu. 'Het feit dat ik mijn vader met al zijn onhebbelijkheden heb geportretteerd, weerhoudt de lezer er wel van om zich volledig met hem te identificeren. Dat heeft me gedeeltelijk van het probleem gered, maar het blijft bestaan.

Het is belangrijk te weten dat er tegenover iedere overlevende tien doden staan en dat men evengoed die dode had kunnen zijn. Die informatie moet voortdurend aanwezig blijven.'

Maus

Alle kritiek op de strip van Spiegelman is in tegenstelling tot de aanvallen op Spielbergs film inmiddels voor een groot deel verstomd. In de loop der jaren zijn steeds meer mensen *Maus* gaan lezen en zijn veel vooroordelen ten aanzien van strips weggeëbd. Het beste bewijs voor deze stelling is de Pulitzer Prize die Spiegelman met zijn Sjoaepos in de wacht sleepte. Spiegelmans Nederlandse collega, uitgever en vriend **Joost Swarte** zegt hierover: 'Er zijn geen argumenten te bedenken tegen het vertellen van een verhaal als *Maus* in stripvorm. Veel mensen denken echter nog altijd dat de strip een medium voor kinderen is.' Spiegelman wilde *Maus* oorspronkelijk als één enkel boek uitbrengen. Het was toen echter nota bene Steven Spielberg die met een tekenfilm over muizen bezig was, die later als *Een muis met een staartje* in de Nederlandse bioscopen terecht zou komen. 'Om een déja vu bij de minder intelligente lezer te voorkomen, heeft hij een gedeelte van het boek eerder uitgebracht. Een bijkomend effect was dat hij zijn eigen succes met het eerste deel van *Maus* ging verwerken in deel twee', vertelt Swarte.

Jessica Durlacher, de vertaalster van *Maus II*, is heel duidelijk in haar vergelijking tussen Spielbergs film en Spiegelmans strip. 'Ik denk dat *Maus* beter is dan *Schindler's List*, omdat het de grote materie ordent en vormgeeft. Spielberg doet alsof hij de complete werkelijkheid weergeeft, maar dat is onmogelijk. De strip bevat daarentegen genoeg abstractie om waarheidsgetrouw over te komen. Het is eigenlijk film zonder de benauwende werking van film.'

Spiegelman denkt er vermoedelijk hetzelfde over. Al sinds het eerste aanbod dat hij kreeg van Hollywood, weigert de Amerikaan pertinent om *Maus* te laten verfilmen. Hij sprak zich dit jaar uit over *Schindler's List*: 'Die film is precies waar ik bang voor was. Wanneer je de verschrikkingen van de holocaust voor film dramatiseert, loop je de kans in een aantal valkuilen te lopen. Zoals het geval is met de douche-scène, waarin water uit de douches stroomt in plaats van gas. Als je *Schindler's List* ziet als avonturenfilm, is-ie geslaagd. Maar het gevaar bestaat dat hij wordt beschouwd als een film over de geschiedenis van de joden. Dan deugt-ie niet. Hij gaat helemaal niet over joden. Hij gaat over een Duitse zakenman en een Duitse SS-officier. De enige jood in de film is een boekhouder, die door **Ben Kingsley** wordt gespeeld. Alle andere joden in de film zijn muizen, terwijl de muizen in mijn boek mensen zijn. De film is een gemiste kans. In het boek waarop de film is gebaseerd, staat dat het bedrijf van Schindler halverwege – toen hij allang geen geld meer had – in leven werd gehouden met financiële steun van een joodse ondergrondse. Dat is in de film weggelaten.'

Over de mogelijkheden en de beperkingen van zijn eigen medium zei Spiegelman vorig jaar: 'In *Maus* keert regelmatig de bezorgdheid terug dat de werkelijkheid van het onderwerp te complex is voor strips. Aangezien strips to the point moeten zijn, heb ik niet echt de ruimte om te benadrukken dat de werkelijkheid te complex is voor àlle kunst. Ik had niet het gevoel van "Oh, was ik maar een beeldhouwer of een dichter, want dan zou ik geen problemen hebben gehad met de werkelijkheid van de vernietigingskampen". Strips zijn gewoon mijn medium en het is nooit in me opgekomen om mezelf op een andere manier uit te drukken.'

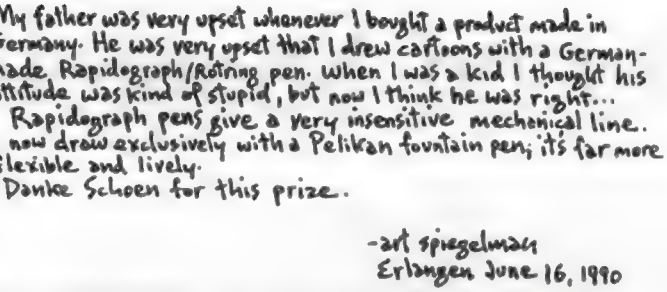
My father was very upset whenever I bought a product made in Germany. He was very upset that I drew cartoons with a German-made Rapidograph/Rotring pen. When I was a kid I thought his attitude was kind of stupid, but now I think he was right...
Rapidograph pens give a very insensitive mechanical line. I now draw exclusively with a Pelikan fountain pen; it's far more flexible and lively.
Danke Schoen for this prize.
-art spiegelman
Erlangen June 16, 1990

Toespraak van Spiegelman, uitgesproken bij de uitreiking van de Max und Moritz-Preis te Erlangen, 1990. Dit is één van de vele documenten rond Spiegelman en Maus die zullen verschijnen in de uitgave *Maus Tracks*.

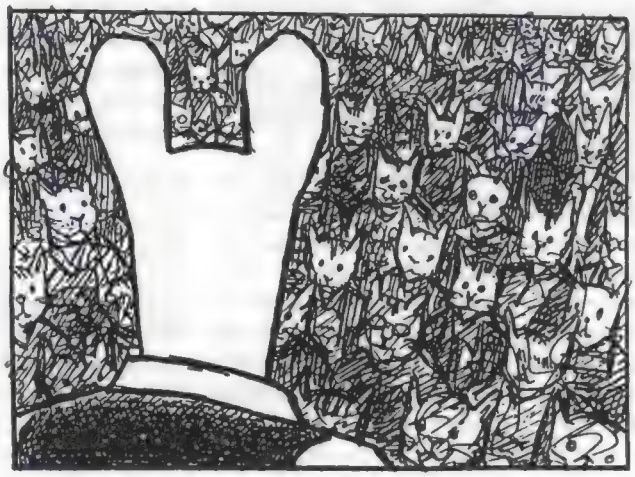

Hoe kan één stem spreken voor het massale lijden van miljoenen?

Tentoonstelling

De Amerikaan die in de jaren tachtig het stripvak doceerde op de School of Visual Arts in New York, tekent de personen in *Maus* heel schetsmatig. Daar zit een hele theorie achter. Zijn collega Joost Swarte, die zelf op verzoek van Spiegelman ooit gastcolleges heeft gegeven in New York, herkent het achterliggend denkproces in de schetsen die het Joods Historisch Museum exposeert. 'Op de tentoonstelling zie je dat Art geëxperimenteerd heeft met gelaatsuitdrukkingen en met de beharing van de katten en muizen. Uiteindelijk liet hij de gezichten leeg om de lezer zich helemaal te laten verplaatsen in de hoofdfiguren. Het is zijn klasse dat dat ook daadwerkelijk lukt.'

Gerhard Durlacher is vader van de vertaalster van *Maus II* en overleefde zelf de ver-

nietigingskampen. Pas tientallen jaren na dato begon hij zijn eigen oorlogservaringen op te schrijven. Dat resulteerde eind april dit jaar in het winnen van de Anne Frankprijs voor zijn meest recente pennevrucht *Drenkeling, kinderjaren in het Derde Rijk*. Durlacher opende de *Maus*-tentoonstelling in Amsterdam. 'Tot vele jaren na de oorlog wilde ik zwijgen over ons verleden om mijn kinderen de hoop in mens en wereld niet te ontnemen. Bovendien weerhield de schaamte mij om mezelf te tonen als een vernederd, verziekt en met ongedierte overdekt skelet. Nog steeds betwijfel ik of jonge mensen geconfronteerd mogen worden met de verschrikking en de ontmenselijking die volwassenen elkaar kunnen aandoen. Maar wie ben ik om die confrontatie te voorkomen? Misschien leert een enkeling dat discriminatie kan leiden tot catastrofes zoals Auschwitz, "etnische zuivering" of nog erger', sprak Durlacher senior in de Sjoelgass van het Joods Historisch Museum.

Hoofd communicatie **Agnes Duijves** van het Amsterdamse museum noemt de *Maus*-tentoonstelling 'heel confronterend'. 'Wij zijn er voor de joodse cultuur en helaas maakt de holocaust ook deel uit van die cultuur. Een expositie als deze ligt moeilijk bij oudere joden, maar zal zeker de jeugd iets bijbrengen. Met de aanpak van dit onderwerp zijn wij altijd erg voorzichtig. De Amerikaanse werkwijze is veel stuitender. Als je bij voorbeeld naar het Holocaust Museum in Washington gaat, maak je werkelijk de gaskamers mee.' De oorzaak van deze vrij gevoelloze Amerikaanse aanpak zoekt Duijves in het feit dat de Verenigde Staten meer op spektakel gericht zijn dan Europa. Ze spreekt van het 'pretpark-effect'.

Steven Spielberg bezocht het Joods Historisch Museum op de dag dat *Schindler's List* zijn Nederlandse première kende. Van de aanwezigen kreeg hij louter complimenten voor zijn indrukwekkende rolprent. De daar lijnrecht tegenoverstaande kritieken die de Hollywood-regisseur in dezelfde periode heeft moeten slikken, is volgens een andere joodse instantie uit de hoofdstad, de Anne Frank Stichting, grotendeels onterecht. Voorlichter **Maarten Bijl**: 'Je kunt het lijden van zes miljoen joden niet vatten in een film van drie uur. De film is echter ook niet bedoeld als encyclopedie, maar verschaft hooguit inzicht in wat er vijftig jaar terug gebeurd is. Zowel *Schindler's List* als *Maus* zijn geslaagd en krijgen ook terecht goede aandacht.' Er bestond natuurlijk de nodige scepsis toen bekend werd dat Steven Spielberg een film over de Tweede Wereldoorlog ging maken. Achteraf is Bijl, net als veel andere bioscoopbezoekers, van mening dat het toch een heel goede en integere film is geworden. *Maus* heeft een compleet andere invalshoek en is mede daarom niet goed met de film te vergelijken, meent de voorlichter. 'Een strip heeft niet snel de intensiteit van een film, maar *Maus* is in dit geval misschien toch wat toegankelijker. Cultureel kun je met dit onderwerp trouwens alle kanten op. Kunst is bij uitstek het middel om aandacht aan de holocaust te besteden.'

Recentelijk antwoordde Spiegelman op de vraag of hij daadwerkelijk kunst gemaakt heeft uit de holocaust: 'Ik ben in *Maus* voornamelijk bezig geweest om de werkelijkheid geen onrecht aan te doen. Om dingen goed uit te zoeken. Elke vorm van ordenen en vormen is kunst. En dat brengt veel ingewikkelde, linke beslissingen met zich mee. Met *Maus* heb ik tenminste een model laten zien van wat van een dergelijk gegeven kan worden gemaakt. En dat strips geen slechter of beter medium zijn voor het verhaal dat verteld moet worden.'

De grote belangstelling voor Spiegelman en Spielberg zal nog wel even aanhouden, want *Schindler's List* trekt nog altijd veel publiek en tijdens de Stripdagen in Haarlem zal er werk van Spiegelman worden geëxposeerd. De Amerikaanse stripmaker is dan ook zelf in Nederland om op zondag 5 juni een lezing te geven die georganiseerd wordt door het John Adams Instituut. *Maus* zal daar zeker aan de orde komen en heel misschien geeft Spiegelman de film van Spielberg andermaal een veeg uit de pan. Van een vermeend holocaust-pact tussen de twee Amerikaanse kunstenaars kan dan ook nooit sprake zijn geweest. Daarvoor lopen de benaderingen teveel uiteen.

In het bovenstaande verhaal wordt verschillende malen geciteerd uit eerdere publikaties over Maus *en* Schindler's List. *De aangehaalde passages komen uit deze bronnen:*

- *Berger, John: 'Spielberg bevestigt idee dat met geld alles kan', Volkskrant, 6 april 1994;*
- *Berman, Avis: 'The Maus that roared', Art News, mei 1993;*
- *Daalder, Martijn: 'Holocaust & Kauwgum', Oor, 26 maart 1988;*
- *Durlacher, Jessica: 'Art Spiegelman over zijn onmogelijke taak: Maus', Vrij Nederland, 2 april 1994;*
- *Durlacher, Gerhard: 'Spiegelman', toespraak bij opening Maus-tentoonteling in Joods Historisch Museum, 17 maart 1994;*
- *Gritten, David: 'Oskar Schindler volgens Steven Spielberg: een onwaarschijnlijke held', Take One, 23 februari 1994;*
- *Kotterer, Frans: 'Het leven na Maus', Parool, 12 maart 1994;*
- *Mok, G. Philip: 'De valsheden van Schindler's List', Gelderlander, 2 april 1994;*
- *Pareit, Rik: 'Van muizen en mensen', Knack Weekend, 25 november 1987;*
- *Storr, Robert: 'Making Maus', Museum of Modern Art New York, 17 december 1991.*

MAUS
WHEN I WAS A YOUNG MOUSE IN REGO PARK, NEW YORK, MY POPPA USED TO TELL ME BEDTIME STORIES ABOUT LIFE IN THE OLD COUNTRY DURING THE WAR...
SHH! WHAT'S THAT NOISE?
SELLY!
"IT WAS FENCES PUT UP ALL AROUND! NO MOUSE COULD GO OUT FROM THE GHETTO. NO FOOD AND NO MEDICINES COULD GO IN! THEY TREATED US LIKE WE WERE INSECTS... ARRRGH!! I CAN'T EVEN DESCRIBE IT!..."
PUT YOU WANT A PENNY TO BUY?

Illustratie uit de strip *Maus* (oerversie) verschenen in *Funny Animals*, 1972.

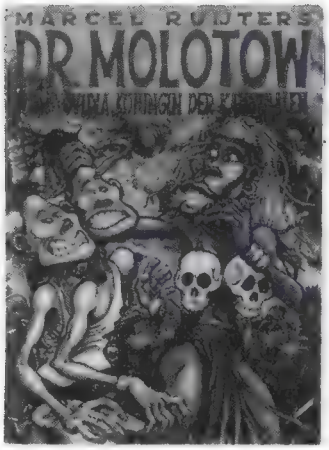

Dr. Molotov 3: Ovidia, koningin der kannibalen.

Ruijters
Marcel Ruijters/Monguzzi 1994
ISBN geen
Prijs f9,95 / Bfr.199
(48 pagina's, zwart/wit, s.k.)

Op zoek naar fortuin trekt Travis Molotov met zijn herenigde gezelschap de jungle in. Zijn onder toezicht van enkele milieunazi's gestelde broer en rivaal Cedric Molton achtervolgt hem. Uiteindelijk komen zij allen in aanraking met de bizarre Ovidia, de koningin van een kannibalenstam.
Tijdens de loop van dit verhaal maakt **Marcel Ruijters** zoveel zijsprongen en grappen dat hij geen moment verveelt. Bovendien weet hij te boeien met de prachtige tekeningen van zijn fictieve universum en zijn apart uitziende bewoners.
Kortom: Met dit derde deel bewijst Ruijters wederom over een grote visuele verbeeldingskracht, een goed gevoel voor humor en een maatschappijkritische geest te beschikken. Daarnaast is ook dit deel in eigen beheer uitgegeven en wat dat betreft niets dan lof voor Ruijters: hij weet al het goede vast te houden en door te zetten. Zelfs de verhaallijn gaat door op de oude voet en blijft dus spannend en vol met prikkelende karakters. Nee, in eerste instantie lijkt er niets mis met *Dr. Molotov*.
Toch is er iets dat knaagt aan de kwaliteit van het werk van het grote talent Ruijters. Het is de routine. Iets te vanzelfsprekend komen de zeer individualistische karakters uit het gezelschap van Dr. Molotov na de scheiding die zich voltrok in deel twee weer bij elkaar. Daardoor lijkt het erop dat Ruijters blij is met zijn gevonden formule en het niet aandurft om eens een hoofdpersoon te laten overlijden of zijn eigen gang te laten gaan. Te gemakkelijk gaat hij door op een ingeslagen weg. Het resultaat is dat de albums van *Dr. Molotov* samen een leuke reeks vormen, maar dat elk album op zich langzaam zijn uniciteit dreigt te gaan verliezen.
Het is te hopen dat Ruijters zijn creatieve vermogens niet verder zal laten beperken door de trouw aan zijn karakters of zijn reeks een leuke onverwachte draai weet te geven. Dan blijven zijn produkten de klasse en het verrassende van het begin behouden. Wat dat betreft is er gelukkig alle hoop; Ruijters gaf in het april-nummer van Zozo-Lala al te kennen in te zien dat de rollen van sommige van zijn hoofdrolspelers zijn uitgespeeld.

HW

***

Thorgal 19: De onzichtbare vesting

Rosinski & Van Hamme
Lombard 1993
ISBN 90-6421-968-0
Prijs f9,95 / Bfr.199
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Een titel die weer garant staat voor een flinke portie magie, mystiek en bovennatuurlijkheid. Gevaarlijke ingrediënten want de kans dat een verhaal in algehele vaagheid, dan wel ongeloofwaardigheid verzandt, is in dergelijke gevallen – zo leert de ervaring – groot. Die ervaring leert echter eveneens dat **Grzegorz Rosinski** en **Jean van Hamme**, de namen achter *Thorgal*, zich van de risico's van het 'fantasy'-genre bewust zijn. In hun handen is Thorgal uitgegroeid tot een strip waarin het bovennatuurlijke niet aan het verhaal afdoet, maar er daarentegen juist iets aan toevoegt, er iets bovenop doet. De belangrijkste peiler van dit succes is ongetwijfeld de heldere en intelligente structuur die Van Hamme in Thorgals avonturen weet

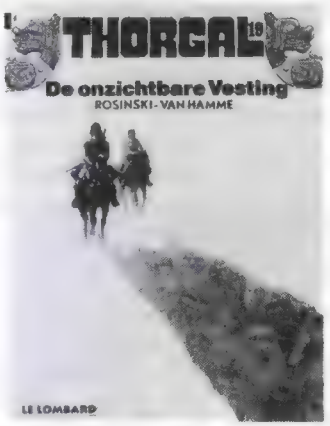

aan te brengen. *De onzichtbare vesting* is in zijn indrukwekkende oeuvre bovendien een uitschieter. Het is een album dat speelt met de realiteit. Grenzen tussen het ondermaanse waarin Thorgal een primitief en gevaarlijk leven leidt, en het bovenaardse waarin de goden datzelfde leven beheersen, worden overschreden. Of is de wereld van de goden niet meer dan de droomwereld van Thorgal? Welke is de droom- en welke de echte wereld? Het spel dat de goden spelen met Thorgal, speelt Van Hamme met de lezer. Het realistische tekenwerk van Rosinski maakt de bevreemding die daarvan het gevolg is alleen maar sterker. het besef van tijd en plaats wankelt; zozeer dat dit verhaal als het ware ook achterstevoren gelezen zou kunnen worden. *De onzichtbare vesting* is niet amusant en is zeker niet grappig; *De onzichtbare vesting* is Thorgal in de vierde dimensie.

SR

****

De cartografen 1: De wereld van de stad
De cartografen 2: Het symbool van de nar

Claudel & Arleston
Arboris 1993
ISBN 90-343-2418-4 (deel 1)
ISBN 90-343-2471-0 (deel 2)
Prijs f8,95 / Bfr.180
(48 pagina's, kleur, s.k.)

De cartografen speelt zich af op de planeet Dandalus, of wellicht is de stad Dandalus een betere benaming want de gehele oppervlakte van de planeet is bedekt met een wirwar van straten, stegen, trappen en gangen die nog het meest doet denken aan een Arabische kasba. De enigen die in deze eindeloze stad nog een poging doen het overzicht te behouden zijn de meestercartografen. Archim Dekamp is één van hen. Op zijn avontuurlijke tochten tijdens welke hij de planeet in kaart brengt, wordt hij vergezeld door een soort hulpje, de vingervlugge en wat bangige Olivre. Geen van deze twee hoofdkarakters wordt geplaagd door diepgaande psychologische ontwikkelingen. Archim Dekamp heeft wel andere dingen aan zijn boerenslimme hoofd. Meestentijds is hij op we-

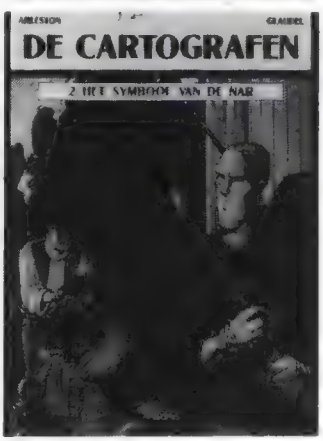

tenschappelijk avontuur. De resterende uren is hij in de weer met rondborstige vrouwen. Teveel psychologische woelingen zouden de held van *De cartografen* ook misstaan. Hij is immers in de eerste plaats wetenschapper, een bode van het gezond verstand. Voor een cartograaf is één plus één twee en de kortste verbinding tussen twee punten een rechte lijn.
De tegenhangers van de cartografen zijn de sapientisten, een wijs ogend, sekte-achtig volkje dat het intrigeren tot een kunst heeft verheven. Zij maken gebruik van ongewone krachten en spelen een duister machtsspel waarbij ze naar hartelust de irra-

tionele driften van de bewoners van Dandalus manipuleren.
Op zijn reizen over Dandalus treft Dekamp in elk stadsdeel andere problemen aan. Deze problemen zijn niet wezenlijk anders dan onze aardse beslommeringen. Dandalus is dan ook niet zo verschillend van de aarde als men bij een vreemde planeet geneigd is te verwachten. De wereld van Archim komt ons vertrouwd voor, maar we weten ondertussen dat er in principe de vreemdste dingen kunnen gebeuren. Het is deze spanning tussen het vertrouwde en het onbekende die Dandalus boeiend maakt. Archim Dekamp is een uitstekende gids bij de verkenning van deze wereld die nog veel meer te bieden heeft dan hij in de eerste twee albums blootlegt. Dandalus is een omgeving waarin een goede strip gedijt en groeien kan. De eerste twee mooi getekende en ingekleurde delen zijn in ieder geval veelbelovend.

SR

**

Castel Armer I:
Het lied van de tempel

Reculé
Lombard 1994
ISBN 90-6421-976-1
Prijs f 9,95 / Bfr. 199
(48 pagina's, kleur, s.k.)

De nieuwe serie *Castel Armer* wordt geschreven, getekend èn ingekleurd door **H. Reculé**, een naam die ruikt naar pseudoniem. Wellicht gaat derhalve achter Reculé meer dan één persoon schuil. Hoe dan ook: Castel Armer gaat zeer voortvarend van start, misschien wel iets te voortvarend. Aan het hele mooie tekenwerk ligt het niet, wel aan de hoogdravende tekstgedeelten. Een serieuzer probleem is de verhaalstructuur. Wanneer je de lezer vertrouwd wilt laten raken met een groot aantal nieuwe personages, lijkt een raamvertelling met tijdsprongen mij niet de beste opzet. De verwarring die dat met zich meebrengt wordt bovendien versterkt door de bij vlagen nogal onduidelijke beeldregie.
Gelukkig speelt Castel Armer in een tijd, waarin het leven nog eenvoudig was. Castel Armer speelt namelijk in de Middeleeuwen, toen de winters nog echt streng waren, wat de vrouwen er niet van weerhield zich binnen en buiten luchtig te kleden, en iedereen wel verwikkeld was in de een of andere queeste. Dit is zo'n strip waarin niemand ooit eens rustig slaapt: de één ligt wakker omdat hij een verloren liefde niet kan vergeten en bovendien voortdurend moet vluchten voor een ander die vergelding zoekt voor zijn dode vader. Een volgende heeft geen rust eer hij paus is en een vierde is vastbesloten om zich te wreken op zijn broer (= degene die paus wil worden). Een vijfde tenslotte wordt wakker gehouden door de spookstem van de eerste. Wie geen waanbeeld najaagt of erdoor achterna wordt gezeten, slaapt misschien wel, maar sterft waarschijnlijk jong. De Middeleeuwen van Castel Armer zijn immers buiten bar koud, overal donker en bovenal gevaarlijk. Wordt men 's nachts niet door boze dromen bezocht, dan zijn het wel boze schurken of zelfs maar eenvoudige struikrovers die een mens uit de droom helpen.
Castel Armer is een mooie, veelbelovende strip die zich in dit eerste deel helaas enigszins vergaloppeert. Hardlopers hoeven echter geen doodlopers te zijn (als ze in het volgende deel tenminste wat gas terugnemen).

SR

**

Het geheim van Coimbra

Schréder
Arboris 1994
ISBN 90-343-2477-X
Prijs f 29,95 / Bfr. 595
(56 pagina's + spiegel, kleur, h.k.)

Wat is literatuur? In de dikke Van Dale staat als definitie: 'Het geheel der schriftelijke overlevering van een volk of een tijd' gevolgd door nog zoiets vaags, maar wel mooi esthetisch, als 'literatuur is De Schone Letteren'. In de algemene literatuurwetenschap wordt over dit onderwerp gesproken als een wereld opgebouwd uit woorden die door de schrijver wordt geschapen en door elke lezer op geheel eigen wijze herschapen. Een wereld opgebouwd uit symbolen – verwijzend naar essenties. Dit samenspel is terug te vinden in voorliggend stripverhaal.
Een wetenschapper bestudeert een vervormde afbeelding, waarin een jonge man uit de 18e eeuw staat afgebeeld. Geïntrigeerd door deze gravure belandt de man in de faculteit der natuurkunde in het Portugese Coimbra. Daar wordt hij geïnitieerd in de verborgenheden uit het verleden. Een vreemde professor leidt hem via het geheimzinnige portret van de jongeling binnen in een wereld van schijn. Het verhaal doet de ronde, dat de jongeling een ziekelijke prins was, die geïsoleerd leefde in een zomerhuis tezamen met een strenge leraar, die hem geestelijk bezighoudt. Het bouwproject van een geheimzinnige brug, waarbij getijden moeten worden overwonnen, houdt hem op de been. Tot zijn verba-

EPPO
SUPERSTRIP
SPECIAALZAAK
Kleine Berg 33
5611 JS Eindhoven
040 - 441882

OOM WIM
oude en nieuwe strips
curiosa
originelen
zeefdrukken
REESTRAAT 24 AMSTERDAM
020 - 622 04 02

SNOEK strips
1E VAN SWINDENSTR. 545
TEL. 020 - 6684764 A'DAM
IMPORT
COMICS
POPPETJES
SPELDJES
BEELDEN
POSTERS
PRENTEN
ZEEFDRUKKEN
RESERVEREN
OOK MOGELIJK

zing merkt hij, als hij dit verstikkend milieu ontvlucht, dat alles is gebaseerd op lucht.
Hij heeft steeds gekeken door de ogen van de meester, die hem niet meer toonde dan hij wenste. Daarbij wordt door de auteur het begrip 'anamorfose' ingevoerd (een verandering voordat de werkelijke verandering plaatsvindt?! – lezertjes, u wordt uitgenodigd dit woord te omschrijven, indien u vindt dat mijn interpretatie de lading niet dekt.).
Tekenaar **Etienne Schréder** behoort tot de groep rond **François Schuiten**, **Benoit Peeters** en **Alain Goffin** en is in ruime mate door deze tekenaars/scenaristen geïnspireerd. Dat betekent veel aandacht voor decors in het bijzonder architectuur. De tekenstijl is schetsmatig realistisch. De vorm wint het van de inhoud, want echt spannend is het verhaal niet, maar de nieuwsgierigheid naar het hoe en waarom maakt dat het boek niet voortijdig als zijnde oninteressant wordt weggelegd.

RB

**

Witte Horizon 1: Abel Baross

Osi & Renard
Lombard 1994
ISBN 90-6421-956-7
Prijs f 9,95 / Bfr. 199
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Deze nieuwe reeks van Lombard kan men op één lijn zetten met de vroegere succesreeksen van Lombard zoals een *Bruno Brazil* of een *Mr. Magellan* ... Vlotte leesbare verhalen met veel actie, geweld, achtervolgingen en in dit geval, met vele sportauto's.
Parijs wordt opgeschrikt door een reeks aanslagen en moorden. Opeiser voor dit alles is de terrorist Abel Baross. De logica doet vermoeden dat dit de schuilnaam is voor de miljardair Joël St. Vall. Hij bezit zeker genoeg geld om al die operaties te bekostigen en ten daarenboven was hij vroeger topkiller bij de geheime dienst van het leger. Natuurlijk weet de lezer al van bij het begin dat het allemaal op een misverstand berust, maar om te weten hoe de vork in de steel zit, zal hij nog wel enkele delen moeten wachten.
Ook de tekenstijl van **Osi** doet terugdenken aan de vroegere Lombardreeksen. De personages worden allen heel 'clean' getekend en vooral de techniek (auto's) krijgt de nodige aandacht. Men kan deze tekenaar een beetje omschrijven als een kruising tussen een beginnende **Vance** en een **Denayer**.

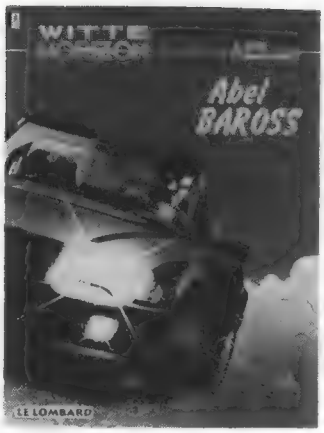

Ik wil *Witte horizon* niet onmiddellijk een slecht debuut noemen, maar echt uitkijken naar het tweede deel doe ik niet, hoewel ik het waarschijnlijk wel zal aanschaffen. Al was het alleen maar om mijn nieuwsgierigheid te bevredigen.

MC

**

EN VERDER...

– ***Axel Moonshine 16: De vuilnisbelt van het heelal*** *(Godard/Ribera, Arboris). Leuk verhaal, waarin Axel & Co op een Las Vegas-achtige planeet belanden. Omdat Axel een zoon van Korian is wordt er meteen jacht op hen gemaakt. Tweede deel volgt. *** (MN)*

– ***Bakelandt 2: Het goud van de consul*** *(Leemans/Daniël, Standaard). Hertekende heruitgave waarin Bakelandt het de Franse bezetter weer ouderwets moeilijk maakt. ** (TB)*

– ***Carland Cross 4: Het mysterie van Loch Ness I*** *(Oleffe/Grenson/Lefrancq). Als Agatha Christie science fiction had geschreven was er waarschijnlijk iets dergelijks als dit boek uitgekomen; Boef manipuleert op elektronische wijze een Schots stadje waarbij af en toe een dode valt. ** (HW)*

– ***Oom Dagobert 51: Het wondere water*** *(Disney/Geïllustreerde Pers). Een album met vier onderhoudende avonturen voor een verloren half uurtje. ** (HW)*

– ***Donald Duck Pocket 16: De Duckstad-lotto*** *(Disney/Geïllustreerde Pers). Waarin onder andere staat hoe Goofy door een ongeluk de helft van zijn lengte kwijt raakt en daarbij ook nog uiteen valt in één vriendelijk en één boosaardig deel. ** (HW)*

– ***Douwe Dabbert 18: De kast met de duizend deuren*** *(Wijn/Roep, Big Balloon). Dit is een soort inleidend verhaal op de volgende albums. Verder is het Douwe Dabbert als vanouds en toen vond ik er ook al weinig aan. Eén prijs voor de heren is voorlopig wel weer genoeg. ** (SR)*

– ***Flynn 3: De zwarte engel*** *(Matena, Arboris). Kundig gemaakte pulpreeks. Jammer dat de uitgever het niet in een goedkopere versie op de markt brengt. ** (MN)*

– ***Hans 7: De kinderen van het oneindige*** *(Kas/Rosinski/Duchâteau, Lombard). Weinig nieuws onder de zon in deze sf/fantasy-strip, ondanks de toevoeging van tekenaar Kas. * (MN)*

– ***Jeremiah 17: Drie motorfietsen ... of vier*** *(Hermann, Dupuis). Dit album bevat een inleiding waarin een korte typering van de strip Jeremiah en samenvattingen van de voorgaande 16 delen zijn opgenomen. In deel 17 komen we Stonebridge weer tegen. Het verhaal blijft echter steken in een te grote vrijblijvendheid, iets wat kenmerkend is voor veel Jeremiah-verhalen. ** (RS)*

– ***Johan en Stefan 3: De schele zilvervos*** *(De Moor, Standaard). Herdruk. Oorspronkelijk uit 1956. Er staan een paar aardige grappen in dit verhaal en de gebeurtenissen volgen elkaar in hoog tempo op. De Moor staat garant voor kwaliteit, al is het geheel wel enigszins gedateerd. ** (RS)*

– ***Joker 3: Het complot*** *(Dany/Van Hamme, Albatros). Amusant. De uitgever belooft ons na dit derde deel dat er meerdere delen van Joker, alias Harlekijn, in voorbereiding zijn. We zijn benieuwd, omdat deze verhalen tot op heden onbekend zijn gebleven. *** (RS)*

– ***Jules Verne 1: Reis naar het middelpunt der aarde I*** *(Laverdure/Delisse/Lefrancq). De makers van dit album hebben de geest van Vernes werk amper geweld aangedaan en er toch redelijk tempo in weten aan te brengen. Een aanrader voor iedereen die het origineel niet heeft gelezen. ** (HW)*

– ***Kiekeboe 60: Het gat in de kaas*** *(Merho, Standaard). Het verhaal is even luchtig als de titel doet vermoeden. Aardige lectuur voor tussen soep en aardappelen. ** (TB)*

– ***Roel Dijkstra 20: Ebony*** *(Marinko/Robson, Big Balloon). Na het overlijden van Bubenik is het scenario van dit album verzorgd door Roy Robson. Voor iemand die deze illustere voetbalnamen draagt, valt het geheel een beetje tegen. Sympathiek aan het album is de aandacht die het schenkt aan het fenomeen van de Afrikaanse voetballer in Europa, met alle wantoestanden en bedrog vandien. ** (AW)*

– ***Sherlock Holmes 4: Jack the Ripper*** *(Stibane/Duchâteau, Lefrancq). Rommelig verteld en getekend verhaal waarin Holmes onthult wie Jack the Ripper is. Kan beter. Overigens heeft, voor zover ik weet, Arthur Conan Doyle Sherlock Holmes nooit achter Jack the Ripper aan laten jagen. * (RS)*

– ***Silvester van Rochefort 4: De valstrik van Montgrisard*** *(Cayman/De Bom, Lombard). Vlotte strip die het vooral van mooi en groots in beeld gebrachte actie moet hebben. ** (TB)*

– ***Storm 20: De Von Neumann-machine*** *(Lawrence/Lodewijk, Big Balloon). Een zeer fraai album maar wel een beetje 'over the top'. Als het in de vervolgalbums – die er getuige het open einde nog gaan komen – dan maar niet bergafwaarts gaat ... *** (SR)*

– ***Vier vingers*** *(Manara, Loempia). Licht absurdistische western die de lezer met de prangende vraag achterlaat: hoe zit het dan met die vijfde vinger? ** (TB)*

– ***De vrienden van Saltiel 3: Open einde*** *(Davodeau, Dargaud). Er gaat een vreemde bekoring uit van deze serie. Het plot heeft op het eerste gezicht niet veel om het lijf maar de sfeertekeningen en de uitdieping van de karakters maken het zeer interessant. *** (TB)*

LAMBIEK
KERKSTRAAT 78
AMSTERDAM
020-6267543

DE REPORTER

DAGBLAD VOOR STRIPMINNEND NEDERLAND

VRIJDAG 3 JUNI + NUMMER 26 + ZEER GRATIS

Inspiratiebron Beyer spoorloos verdwenen

Spectaculaire Poppenroof

ALLENTOWN, PENNSYLVANIA - Mark BEYER, de kunstenaar die in zijn strips toch al zo veel DOOD en TEGENSLAG te verwerken heeft, is van zijn dierbaarste bezittingen en naar alle waarschijnlijkheid belangrijkste tekenvoorbeelden beroofd. Bij thuiskomst van een reis naar Amsterdam, alwaar hij een expositie van zijn werk geopend had, werd Beyer onaangenaam GETROFFEN door zijn leeggeroofde woning. De inbrekers hadden het met name op Beyers vermaarde lappenpoppenverzameling voorzien.

Dankzij een geimproviseerde HULPACTIE van een sympathiserende Amsterdamse galeriehouder werd het leed van de gedupeerde verzamelaar enigszins verzacht. Op de jaarlijkse markt ter gelegenheid van de verjaardag van PRINSES JULIANA wist de sympathisant een flinke hoeveelheid vervangende lappenpoppen te vergaren, waarvan een aantal opnieuw een treffende gelijkenis vertonen met Beyers stripfiguren.

Laatste nieuws: Salon de Lambiek op Stripdagen

Balkan-oorlog in Haarlem

HAARLEM - De ex-Joegoslavische tekenaars van de Anti War Action Foundation die uitgenodigd waren op de Haarlemse Stripdagen zijn in een bloedige twist verwikkeld. De strijd gaat naar verluidt over de verdeling van hotelkamers tussen de uit verschillende bevolkingsgroepen afkomstige artiesten. De voor het festival geplande expositie en rockconcert zullen gezien de recente ontwikkelingen geen doorgang vinden.

Op aandringen van Stripdagen-organisator Joost POLLMANN worden de Joegoslavische activiteiten in het Enschedéhuys vervangen door de expositie *Le Salon de Lambiek*. Deze tentoonstelling is een Franse interpretatie van de geschiedenis en functie van het vermaarde Amsterdamse stripantiquariaate en galerie. *Le Salon* omvat ruim driehonderd typerende kunstwerken, boeken en objecten en oogstte vorig jaar veel lof op de festivals van Angoulême en Blois.

Als splinternieuw onderdeel van *Le Salon* wordt een speciale ruimte gevuld met schilderijen van Pascal DOURY, bekend van *RAW*, *Metal Hurlant* en *Elles sont de Sorties*. Vijftig maniakale panelen in felle kleuren vol wezenloos starende kinderhoofdjes toveren het statige drukkerswoonhuis om in een verontrustend hallucinogeen.

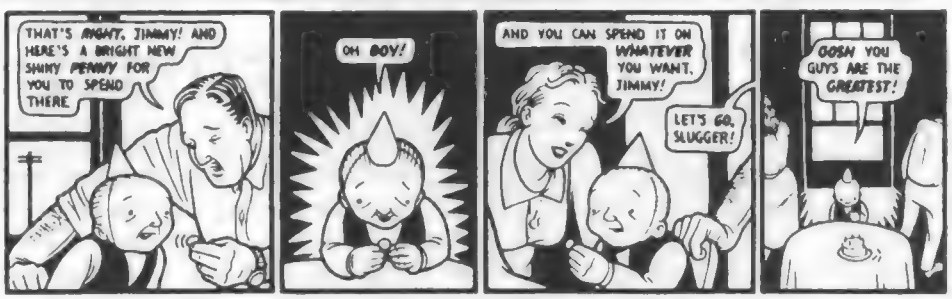
THAT'S RIGHT, JIMMY! AND HERE'S A BRIGHT NEW SHINY PENNY FOR YOU TO SPEND THERE.
OH BOY!
AND YOU CAN SPEND IT ON WHATEVER YOU WANT, JIMMY!
LET'S GO, SLUGGER!
GOSH YOU GUYS ARE THE GREATEST!
Chris Ware/ACME Novelty Library

Jimmy Corrigan, the smartest kid on earth

art spiegelman, tegenwoordig art director van het tijdschrift The New Yorker, *herdacht met een roerend ‚2 pagina's tellend beeldverhaal de onlangs overleden Harvey Kurtzman.*

MY MENTOR WAS WHISPERING SOMETHING TO ME, HE WAS BARELY AUDIBLE:
ARTIE... PLEASE... LET GO... YOU'RE CRUSHING MY DAMN GLASSES!
WHAT - ME, WORRY?

★GENIAAL★

EN TOCH GEWOON TE KOOP IN UW FAVORIETE STRIPBOEKENPALEIS

CHRIS WARE VERTELT IN ZIJN *ACME NOVELTY LIBRARY* ENKELE SAMENHANGENDE FRAGMENTEN UIT HET TELEURSTELLENDE BESTAAN VAN HET VERWRONGEN KNAAPJE ANNEX DE NIMMER OPGEGROEIDE OUDE MAN *JIMMY CORRIGAN, THE SMARTEST KID ON EARTH*. VERSTILD CYNISME IN ZEVEN VERSCHILLENDE VERTELVORMEN, MET: BEWERKELIJKE NEGENTIENDE EEUWSE WESTERN ESTHETIEK, BIJTENDE L.L. BEAN-POSTORDERCATALOGUS ÉN BOUWPLAAT. HÉT IDEALE VAKANTIEPAKKET VOOR DE LEVENSANGSTIGE ONVOLWASSENE.

★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★

DEZE MAAND

IN DE

ATELIERS-APPARTEMENTEN LAMBIEK:

CHANTALE DOYLE

Een romantische queeste over het oude continent voerde de charmante Canadese Chantale "Cocopuff" Doyle in mei naar Amsterdam. In de Ateliers Lambiek bewerkte zij haar belevenissen in Parijs tot een speciale Euro-Misery editie van haar gevoelvolle tijdschrift Misery and Vomit. Begin juni is Chantale opnieuw in Nederland.

In the last of my sacred rituals
I take out my heart
this is what I make for you
and place it in this box
now full of blood
this is the last of my rituals
and unpure thoughts
with you, without you.
we are now two.
written april 24 Paris. Drawn may 4 Amsterdam. thank-you Lambiek. 1994 chantal!

Comics sind Kunst, das wissen wir nicht erst seit **Tim und Struppi** und den gallischen Helden **Asterix und Obelix**. Auch die Holländer haben eine lange Comic-Tradition. Das beweisen sie während der **holländischen Woche in der Moritzbastei**. Die Galerie **Kees Kousemaker**, führend in Europa, zeigt was Hollands Zeichner drauf haben. Und kaufen kann man die wertvollen Drucke obendrein. Von 15 bis 250 Mark ist für jeden Geldbeutel das Richtige dabei. Die Ausstellung geht noch **bis zum 8. März.** Also Leute, wer seiner Sammlung noch was tolles hinzufügen will oder mit dem Comic-Sammeln anfangen will, nichts wie hin!

LEIPZIG - De tentoonstelling Holländischen Woche in der Moritzbastei *met werk van nederlandse stripmakers werd blijkens dit bericht uit* Bild *samengesteld door de wereldberoemde galerie Kees Kousemaker.*

Nieuw beeld en geluid van underground-idool

R. Crumb in Nederland

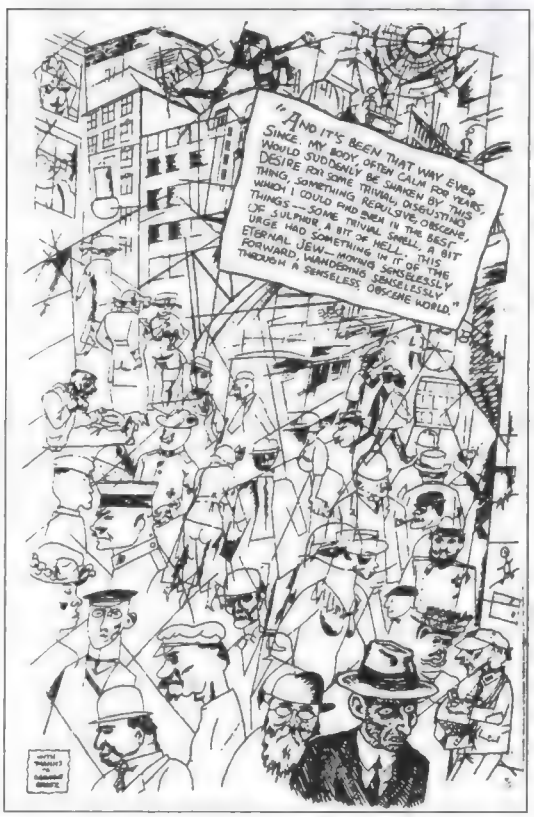
"AND IT'S BEEN THAT WAY EVER SINCE. MY BODY, OFTEN CALM FOR YEARS, WOULD SUDDENLY BE SHAKEN BY THIS DESIRE FOR SOME TRIVIAL, OBSESSIVE THING, SOMETHING REPULSIVE, OBSCENE, WHICH I COULD FIND EVEN IN THE BEST THINGS — SOME TRIVIAL SMELL, A BIT OF SULPHUR, A BIT OF HELL... A URGE HAD SOMETHING IN IT OF THIS ETERNAL JEW, MOVING SENSELESSLY FORWARD, WANDERING SENSELESSLY THROUGH A SENSELESS, OBSCENE WORLD."

R. Crumb naar George Grosz in *Kafka for Beginners*

AMSTERDAM - Robert Crumb komt in september naar Nederland voor de opening van een expositie van nieuw werk in Galerie Lambiek. Een belangrijk deel van de tentoonstelling zal bestaan uit voorstudies en tekeningen voor *Kafka for Beginners*, de educatief verantwoorde bewerking van werk en leven van de vermaarde Praagse auteur door Crumb en David Zane Mairowitz. *Kafka* is onlangs in boekvorm verschenen (uitg. Icon Books, *f* 32,-), maar ook nog niet gepubliceerd materiaal wordt verwacht.

Ook zijn band The Cheap Suit Serenaders zal in het najaar overvliegen voor een eenmalig concert in Amsterdam.

Rond die tijd verschijnt bij uitgeverij Oog & Blik bovendien een overzichtsboek van R. Crumbs ontwerpen voor lp-hoezen.

Hoera voor [illegible]

Voor de tweede opeenvolgende keer wisten Rene [illegible] en Eddie [illegible] de NZH-Stripprijs in de wacht te slepen. De prijs voor het beste album van het jaar werd de heren tijdens de Haarlemse Stripdagen uitgereikt. Na lezing van de enerverende ontstaansgeschiedenis van deze strip in *De Gemme Wereld* [illegible] besloot de deskundige jury het tweetal bovendien de NZH-aanmoedigingsbeurs 1994 toe te kennen.

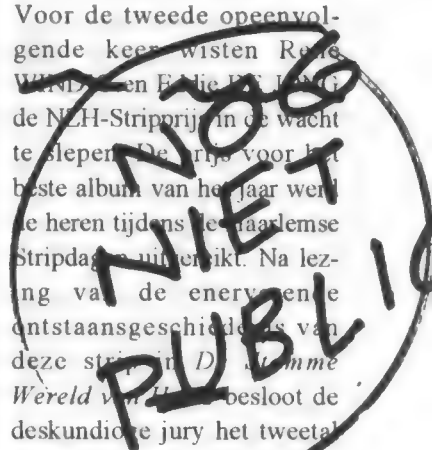

WEGENS EEN DRASTISCHE VERLAGING VAN SCHAPHOOGTEN BIJ LAMBIEK WORDT BURNE HOGARTH'S DOOR VELEN FELBEGEERDE, OP ORIGINEEL KRANTEFORMAAT UITGEVOERDE THE GOLDEN AGE OF TARZAN 1939-1942 *AANGEBODEN VOOR SLECHTS 900 PIEKEN.*

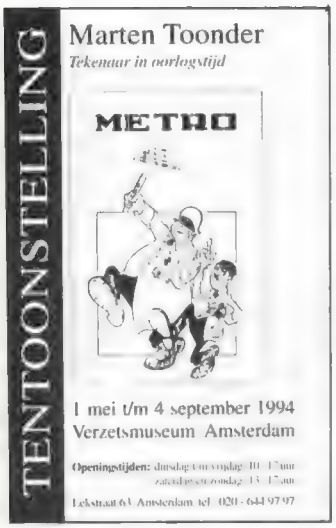

Toonder in Verzetsmuseum

In het Verzetsmuseum Amsterdam is tot en met 4 september de tentoonstelling *Marten Toonder, tekenaar in oorlogstijd* te zien. Deze tentoonstelling, die op 29 april door **W.F. Hermans** werd geopend in aanwezigheid van Toonder zelf, toont het legale en illegale werk dat Toonder gedurende de Tweede Wereldoorlog heeft gemaakt, alsmede werk van vlak na de oorlog. Centraal staat het illegale blad Metro, dat vanaf 1944 verscheen en door de satirische toonzetting de nodige consternatie veroorzaakte. Toonder was één van de oprichters van dit blad en verzorgde de spotprenten en de omslagtekeningen.

Behalve het Metro-werk bevat de expositie rijmprenten, ontwerptekeningen (onder andere ook voor valse stempels), foto's en reclamemateriaal. Daarnaast is er aandacht voor de Toonderstudio's en de illegale drukkerij DAVID. Verder wordt een zes minuten durend fragment van de eerste tekenfilm van Tom Poes, *Tom Puß und das Geheimnis der Grotte*, vertoond. Deze film werd in de oorlogsjaren gemaakt maar nooit voltooid.

Samensteller van de expositie is **Joost van de Weijer**, assistent collectiebeheer bij het Verzetsmuseum Amsterdam. Ruim een jaar geleden had hij als taak de grote collectie illegale krantjes van het museum te beschrijven. Ook Metro kwam hij tegen. Dat Toonder hieraan meewerkte werd Van de Weijer duidelijk toen hij de naoorlogse Metro-nummers onder ogen kreeg. 'Metro heeft nog tot 1946 bestaan. En pas na de oorlog kon Toonder, logischerwijs, zijn tekeningen signeren. Als liefhebber van tekeningen, en van strips in het algemeen, was mijn interesse gewekt. Na het indienen van een voorstel voor een expositie over Metro kreeg ik van het museum het fiat om door te gaan.'

Van de Weijer trok daarna veel tijd uit voor het verzamelen van informatie en materiaal. Hij sprak natuurlijk met Toonder die ook nog een aantal, nog onbekende ontwerpschetsen uit de oorlog in bruikleen gaf. Verder benaderde Van der Weijer diverse Toonder-deskundigen en voerde hij gesprekken met oud-medewerkers van de studio's. Iets waarmee Van der Weijer zeer verguld is, is de vertoning van het fragment uit *Tom Puß und das Geheimnis der Grotte*. Het Filmmuseum bleek dit fragment te bezitten zonder daar enige notie van te hebben. Van der Weijer wist dit te achterhalen en mocht het lenen voor zijn tentoonstelling. 'Het fragment is bijna nooit vertoond geweest en alleen daarom al de moeite waard.'

De tentoonstelling is er één waarbij de nadruk ligt op het materiaal, en niet op het verhaal, vertelt Van der Weijer. 'Meestal is dat andersom, maar ik wil de tekeningen er uit laten springen. Vooral de ontwerptekeningen, die Toonder heeft uitgeleend, zijn bijzonder. Zo zijn de ontwerptekeningen voor Metro drie keer zo groot als de uiteindelijke afbeeldingen. Wat ook bijzonder is, zijn de geëxposeerde modeltekeningen die **Hans Kresse** maakte voor de Studio's. Kresse was in die tijd een tussentekenaar: door zijn modeltekeningen te bestuderen wisten andere tekenaars van de Studio's hoe zij bepaalde figuren moesten uitbeelden.'

Bij de tentoonstelling *Marten Toonder, tekenaar in oorlogstijd* is een fraaie catalogus verschenen. Hierin staan alle Metro-tekeningen en rijmprenten uit de expositie, met een voorwoord van Toonder en een inleiding van Joost van de Weijer. Het boekwerk telt 112 pagina's en ruim 90 illustraties. Prijs: *f*22,50 / Bfr.450. Uitgeverij Panda heeft, zoals al in Stripschrift 269 stond vermeld, een facsimile van Metro uitgebracht (*f*115,- / Bfr.2300).

Het Verzetsmuseum is geopend van

dinsdag tot en met vrijdag van 10.00-17.00 uur en op zaterdag en zondag van 13.00-17.00 uur. Toegangsprijs: *f*4,50 / Bfr.90. Voor meer informatie: 020-6449797.

RS

Haarlem

Het Haarlemse stripevenement levert voor kranten en niet-stripbladen genoeg aanleiding op om aandacht te besteden aan strips. Ik licht er twee bladen uit. In het juni-nummer van het Italië-magazine staat een artikel over **Mattotti**. Dit blad is een glossy-magazine met veel populair-informatieve bijdragen over Italië (van politiek tot en met het eten). Het Mattotti-artikel is vrij algemeen van toon en is fraai geïllustreerd (vrij veel Vanity- en schilderwerk). Verder wordt er een aanbieding voor een portfolio gedaan. Het Italië-magazine kost *f*7,95 / Bfr.160 per los nummer.

In het juni-nummer van Kunstbeeld staat een bijdrage van **Saskia Monshouwer** over de Stripdagen Haarlem. Zij is de exposities langsgegaan om de raakvlakken tussen het stripverhaal en de beeldende kunst te onderzoeken, en dat levert een boeiend artikel op. Kunstbeeld is een tijdschrift voor beeldende kunst dat 10 keer per jaar verschijnt. Een los nummer kost *f*16 / Bfr.320.

RS

Piet Snot

Stripwinkel Piet Snot in Utrecht heeft een tweede vestiging geopend. Dit tweede filiaal aan de Zadelstraat 14 is speciaal bedoeld voor de verkoop van merchandising-artikelen op stripgebied. Dus: t-shirts, serviesgoed, kaarten, horloges en klokken, speldjes, sokken, sleutelhangers, stropdassen, beeldjes, nachthemden: je kunt er je hele uitzet kopen. Veel *Kuifje* en **Disney**, maar ook *Droopy*, *Betty Boop*, *Guust* en **Kamagurka**. Te veel om op te noemen, in ieder geval.

RS

Bossche stripbeurs

Ook Den Bosch heeft nu zijn eigen terugkerende stripevenement. Op 25 juni zal daar voor de tweede maal de grote stripbeurs in de Brabanthallen plaats vinden.

Bezoekers hebben de mogelijkheid in totaal 50 stands van striphandelaren en amateurstripbladen te bezoeken. Bovendien kunnen zij eventueel hun slag slaan bij een veiling waar 20 kavels aangeboden zullen worden. Daarnaast zal een bekende tekenaar laten zien hoe hij te werk gaat.

De tweede grote stripbeurs in de Brabanthallen is geopend van 10.00 tot 17.00 uur. De entreeprijs bedraagt *f*2,50. Kinderen onder twaalf jaar mogen, mits onder begeleiding, gratis naar binnen. Zij hoeven zich niet te

vervelen want zij krijgen een cadeautje van de organisatie en kunnen meedoen aan een kleurwedstrijd.

HW

Lijds Pijpie

Hoewel de negende Leidse stripdag al weer voorbij is, staan we er nog even bij stil. **Peter de Smet** tekende namelijk speciaal voor deze dag het etiket van het Leids Peipie. De gehele produktie van 125 flesjes raakte uitverkocht. Ook het Kheper-bier, met een

etiket van **Dick Vlottes** (50 flesjes), ging snel van de hand. Volgend jaar vindt het tweede lustrum van de Leidse stripdag plaats op 12 maart.

RS

Stripveilingen Haarlem

Op 4 juni vinden tijdens de Stripdagen Haarlem in gebouw Zang en Vriendschap (Jansstraat 74) vier stripveilingen plaats: een veiling-voor-alle-beurzen, een comicsveiling, een algemene stripveiling en een antiquarische topstukken-veiling. Kavellijsten zijn verkrijgbaar bij Het Stripschap, aan de zaal en bij de informatiestands in Haarlem.
Als sluitstuk van de veilingdag zullen twee extra kavels worden geveild:

- een exemplaar van de kopoplage van de poster *De geboorte van Tom Poes*, gemerkt HC en gesigneerd door **Marten Toonder** (de genummerde oplage van 99 exemplaren is reeds uitverkocht).
- een exemplaar van de losbladige editie van de facsimile-uitgave van METRO; losse katernen, compleet met alle bijlagen, in een wit kunstlederen overslagdoos met een aparte verantwoordingspagina, 'geletterd' en gesigneerd door **Marten Toonder**. De totale oplage van deze editie bedraagt 26 exemplaren, geletterd A t/m Z, en is uitsluitend bestemd voor medewerkers van uitgeverij Panda en medewerkers aan de Metro-heruitgave.

Deze twee unieke uitgaven worden geveild aan het slot van de antiquarische stripveiling. De opbrengst hiervan komt ten goede aan de Marten Toonder Stichting, die onder meer jaarlijks de Geertjan Lubberhuizen-prijs toekent voor literaire prozadebuten.
Tijden veilingen:
11.00 uur: veiling-voor-alle-beurzen
13.30 uur: comicsveiling
15.00 uur: algemene stripveiling
16.30 uur: antiquarische topstukken-veiling
Toegang op vertoon van de passepartout van de Stripdagen (Stripschapleden op vertoon van lidmaatschapskaart).

TS

Strip als prijs

De organisatie van het Amsterdamse Fonds voor de Kunst vroeg striptekenaar **Wasco**, van wie tijdens de Stripdagen Haarlem het derde boekje uit de serie *Apenootjes* verschijnt, de oorkonden van haar prijzen te ontwerpen. Deze stemde toe op voorwaarde dat hij deze kon maken in de vorm van verschillende stripboekjes. Zo komt het dat onder andere de Gorterprijs het formaat heeft van 17 bij 20 centimeter en lijkt op één van de klassieke 'gouden boekjes' van uitgeverij de Bezige Bij.
Naast de Gorterprijs gaat het om twaalf andere prijzen die de Gemeente Amsterdam uitreikt. Het zijn onder meer de Professor Piprijs, de

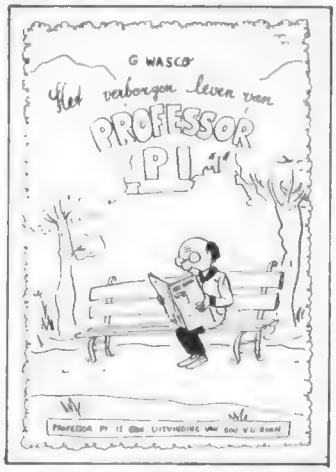

Multatuliprijs, de Albert van Dalsumprijs en de Busken Huetprijs. Zij bestrijken gebieden die uiteenlopen van industriële vormgeving tot dichtkunst. Wasco betrekt elk stripboekje op de naam van de bijbehorende prijs. Zo maakt hij voor de Multatuliprijs een boekje over een jeugdbelevenis van de schrijver. Naast het ene unieke boekje ontvangt elke winnaar twaalf duplicaten van de andere strips.
De uitreiking van de prijzen en de boekjes zal in november plaatsvinden in Paradiso. Dat Wasco daarbij aanwezig is spreekt voor zich.

HW

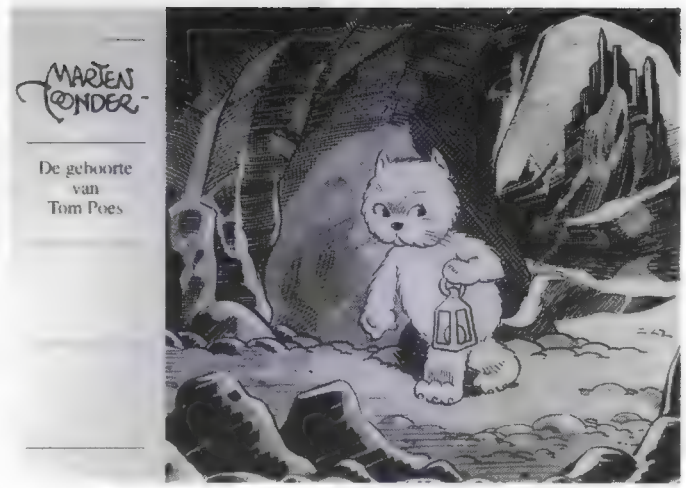

Sinds 1948

Regelmatig te zien: de reclame-uitingen van Jonge Bols waarin via de slogan 'Sinds...' diverse nostalgische elementen zijn verwerkt. Daar is sinds kort ook een stripelement aan toegevoegd: Jonge Bols ('Sinds 1575') heeft een heruitgave van twee *Eric de Noorman*-verhalen uitgebracht die voor *f*10 / Bfr.200 bij het jeneverbedrijf te bestellen is. Het gaat om een herdruk van de bundeling van *De boog van Allard* en *Het Tyrfingmysterie* uit 1951. Het 'Sinds 1948' slaat overigens op het jaar waarin Eric de Noorman voor het eerst verscheen.
Bij dit aanbod kunt u overigens korting krijgen. Voor iedere streepjescode van een fles Jonge Bols graanjenever, die op een kortingkaart geplakt kan worden, ontvangt u *f*2 / Bfr.40 korting. Met een volle kortingkaart (5 streepjescodes = 5 flessen = wel recht plakken!) worden de twee verhalen van **Hans Kresse** gratis naar u toegestuurd. De actie loopt nog tot en met 31 juli aanstaande. Informeer bij uw slijter.

RS

In memoriam

In april is de Haagse conferencier en moppentapper **Harry Touw** op 70-jarige leeftijd overleden. Hij verkreeg vooral bekendheid als Fred Haché in de door **Wim T. Schippers** geschreven gelijknamige tv-shows die de VPRO begin jaren zeventig uitzond. Ook heeft hij nog bij de VPRO als Otto Kolkvet opgetreden in de Barend Servetshows met **IJf Blokker**. In de stripwereld is hij bekend geworden door de strip *Bakken aan de bar*, die hij

samen met **IJf Blokker** voor de Nieuwe Revu heeft gemaakt. Van deze strip zijn in de loop der tijd zes boekjes verschenen; één bij uitgeverij Strengholt Televideo (1978), drie bij Espee (1983/84) en twee bij Amice (1990/92); de laatste twee onder de titel *Harry en IJf*.

RS

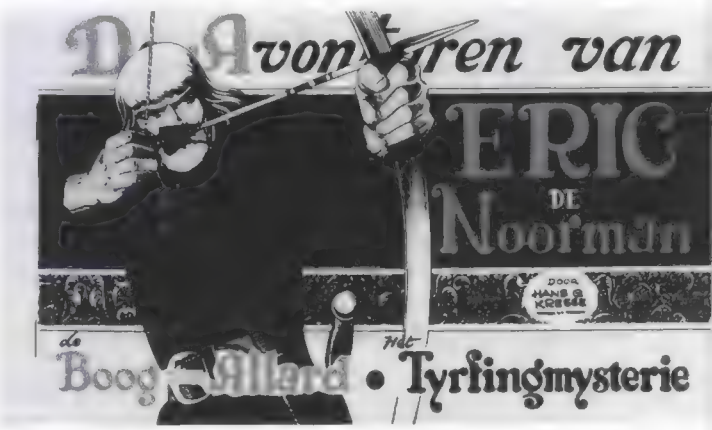

Apenootje dat niet is opgenomen in het nieuwste Apenootjesalbum *Wurmen*.

ATTENTION FAN-BOYS AND GIRLS! IT'S TIME FOR YOU TO DISCOVER THE ASTOUNDING MEGA-VERSE KNOWN AS...
Strips - Comics - Games - Zeefdrukken
Yendor
Korte Hoogstraat 16, 3011 GL Rotterdam
Tel 010 - 433 17 10 Fax 010 - 411 38 54

Flitsen

In de collectie *Vrije Vlucht* van Dupuis zullen in het najaar enkele bijzondere albums verschijnen. Enerzijds het eerste deel van een tweedelige serie getiteld *Mister Black* van Griffo en Dufaux. De serie heeft satanische mythen en legenden als onderwerp en speelt zich af in een immens gotisch kasteel in Engeland aan het eind van de 19e eeuw. Anderzijds zal het eerste deel van de tweedelige serie *Zoo* verschijnen van Frank Pé en Bonifay. Frank, die drie jaar lang uitsluitend aan deze serie heeft gewerkt, spreekt van zijn 'grande oeuvre'. ★ Voor de promotie van deel twee van *Metabaron* zou Juan Gimenez in een tiental Franse stripzaken komen signeren. Iedere winkel vond zichzelf echter het belangrijkst en eiste dat Gimenez daar het eerst zou komen, zo niet dan zou het album geboycot kunnen worden. Omdat het natuurlijk onmogelijk was iedere winkelier tevreden te stellen blies Gimenez zijn tournee af. ★ Om te voorkomen dat hij geboekstaafd zal worden als een stripmaker die zich alleen op het historische domein begeven heeft, is Cothias samen met tekenaar Pierre Wachs twee eigentijdse series aan het uitwerken. De ene zal *Les chiens du bord du monde* gaan heten en verschijnt in het voorjaar bij Glénat. De andere is *Le saumon* gedoopt en zal drie of vier albums beslaan. Deel één zal in het najaar bij Glénat verschijnen. ★ Naast zijn talloze scenario's heeft Van Hamme tijd gevonden een roman te schrijven. Bij Editions Le Cri is *Le Télescope* verschenen, over vijf Parijzenaars op leeftijd die de liefde herontdekken. ★ *Getekend* is het antwoord van Lombard op de collectie Vrije Vlucht van Dupuis. In deze nieuwe collectie zullen one shots en korte series van gearriveerde tekenaars verschijnen. Franz is hiervoor bezig met twee albums over de jeugd van Lester Cockney

Kijk uit naar het volgende nummer van STRIPSCHRIFT met daarin onder andere de volgende onderwerpen:

de Nederlandse
Stripkritiek

de vrienden van
Etienne Davodeau

de standpunten van
Jacques Martin

★ Baru is voor het Japanse stripblad Morning bezig met een verhaal van meer dan 300 pagina's. Per maand zullen zo'n 100 pagina's in het blad verschijnen. Daarbij moet opgemerkt worden dat dit Japanse stripblad wekelijks 350 pagina's telt en een oplage van meer dan 1.200.000 exemplaren heeft! ★ Futuropolis houdt er mee op. Deze Franse uitgeverij verwierf faam met de uitgave van drie romans van Céline geïllustreerd door Tardi en bestond sinds 1972. ★ Dargaud dreigt de rechten op de eerste 25 albums van *Asterix* kwijt te raken aan Editions Albert René. Zo heeft een Parijse rechtbank besloten. Dargaud zegt dat deze uitspraak de uitgeverij in ernstig gevaar brengt (40% van de jaaromzet zou verdwijnen) en gaat in hoger beroep. In 1977 hebben Goscinny en Uderzo Dargaud verlaten om Editions Albert René op te richten. Deze uitgeverij heeft sindsdien vijf albums van Asterix gepubliceerd en bezit de rechten op merchandising van de personages. Uitspraak volgt. ★ Pierre Christin heeft een wereldreis gemaakt. Zijn ervaringen heeft hij opgetekend in een boek, *L'homme qui fait le tour du monde*, dat is verluchtigd met 17 tekeningen van Cabanes. Daarnaast bevat het boek van complete strip van 48 pagina's getekend door Philippe Aymond. Verscheen in april bij Dargaud en kost 99 Franse francs. ★ Uitgeverij Hélyode is begonnen met het uitgeven van een nieuwsbrief, de Hélyode Express. Info: 58 rue St. Pierre, 1000 Brussel, België. ★ Juillard en Cothias zijn bezig met een nieuw album in de serie *De zeven levens van de sperwer*. Dit album met als voorlopige titel *Plume au vent* zal begin '95 bij Dargaud verschijnen. ★ Média film TV wil een tekenfilm van *Blake & Mortimer* gaan maken. Van Hamme en Ted Benoît werken overigens – en dat is nu zeker! – aan de voortzetting van de beroemde serie van Jacobs. De voorlopige titel van hun album is *Le secret de Francis Blake*. In 1995 zal het uitkomen, vergezeld van een boekje over de genese van dit initiatief. ★ Oro is de naam van een nieuwe Belgische stripuitgeverij die onder anderen Cossu, Goffaux en Foerster in haar fonds heeft. Er zijn plannen voor albums maar Oro kondigt ook Brazil, een driemaandelijks striptijdschrift aan. Het blad telt 80 pagina's waarvan 16 in kleur en zal voor het eerst in juni verschijnen. ★ Het derde deel van *Colby* zal *Bombardier pour Mexico* gaan heten en zal 54 pagina's beslaan. Blanc-Dumont zal er echter niet aan beginnen voordat hij met de nieuwe *Cartland* klaar is. ★ Naar verluidt zullen *De onnoembaren* van Yann en Conrad met vijf albums bij Dargaud terugkeren. Twee oude en drie nieuwe. ★ Bij Glénat zal binnenkort een elfde album van *Torpedo* van Bernet en Abuli verschijnen. ★ Walthéry werkt aan een album van 84 pagina's voor P&T. Daarnaast werkt hij aan een nieuw deel van *Natasja* op scenario van Borgers: *African Express*. ★ Het derde deel van Dany's *Equator* zal *Indikham* gaan heten en de humanitaire hulp als achtergrond hebben.

Karel Blaft komt!

De bekendste Donald Duck-stripmaker aller tijden, *Carl Barks*, gaat een Europese tournee maken. In de maanden juni en juli zal hij Reykjavik, Oslo, Kopenhagen, Helsinki, Stockholm, Warschau, Hamburg, München, Stuttgart, Parijs, Montreuil, Milaan en Amsterdam aandoen.

Na de dood van zijn vrouw Gare acht Barks de tijd gekomen om zijn neus buiten de Amerikaanse landsgrenzen te wagen. De 93-jarige zal tal van Europese culturele bezienswaardigheden bezoeken. Op zijn tournee zal hij onder anderen ontvangen worden door de koninklijke familie van Zweden. De drie Koningskinderen zullen een gesigneerde Kalle Anka & Co (de Zweedse Donald Duck) van hem krijgen. Wat een bofkonten! Tevens krijgt de goede man de sleutels van de steden Stockholm en Milaan. Hij zal diverse persconferenties houden en in televisieshows optreden, waarin de 60e verjaardag van Donald centraal zal staan.

Er zal ook een tournee met 26 olieverfschilderijen van Barks te zien zijn. Helaas slechts in een beperkt aantal steden: Kopenhagen, Helsinki of Stockholm, Stuttgart, Milaan en Parijs. Bij de tentoongestelde schilderwerken zitten onder andere Afoul the flying Dutchman, Holiday in Duckburg, Return to Morgan's Island en An embarrassment of riches. Een grote Barks-tentoonstelling vindt van 24 juni tot en met 4 september plaats in München. Gaat allen! Verder zal hij wat handen schudden van Hamburgse Donaldisten en een select groepje Disney-tekenaars (yeáh!) En aangezien we geen toestanden à la Beatles in '64 in Amsterdam willen hebben, moet ik het hierbij laten ... Rest mij nog te melden dat Barks een gloednieuw 24 pagina's tellend verhaal, Horsing around with history heeft geschreven. Het tekenwerk is van de hand van *William Van Horn*. Tezijnertijd zal het verhaal in de Nederlandse Duck verschijnen. Wie zei er dat je oude bomen niet moet verpoten? Na Amsterdam zal Barks een laatste stop in Engeland maken alvorens hij naar de V.S. zal terugkeren. Als hij dat tenminste haalt ...

Judge Dredds nieuwe comicserie door Andy Helfer en Mike Avon Oeming.

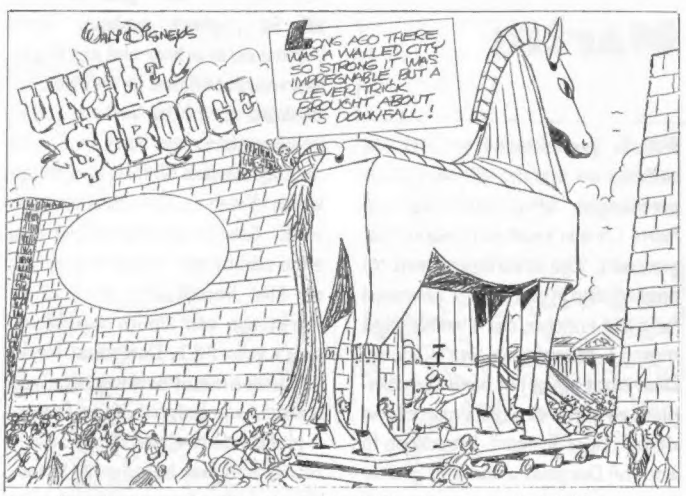
Walt Disney's
UNCLE SCROOGE
LONG AGO THERE WAS A WALLED CITY SO STRONG, IT WAS IMPREGNABLE, BUT A CLEVER TRICK BROUGHT ABOUT ITS DOWNFALL!

Openingsplaat van Carl Barks-verhaal *Horsing around with history*, getekend door Bill Van Horn.

Stripfilms

Deze zomer zullen in de V.S. weer tal van striphelden de sprong naar het witte doek maken. Universal Pictures zal de door *Russell Mulcahy* (Highlander I & II) geregisseerde The Shadow uitbrengen. Hierin zal *Alec Baldwin* de gemaskerde misdaadbestrijder uitbeelden. Scenarioschrijver *David Koepp* (Death becomes her, Jurassic Park) werkte drie jaar aan het script. Hopelijk zitten er wat minder plotholes in dan in Jurassic Park. De film laat de ontstaansgeschiedenis zien van The Shadow, die van een Tibetaanse badguy transformeert tot de goodguy '... who knows what evil lurks in the hearts of men'. Dark Horse brengt een tweedelige stripbewerking uit geschreven door *Joel Goss* en getekend door *Mike Kaluta*. Prijs: $2.50 per deel.

The Mask gespeeld door Jim Carrey.

Alec Baldwin als *The Shadow*.

Twee andere Dark Horse-strips, The Mask en Time Cop, zullen ook hun opwachting in de bioscoop maken. *Chuck Russell* regisseert *Jim Carrey* (In Living Color) als The Mask. Industrial Light and Magic levert de vele special effects. Newline Cinema wacht op een rinkelende kassa. *Jean Claude Vandamme* speelt Max Walker, de hoofdrolspeler in de futuristische film Time Cop. Walker reist uit het jaar 2004 naar het verleden om te voorkomen dat een corrupte politicus de geschiedenis verandert. *Peter Hyams* is de regisseur, *Mike Richardson* (oprichter en eigenaar van Dark Horse) is de executive producer en *Mark Verheiden* (The American) schreef het script. Bovendien is *Sam Raimi* een van de producers.

Vanaf vrijdag 13 mei kunnen stripfans de film The Crow vergelijken met de gelijknamige strip van *James O'Barr*, als de Amerikaanse première van The Crow heeft plaatsgevonden. Hoofdrolspeler *Brandon Lee* (de zoon van Bruce) vond tijdens één van de laatste opnames de dood. Het tra-

The Crow, dezelfde scène als strip en als film.

Michael Kaluta tekent *The Shadow*, filmadaptatie.

gische ongeval heeft echter niet de release van de film verhinderd. Lee speelt de musicus Eric Draven die uit de dood terugkeert om de moord op zijn vriendin en hemzelf te wreken. Veel geweld, horror en harde muziek van onder andere The Cure, Nine Inch Nails en Rage against the Machine in deze door *Alex Proyas* geregisseerde film.

Het wachten is nog op *James Camerons* Spiderman-film, Batman III, Catwoman en de Judge Dredd-film. DC Comics komt in ieder geval al met een Dredd-comic. *Andrew Helfer* schrijft en *Mike Avon Oeming* tekent. Ondanks het feit dat Dredd buiten Engeland nauwelijks enige populariteit geniet, zou deze strip best een hit kunnen worden. Helfer is namelijk in staat zeer humoristische en sterke verhalen te schrijven, getuige zijn werk voor DC's Shadow-comicserie eind jaren '80. Bovendien stond hij aan de revival van de Justice League (op tekst van *Keith Giffen*) en is hij momenteel ook hoofd van DC's nieuwe imprint Paradox Press (voorheen Piranha).

Batman & Co.

De 'oudjes' doen het hog steeds goed. Vooral als ze uit bejaardentehuis DC komen. Zoals ik in de vorige Stars & Strips als vermeldde moet Bruce Wayne er flink tegenaan om zijn aan Azrael afgestane plaats als enige echte Batman weer in te nemen. Batman, herstellende van een gebroken rug, moet al zijn vriendjes bijeen roepen om Azrael van zijn bloederige oorlog tegen de misdaad af te houden. Wat Wayne betreft gaat Azrael te ver en verzuimt hij er een morele code op na te houden. Stoute jongen. Of Wayne het redt, valt nog te bezien. Nightwing, oftewel Dick Grayson (alias de eerste Robin) krijgt een grote rol in de serie, dus het kan best zijn dat hij ...

***Batman versus Batman* in het tiendelige *Knights End*.**

ach hou toch op. Wat in ieder geval vast staat is dat Azrael in het najaar een eigen reeks krijgt.

In navolging van Batman/Spawn verschijnen ook twee crossovers met Batman en The Punisher. Een versie wordt uitgebracht bij DC, geschreven door *Dennis O'Neil* en getekend door *Barry Kitson*; de ander verschijnt bij Marvel, gemaakt door *Chuck Dixon*, *John Romita jr.* en *Klaus Janson*.

Onder de afdeling sequels staan op de planning Batman/Predator II door *Doug Moench*, *Paul Gulacy* en *Terry Austin* en Batman/Grendel II door *Matt Wagner*. Momenteel loopt als back up-serie in Grendel Tales een full colour-verhaal van *Wagner* als proloog op de Batman/Grendel-graphic novel.

Topjaar?

1993 beloofde voor de comic-industrie een topjaar te worden. In de eerste drie maanden van het jaar groeide de markt zo'n 400%. In de daaropvolgende maanden kromp de omzet met 50% en was nog maar weinig over van de explosieve ontwikkelingen in het eerste kwartaal. Grote boosdoeners zijn volgens insiders de ingezakte speculatiedrift van voormalige cardcollectors. Aangemoedigd door de – volgens een blad als Wizard – indrukwekkende prijzen die voor back issues geboden werden, stortten cardcollectors zich en masse op de comics. Al snel merkten ze dat de prijzen veel te hoog gegrepen waren en nam de animo af. Vervolgens lieten ze comics weer links liggen.

Een ander probleem was Image. In mum van tijd was deze door tekenaars opgezette uitgeverij opgeklommen tot een geduchte concurrent voor Marvel en DC. Helaas kwam men zelden hun uitleverschema na. Ze presteerden het om van de dertien in één maand aangeboden titels slechts twee titels op tijd uit te leveren. Gevolg: een enorme daling, oplopend tot circa 60% van de doorverkoop aan de klanten. Een andere factor is ook de exorbitante uitbreiding van het Superheldenaanbod. Steeds meer titels verdringen elkaar op de schappen. En je weet het, kwantiteit gaat maar al te vaak ten koste van de kwaliteit. Vooral Marvel werd verweten ondermaatse kwaliteit te leveren. Maar deze uitgeverij heeft beloofd zijn leven te verbeteren. Onder het motto 'Back to basics' wil men zich meer gaan concentreren op goede verhalen en krimpt men het pakket uitgaven ietwat in. Om zijn uitleverproblemen het hoofd te bieden, heeft Image een oude rot aan de haak geslagen. *Larry Marder*, voorheen marketingman bij de Moondogs-comicwinkelketen en auteur van de strip Beanworld, heeft als taak de snotneuzen van Image weer op het rechte pad te brengen. Image huidige topman *Tony Lobito* wordt door zijn leeftijd, midtwintig, niet serieus genomen. De veel oudere Marder, die executive director wordt, bedacht de slogan 'Don't look back' om de distributeurs en detaillisten hoop op een betere toekomst te bieden. In de praktijk zal het neerkomen op het vaderlijk achter de broek zitten van de Image-auteurs. Leuke job.

Fantagraphics

Het blad The Comics Journal wijdt nummer 167 geheel aan comicgrootmeester *Jack Kirby*, die onlangs op 76-jarige leeftijd (en niet op 62-jarige leeftijd zoals abusievelijk vermeld in Stripschrift 269) overleed. Tal van collega's leveren een bijdrage over Kirby en columnist *R.C. Harvey* geeft een bespiegeling over Kirby's carrière. *Jaime Hernandez* tekende een speciale cover. Komende nummers van The Comics Journal bevatten onder andere interviews met *Neil Gaiman* (nummer 169) en *Clive Barker* (nummer 171). In juli komt de 188 pagina's tellende albumversie uit van het Love and Rockets-verhaal Poison River, door *Gilbert Hernandez*. De auteur heeft het verhaal uitgebreid en ruim dertig pagina's aan het oorspronkelijke verhaal toegevoegd. Het verhaal beschrijft de jeugd van de voluptueuze Luba en haar komst naar Palomar. Opmerkelijk is dat in nummer 45 van het Love & Rockets Stripblad Gilbert pen en potlood van broer Jaime overneemt als hij een nieuw Mechanics-verhaal maakt met Maggie, Hopey, Rand Race en Penny Century. Ik ben benieuwd waar dit experiment op uitloopt.

Los Bros Hernandez leveren weer topkwaliteit.

1994

Het jaar van Kuifje

HET KUIFJE SPELLETJESBOEK

Beleef met pen en papier, dobbelsteen en pionnen spannende avonturen met je grote held, de beroemde reporter Kuifje (22,5 x 29,5 cm). Speelplezier met zoekplaten, gezelschapsspellen en puzzels, alleen of met je vrienden: ƒ 19,50.

HET UNIEKE KUIFJE WOORDENBOEK VAN ABDALLAH TOT ZORRINO

Een exclusief naslagwerk voor alle Kuifje-fans en zij die het ongetwijfeld nog gaan worden. Van A tot Z alle personages, dieren en plaatsnamen uit de 22 Kuifje-albums. Een rijk geïllustreerd boek (288 pagina's, formaat 22,6 x 26,6 cm): ƒ 56,50.

VERJAARDAGSKALENDER

Met Kuifje's verjaardagskalender wordt elke verjaardag een groot feest. Met prachtige illustraties (29 x 29,5 cm) uit de albums van Hergé: ƒ 19,95.

Maak het juiste bedrag over op postgiro 1991 t.n.v. VARA te Hilversum onder vermelding van het juiste Kuifje-artikel. U krijgt uw bestelling dan binnen 3 weken thuis gestuurd.

EXCLUSIEF BIJ DE VARA